

LOOV MÕTE

Almanahh «Loov Mõte» on koostatud kevad-suvel 1959. Põhilise osa almanahhist moodustavad sama aasta talvel korraldatud ülikooli kirjandusvõistluste tööd, kus kajastub nii proosas, värssides kui ka humoristlikes palades ülikooli ja üliõpilaste elu, olgu see siis õpingutes või tööl kolhoosipõldudel, uudismaadel.

Õige mitmed autorid on vahepeal jõudnud juba ülikooli lõpetada.

Almanahhis avaldatud reproduktsioonid on aga ülikooli kujutava kunsti kabineti ümber koondunud kunstihuviliste esimesteks sammudeks.

LOOV MÕTE

KIRJANDUSE JA KUNSTI
ALMANAHH

Eesti NSV
20. aastapäevaks

Tartu tähetorn. Linoollõige. *Raivo Rammus.*

LOOV MÕTE

KIRJANDUSE JA KUNSTI
ALMANAHH

TARTU
RIIKLIK
ÜLIKOOL

TARTU
1960

Koostanud J. Feldbach

Toimetuse kolleegium: J. Feldbach, T. Lehtmets, J. Peegel, H. Peep (vastutav toimetaja), L. Sööt, Ü. Tuulik, M. Viiding, E. Vääri (keeleline toimetaja)

Kaaneümbrisel
E. Püttsepa linoollõige «TRÜ peahoone»

Ümbrispaberi kujundanud V. Rebane

Saateks

Nõukogude Eesti on astunud oma sotsialistliku kultuuri tõelise õitsengu teele. Hoogsalt areneb meie vabariigis teadus, kirjandus, kunst. Oma kindel koht on vabariigi kultuurielus ka vanimal õppeasutusel — Tartu Riiklikul Ülikoolil.

Kuigi ülikool on juba teadusevallas, kunstilise isetegevuse või siis kehakultuuri alal laialdase tunnustuse leidnud, on meie panus ilukirjanduse valdkonnas veel väga tagasihoidlik. Almanahh «Loov Mõte» ongi esimeseks katseks viia meie noored autorid — peaaegu erandítult üliõpilased — laiema avalikkuse ette.

Tervitades seda väärtuslikku algatust, tahaksin soovida ülikooli algajatele autoritele edu edaspidises, kutsuda neid veelgi aktiivsemalt rahva hulka kandma kunstisõna vahenditega suuri mõtteid ja kõrgeid tundeid, mis on meie suurele ajastule väärikad.

professor, Tartu Riikliku Ülikooli rektor

TÕNIS
LEHTMETS

Noortele lauljatele

Pühendan ülikooli
luuleharrastajatele

Saduldame, noored lauljad,
hobud, mis meid väärt!
Et neil oleks rinda, laudjat,
jooksujõulist säärt.

Milleks meile sõidukaasaks
nukrameelne loom?
See meid lilleliselt aasalt
edasi ei too.

Ärgu peibutagu meid
tasa sammuv konu,
sõitku sellel oma teid
hallipäine onu!

Rähmassilmne kähku vii
koplilaia taha!
Tema seljas niikuinii
elust jääd sa maha.

Võluda võid nendel vaid
mõnda memmetütart.
Aga tragim jalamaid
sulle sauna kütab.

Ja mis tähtsam — rahvas sind
selle eest ei kiidaks.
Oi, sa aeg, kus *kurblik lind*
roosil aega viidab!

Saduldame, noored lauljad,
hobud, mis meid väärt!
Et neil oleks rinda, laudjat,
jooksujõulist säärt.

Et võiks öelda kriitikule:
ratsu on mul sõõnd.
Ära tagaküljest tule —
prillid sisse lööb.

Ainult see saab talle selga,
kes on ise noor.
Kõhkleja, kes kiirust pelgab,
pühib sõiduhoog.

Uljast kannab elust läbi
rütmiline traav
ega sünnita tas häbi
ükski tõus või kraav.

Ja kui ükskord mustab ees
peatus mulla süles —
piitsahoop — ja täitsa mees
sellestki saab üle!

Kuue sambaga maja

Ta taga on kaunis mägi,
me puhkaja armas Toom,
ja trepi alt ruttab läbi
tööst kärava linna vool.

On tuhandest jalast kulund
ta treppide hall graniit.
Uks hädiselt õli nurub
ja mõnikord naksub piit.

Ning kõrgete kaarte alla
on hämarus peitnud end.
Ja ometi siit on valla'
läind valguse võidulend.

Kas tunnete seda maja,
kuut sammast ta ukse ees?
Siin alati naeru kajab,
siin nooruslik elu keeb.

Sust vaieldes mööda tõtleb
nii kirev ja reibas voor . . .
sa peatud ja hetkeks mõtled:
miks maja on siiski noor?

Jah, vanagi värv näib ere
ning teenib ka kulund piit,
sest hõõguvast rahva verest
üks tilgake voolab siin!

Portreid

I

Ta tasakesi avab saali ukse
ja tasakesi lahti võtab mapi.
Sa kahtled õigustatult: vere tuksed
ses nõrgas kehas juba jäänud napiks.

Kuid vaevalt prillid linnunäkku settind
ja vaikind saali ainsa pilgu heitnud,
sa samas mõistad — mulje oli petlik,
veel palju võlujõudu temas peitub.

Ta räägib, kuidas sajandite süles
me kirjakeel sai alguse ja suuna.
Siis satub hoogu, otse sulab üles
ning kortsus paletele soojust kuumab.

Kui kõik meid õpetaksid nagu tema —
grammatika ei kipuks ununema!

II

Kuuskümmend aastat tal on seljas ainult,
ei sest veel kooldu reipa mehe piht.
Ta täpselt teab, kuis kaebles Poe või Byron,
kuid ise ta on pigem rõõmus Swift.

Või salvab sapiselt kui vana Heine,
kui peast sul ununenud mõni tõik.
Oh, noorus, noorus! Tunnen kaasa teile:
kui kadund pea, võib kaduda ka kõik.

Heasüdamlikes silmis aga särab
seejuures soojus, sisemine naer.
Sa pärast teda torke eestki tänad,
kui uusi andmeid ajusoppi laed.

Siis ava silmad, lahti hoia kõrvad —
ta loengul targemaks saad mitmevõrra!

III

Kes seda valjuhäälset meest ei tunneks,
kel moodsast pintsakust kaeb lokkis pea.
Ta loengul võimatu on jääda unne:
küll mitmekeelne jutt su kaasa veab.

Ja targal kombel igavamal kohal
ta vürtsiks kasutab mõnd mälestust.
Neis juhtumustes pole keegi ohand,
neist sünnib värske kuulamiselust.

Ta suures peas küll varjul mitmed keeled,
kuid sinna paljukski veel ruumi jääb.
Ta sadu nägusid võib hoida meeles
ja pisematki meie hulgast näeb.

Ei, sõbrake, kas aega leidub vähe?!
Siis tulge kaasa, kohvikusse lähen!

IV

Sa oled tujukas kui varakevad:
nii kiirelt päiksest halladesse kalduv.
Su neiumõtted alles helisevad
ja igatsevad sinimaisi randu.

Sa pole leidnud olemise vormi,
mis endasse sind võtaks tervikuna.
Veel tühjast lapsikult teed rõõmutormi
ja tühjast pisar silmanurgas kumab.

Ja ainult sinu pehme värsirida
nii hästi sõprusest ja armust räägib.
Kuid elus tundub — midagi on viga
ja kusagil on väiksed puudujäägid.

Oh, arm ja laul, te käige kõrvuti!
Et laulda saaks, on vaja õrnustki!

V

Ma kahetsen, et aamor mind on võitnud:
sind nähes jälle armuda ma ihkaks.
Ma austan sinu torkevalmis mõistust
ja imetlen su herilasepihta.

Su silmad sündind õiglusele peegliks.
(Mis sest, et hüüame sind ainult Tutiks!)
Su hoolikust meil jäljendada meeldib
ja teada-tahtja jälgib sind kui sputnik.

Kuid kõik, mis üle lihtsa nõude piiri,
ei garderoobi, käitumisse mahu.
Su järel mõni armund nooruk hiilib
ja suudluseta tal ei ole rahu.

Et laul ei lõpekski mul sabata...
ta kergatslikku algust vabandan.

Viinakuul

On viinakuu ...
Me aias hallipälne Sügis,
see punapõskne kärner,
nüüd kärmelt-kärmelt
veel viimseid vilju võtab puult.
Näe, raskusest seal küürus oks, —
ning pots! ja pots!
käib korvi puruküpseid õunu.

Noh, tervist, vana! Jõudu-jõudu!
Kas ilutseb veel aidas tühja kasti?!
Kas käärib vein ...?
Nii klaas või kaks ... Täna meil
seks põhjust oleks ju,
sest nimelt viinakuul
Maa kaaslane siit taeva lasti!

Ja aasta neljakümne eest
lõi lõkkele Oktoobri-leek
ning rajati me lõhnav aed.
Nii kahekordne oleks sünnipäev!

Pst, kiidupasun! — ütled sa.
Ja lisad: kuula — õunad küpsevad!

Eh, kaval kärner!
Kõnest tunnen,
su töösse armund silmist näen,
et ükskord unne
sa lähed õnnelikul meelel, —
sest õunad küpsevad
ja sputnik keerleb.

Metsade vastne laul

Krigiseb regi ja puristab ruun,
säravat sõmerat näkku lööb tuul.
Värsketel postidel terasest niit
ümiseb viit.

Jutusta, metsavaht, millal need niidid
külasse viidi!
Kuulan ja imestan — pou-pou-pou,
see on ju vastne laul!

Teeveerel tummana põrnitseb kuusk,
mändidel üllatussosin on suus.
Oravgi silmitseb: asi on põnev,
traatides kihutab kõne.

Enam sa, taadike, jooksma ei pea,
telefon käsud sul taresse veab,
tühised sõidud kõik langevad ära.
Unuvad porisse kaotatud tallad,
sügisepäevad, kus lobjakat kallas,
käigud neil päevadel — käskude pärast.
Jooksvagi jalus ehk järele annab?
Naeratad kavalalt, liigutad vitsa:
nõkuta, ruunake! Teed pole kitsad.

Nõõ, mis sa, kurivaim, venid!
Mõistan sind, taadike! Südameni
tunginud sullegi — pou-pou-pou —
metsade vastne laul.

Õppustelt tulles

Jalg kopsis takti vastu kivi.
Ees kropsus naabri määrdunud kuub.
Ja taeva poole sirges rivis
end sirutasid püssisuud.

Vast külastanud leivapoodi,
jäi nurgal seisma punav mutt:
«See ees on ikka mehe moodi,
kuid viimane — ju päris klutt!»

Just tagapoolseist keegi virgus:
«Näe, kus on tüdruk! Oh, sa mait!»
Ning püssivardana jäi sirgu,
sest langes käsklus — olla vait.

Silm kõigil kõnniteele piilus,
ja tärkas kahin poiste seas:
käis neiu taga kahes viirus
kakskümmend põngermanni reas.

Kolm neljandikku sammu astus
tuttmütsikestes järelpõlv
ja sinisilmist vaatas vastu
suur rahust õhkav taevavõlv.

Nii meelitavat vilet lasti
ses tillukeste meeste väes,

et päikegi läks liivakasti,
nööpsaapad jalas, kühvel käes!

Meist keegi kaua käijaid hindas,
siis lausus — pagan teab just, miks! —
«Need sellid juba päris kindlalt
ei ole sündind sõduriks!»

Tähtis mees

Kord siin, kord seal
me kooli peal
käib ringi tähtis mees.
Ja ikka tal
siin päikse all
on suured asjad ees.
Ta jagab maad,
kus aga saab,
ning igas teaduslõigus
on ainult temal õigus.
Oh, milleks talle loengusaal!
Ta niigi kõikjal läbi saab.
Eks tunnis tohman käia või —
kes loodud oinalaubaga.
Tark loodus talle aga lõi
soliidse õpetlase maski
ja ilma peale lahti laskis
ta juba valmiskaubana.

Te võtke, kuidas soovite,
kuid uskuge — ta näitab veel,
mis suudab tähtis mees.
Ta juba ammu ihub hammast,
et püstitada veel üht sammast
me ülikoolile.

Kured

I

KUI TULID KURED

Oli külas kaksteist talu,
igas õues taadikänd,
haruline emamänd,
ümber võsukeste salu.
Ning kui noortest keegi kosis,
järelpõlve terve tosin
tagakambri sigines,
sest me põlde igal suvel
külastasid kured.

Juba siis, kui kohmas raba
viimast talveund veel magas,
kurepere ligines.
Särgisabad kaenlast saadik,
jooksis lastesülem, sabas penid,
kihutati põldudeni.
Trepil, kaitstes käega silmi,
kevadist sinipilvi
suland ilmel kaesid taadid.
«Nüüd on lõppend heinamured —
juba tulid kured!»
Talvevatid aeti maha,
haljaks kraabitseti sahad,
vile saatel tehti kündi.

Mida kõik ei suuda kevad!
Külas lausa imet sündis.
«Vaata sindrit,» rääkis ema,
«kured juba käivad pillal:
naabritele lapse pilland!»

Tanumaski kuulda saadi
huvitavat üht ja teist,
mida nägi naabri tuba.
Õnnest nutnud naabrieit,
pale rõõmust märg,
ja ka isal, kangel taadil,
tütre puhul pole luband
naeratada leivajärg.

Siiski saabund väikene
ema armu päikeses
perele ei jäänud pinnuks.
Oli teada, et meil mure
ikka rõõmu kannul käis.
Mis siis rääkida veel kurest!
See me tanumates jäi
oodatud ja tuntud linnuks.

II

NEED TALVEÕHTUD

Need olid sünged talveõhtud,
kui akent varjas karvatekk
ja ainult ema jutust õhkus
mu igatsetud kevadet.
Kui polnud kurgi ega isa,
tuisk ainult ründas hangeharja
ja ema silmist langes pisar,
ehk ta küll seda vapralt varjas
ning ütles hellalt: «Jää nüüd tuttu!
Ma räägin sulle muinasjuttu!»

Ta algas: «Ükskord kauges riigis
kuldlossis elas kuningas,
kel oli lapsi satsis-siidis —
kolm imekaunist tütarlast.
Just samal ajal samas riigis ...»
«Memm, tunnen seda! Ole hea
ja jutusta, mispärast peab
nüüd ära olema me taat!
Mis asja ta nii kaua teeb,
mis ajal ta küll koju saab?
Kas on ta seal, kus õhtu eel
kõik punama lõi taevaveerel
ja tuleleek pilvis keerles?
Miks jälle hoiad nuttu sa,
eks parem sõjast jutusta?!»

Siis tihti emal sülle kukkus
ta valulõngast kootud sukk.
Ja ahjusuus, kus kiisu tukkus,
kord helendas, kord kustus tukk.

III

KURED LAHKUSID

Räbalates taevalagi
rippus küla kohal.
Kostis nukker vihmasabin,
mustav mets ei kohand.
Vaikivana seisid majad
lakkamatus vihmas.
Nagu tökatised rihmad
vingerdasid rajad —
hingetud ja ligased.

Põllunukil mahalöödult,
aunades ja linnu söödud,
suvivili idanes.
Tilluke kui tallenahk —

mustas künnilapp:
ilus hetk ju oli napp.
Küllap mõtles sahk:
«Mis sa rassid, niikuinii
vihm kõik kuradile viib!»

Üksinda kesk vettind aunu,
kuulatades vihma laulu,
kõveras kui küsimärgid
ühel jalal seisid kured.
Sassis paistsid ilma värgid
ja ei teadnud, kas veel tuleb
iial päiksepaistest suve.
Kureparv nii kaalus viivu
ja siis tõstis tiibu.
Kluuksatas ja kadus sootuks
kui kolhoosi leivalootus.
Kössis majadele laskus
kurva mõtte vaevav raskus.

Pehmel teel, kus laiast loigust
vastu vahtis sünge laotus,
õhtu eel veel keegi liikus.
Kurvalt halises ja soigus,
ähvardavalt kiikus
raskes lastis auto...
Naaber kolis... jättis maha
vanemate ale,
rakkus kämblad ära salgas,
ühistalust laskis jalga,
sest ta oma lepikust,
kliistri moodi sepikust
veel ei näinud kaugemale.
Ja kui nägi, siis vaid raha.
Ta ei mõistnud, et ka nõnda
vihmarikkas sügiskuus,
kui me lööris tuuli tõmbab,
tihti idaneb just uus.
Läksid kured... veeres auto.

Nukrus rõhus kodupaika.
Rābalates sügislaotus
nuttis uduvaipa.

IV

KIRI NAABRIMEHELE

Kus oled sa, mu naabrimees?
Eks pajata, mis tööd ka teed.
Kas luuaga sa rentslis niidad
ja päevi korrutad ja liidad?
Ning ise mõtled, sedasi
ei lähe asi edasi.

Või kergest tööst seal oli põud?
Ja nüüd sa oma karujõul
vead õlal rasket kaubakasti
ja peale-maha tõstad lasti.
Ning ise mõtled, sedasi
ei lähe asi edasi.

Ehk on su süda veelgi maal,
sind lohutab vaid viinaklaas
ja sellest kerkind vihalainest
saab kaela poisipõnn ja naine?
Ning pärast mõtled, sedasi
ei lähe asi edasi.

Tead, sõber, kus meil kasvas hein!
Luht rinnuni ja kastehein —
ei oska sulle lihtsalt kiita.
Kõik saime siiski kuhja niita.
Ning arvame, et sedasi
meil asi liigub edasi.

Sel talvel kindlasti ei vea
me lehmi metsa ja ei pea
ka koerad varsamatuseid.

Ja alles jäävad katused.
Ning usu mind, meil sedasi
veel elu läheb edasi.

Siin kandis vilets oli talv.
Sai poolde mõõtu rukkisalv,
kuid nagu näha olnud seni,
leib küpseb hästi ega veni.
Ning arvame, et sedasi
me siiski saame edasi.

Veel see, et külla tehti tee
ja alla lasti rabaveed,
käib minu kirja juurde.
Ma vist ei loobi sõnu tuulde,
kui ütlen, naaber, sedasi
me liigume vaid edasi.

Ma sulle puhtast südamest
veel sõnakese lausun sest,
koos raibetega aia taha
ka vana elu matsin maha.
Ning arvan, et ma sedasi
ka ise liigun edasi.

Oh, vana! Kogu tänavas
on maas vaid sinu väravad.
Sul katus ripakile vajund
ja kaevuvinna murdis raju.
Ning ütlen ausalt, sedasi
ei lähe elu edasi.

Sa tule ise vaata meid!
Kas tunned ära vanu teid
ja tänapäeva metsanurgast
me tahmasnäoga külaurgast.
Ning peame nõu, ehk sedasi
koos läheksime edasi.

Natüürmort. Akvarell. Leiu Heapost.

V

SÜNDIS INIMENE

Kajab sein ja rõkkab lagi
kambri suurest imest:
metsakülla kuretagi
sündis inimene.

Kuulab prussak ahjulõhes,
valjust häälest heitub,
kilgionul hakkab kõhe,
ronib prakku peitu.

Õues külmavana pehmeks
muutub lapse kisast,
okstelt langeb härmaehmeid,
räästalt rõõmupisar.

«Kuretagi, vaat kus ime!»
kohisevad laaned,
«külla sündis inimene,»
kajab taevakaanelt.

Nii et taipavad ka kurdid
möödund aja onnis:
metsakülla sisse murdis
värsket verd ja jonni.

Varsti pole meil brigaadis
vanad alussambaks:
sündinul on juba plaanis
esimesed hambad.

Varsti pole eidepere
enam küla ehteks.
Noor ja kaunis neiukene
puhkeb armulehte.

Ning ta peagi lausub tragilt:
ma ei usu imet,
sest ma tean, et kuretagi
sünnib inimene!

Jaanuar—veebruar 1959

Metssiga

Ei saa öelda, et brigadir Malk ja Mäe Liisu just sõbrad oleksid. Nende vahel on nii mitmedki halenaljakad lood ette tulnud ja sealt kogu metsaküla omainimeseliku läbisaamise nagu luuaga minema pühkinud. Seepärast ei võta Malk täna Liisule töökäsku tuues õieti istetki, seisab kogu oma pikkuses ukse juures püsti, otsekui julgemata hämaras köögis edasi astuda, tammub jalalt jalale. Siis müristab vägeva häälega lõpetuseks:

«No-jah, eks sa võta siis homme Setuka Sassa käest hobune ja too need osad esimehe käest ära! Teistes brigaadides olevat vikatid juba vilja löödud, aga meil ühel masinal toss veel päris väljas.»

«Eks see ikke nii ole, et kui päeva annad, siis lähen. Muidu tiri ise oma kolusid!» vastab käredalt Liisu, kes kükitab saviga määritud pliidi ees pakul ja paneb kartulipajale tuld alla.

«Või tassi ise... ja oma osasid veel!» sähvab vihane mõte Malga peast läbi. Ta viskab munakujulisele Liisule terava pilgu, lööb kulunud soni pähe ning keerab minekule.

«Küll sa oma tasu saad ka,» lubab ta uksest välja astudes.

Hüvasti pole brigadir siin majas tükil ajal jätnud: aitab, kui niisugusele plärasuule teregi kosta. Ja ega selles midagi imelikku paistagi, sest kogu küla teab, et Malk on vähese jutuga mees. Ainult tema ise teab, et eriti suur nappus tuleb tal jutust just siin Pankade väikese aknaauguga köögis, kus lõhnab lambanahkadest,

hapudest kapsastest ja veel millestki salalikust — vist mädanema läinud juurviljast. Koguvad ka tont teab mis prahti ja kolu ühte köögipugerikku kokku nagu kitsid koerad, kes kardavad, et teised nende kondid laiali tassivad. Uuh jälkust — kuidas haiseb!

Kuid Liisu enda kõrval pole see kõik veel midagi. Selle põselottide taha uppuvate silmadega punava eide suu võib mõnikord igasugusest mädanenud kapsast hullemini lõhnama hakata.

«Sea silmad ja sea suu,» mõtleb Malk alati Liisut nähes lahmiva otsekohesusega. Kuid suust pole ta seda siiani veel välja saanud, kuigi vahel on kuskilt sisemusest otse kõrvetav viha üles vahutanud. Sõjas õpitud sõduri kannatlikkus ja enesevalitsus on alati võitjaks tulnud. Mineval sügisel kartulivõtmise ajal pidi küll ütlema, kuid jättis...

Tagasi Malk ei lähe enam mööda endist põlluteed.

«Vaja nisule ka metsapoolsest servast pilk peale visata,» arvab ta Pankade väravas ja seab sammud siitsamast piki heinamaaserva põõsaste tagant paistva halli kodumaja poole.

Vasakul mustab õhtune kuusik, paremal kollendab augustipäikese viimasest valgusest kuldne nisupõld. Vili on ühtlane, hällib tasa. Möödunud aastal kasvas siin kartul. Seda võib praegugi ütelda, sest kohati paistavad heledast, küpsest nisust tumerohelised kartulivarred.

«Pagana eided!» sõnab Malk. «Liiga palju on sindrinahad sügisel mugulaid maha jätnud. Sai küll sõnatud, et katsuge ikka puhtaks teha. Kartuleid koju viima olid kanged, aga korra eest valutas väheste süda.»

Nüüd torkabki mehele meelde see lugu Panga Liisuga — samal kartulimaal asi ju sündis.

Sel päeval polnud päikest. Polnud seda varemgi, juba mitmel nädalal. Ladistas aina vihma. Kartulivõtjad, eided kõige vanemates seelikutes ja kuubedes, said kaelani märjaks. Sõrmed kiskusid külmast konksu, seljad tuikasid valutada. Malk ise rässis hommikust õhtuni: ajas vagusid lahti ja vedas kartulikaste kuhja juurde,

sest peale tema külas õiget mehehinge justnagu polnudki — kellel ikka sooled sõlmes või magu niidiga kaelas, kellel üks ehk teine häda. Seepärast teadis Malga enda lai turi kõige paremini, mis on läbi päeva selga langev vihm ja mudast tinaraskeks läinud kartulikastid.
Siis oligi ta ühel õhtul sõnanud:
«Pange koju minnes korvid täis — on supikartulid valmis!» Mõned olid selle peale käega löönud, kuid enamik talitas nõuande järgi. Ja siis torkaski Liisu Malgale silma: tuleb keskhommikul pärast teisi nohisedes põllule, kraabib natuke ja veidikese aja tagant teeb juba kojuminekut — olevat midagi talitada, kuigi endal pole sülelast ega mõisa karja. Ning vaatab Malk — endal korv kartulitega kaasas; lõuna ajal ja õhtul — jälle korv.
«Vaat kus väntjalg!» ühmab brigadir esimesel päeval. Aga järgmisel katkeb kannatus. Kui lõuna ajal Liisu järjekordse korviga minema vecreb, möirgab Malk: «Pea kinni!» Ent paksu rätikusse mähitud Liisu ei kuule, rühib aga edasi. Nüüd pistab brigadir, tohutute säärikutega pori lõhkudes, Pankade õuevärava suunas.
Liisu lipsab korviga lauda kõrval asuvasse kuuri nagu hiir urgu. Malk vajub talle sinna mühinal järele. Perenaine tühjendab parajasti korvi nurgas kerkivasse kartulihunnikusse, kui brigadiri vihmamantlis tavalisest veelgi laiem kuju tal valguse varjab. Perenaine kähmab enese sirgeks, vahib hetke sissetungijat ja liigub siis sellele otsustavalt vastu.
Aga enne kui aeglase toimega mees saab, nagu öeldakse, härjal sarvist kinni võtta, leiab naise taiplik suuvärk nõu.
«Jaan, tule appi! Appi, appi... Brigadir vägistab!» pistab ta kõrge ja lõikava häälega karjuma, nii et seda on kartulimaalegi kuulda. See ootamatu võte võtab lihtsameelsel Malgal relvad käest ning nagu riielda saanud koolipoiss taganeb ta kuurist välja.
Kusagilt toa tagant ilmubki Liisu teinepool Jaan jooksu kööksutades nähtavale, endal värskelt sõnnikune hark pihus. Kuigi Malk seda maohaavade käes kannata-

vat kõhetut mehenässi ei karda, ometigi taandub ta ka väravast välja ja läheb vandudes kartulimaale. Valgepäine Jaan aga seisab veel kaua keset õue ning sajatab lontrusest brigadiri.

Praegu naerma puhkenud naiste nägusid meelde tuletades muigab Malk isegi. Ja kodu poole sammudes on ta näol südamlik ilme. Vasakul tumeneb kuusik, paremal venivad puulatvade juba niigi ebatavaliselt pikad varjud üha kaugemale nisupõllule.

Neid silmitsedes kaob korraga ta ümmargusest näost kogu heasüdamlikkus ja terve suur mees nõksatab seisma. Seal kõrge kivimüraka taga, mida traktor ülemöödunud aastal minema ei jõudnud puksida, kuhu langeb teravatipulise kuuse vari, on keegi nisu maha tallanud. Ja näe saadanat — ka siin eespool! See keegi on trampinud tihedasse vilja üsna märgatavad rajad.

Brigadir lükkab kõrred kätega kõrvale ja uurib asja lähemalt. Kõik silma hakkavad kartulipealsed on päris laialt platsilt järjekindlalt välja juuritud. Paistavad ainult augud, mulla alla maetud kõrred ja siin-seal mõned mahajäetud mugulad. Ühelt mullahunnikult paistavad sõralised jäljed — nähtavasti sea omad.

«Säh sulle — jälle sead kaela!» sülitab peremees vihaselt. «Möödunud sügisel alles möllasid kartulis, nüüd on raiped uuesti platsis.»

Vaadates siia-sinna looklevaid rajakesi, imestab ta tigedalt, kuidas sellised pisikesed metssead — jäljed pole ju suuremad kesiku omadest — võivad ühe ööga niisugust märulit teha. Mullahunnikud paistavad eksimatult ühevanused olevat.

«Ma teile ehitan nisus käimist!» ei anna pahameel suitsu süüdateski järele.

Nii juhtubki, et kui päike on täiesti kuusiku taha vajunud ja tilluke küla uinunud, istub Malk nisupõllu ja metsa vahel asetseval kivihunnikul. Ta põlvedel lamab aastate viisi puutumatuna rippunud püss. Ümber kivihunniku kasvab tihe noorte leppade rõngas, mis varjaks hästi ka kõige kogukama küti.

Vastaspoolsest külaservast tõuseb kuu ja küps nisu

lööb öös valendama. Põõsaste varjud paistavad sellel nagu tohutud ämblikuvõrgud. Sealpoolsete põõsaste taga on esialgu saladuslik pimedus. Aeg-ajalt haugatavad seal koerad uniselt, vaid selleks, et oma olemasolust märku anda.

Maa õhkab veel hilissuvist soojust ja lõhnab, lõhnab... Malk ei oskaks täpselt ütelda, mille järgi ta lõhnab, kuid tunneb, et see midagi on nagu maa ise. On kuidagi hea istuda niiviisi lõhnava põllu ääres ning mõtelda ja oodata...

Ning lisaks veel need ritsikad! Kust neid küll nii palju on lahti lastud? Muudkui sagistavad igas küljes, ikka nisus ja siinsamas kivide kõrval ning koguni pea kohal lepalehtedeski: tsik-tsik-tsik... Täpselt nagu kodus see viimane kilk, keda naine kuidagi ei raatsi maha lüüa... Ei tea, kas nad raiped peaksid poolvennad või muidu kaugemalt sugulased olema?

Äkki nõksatab Malk ja kuulatab. See oli ju sea ruigamine! Mis sa kostad — tulevadki. Mehe nägu tõmbub karmiks, sinised silmad on niigi pimeduses naaskelteravalt mustad.

Ta kaalutleb hetke, kas tõmmata vinna parema või vasaku raua kukk. Tõmbab vasaku, kus on jämedad hundihaavlid. Kui tühja sirgeks teen, eks siis ole värske liha hooletu. Kes siin pimedas näeb või kuuleb!

Vaid väike liigutus sõrmega ja kärgataks pauk. Isegi ritsikad on vist lähenejaid kuulnud ning vaikivad erutatult.

— — —

Seal lükatakse Panga poolt tuleval heinamaarajal lepaoksad laiali. Vaevalt paarkümmend sammu ootusest pingul küti ees, üle valatud heledast kuuvalgusest, seisab ümar naisterahvas, kummaski käes peergudest korv. Otse naise jalgade taga vänderdab mingi loom... kõige tavalisem külasiga.

Panga Liisu!

Peaaegu eide silmade all välgatab tuli ja kõmatab

kaks pauku, nagu oleks tahetud nimelt tema ümarasse kõhtu kaks auku puurida. Kesik õuhatab bassiga, Liisu toetab teda tiiskandis ja siis punuvad mõlemad tuldud teed tagasi. Ning põõsast välja karanud Malk ei saa kuidagi aru, kumb sibab kiiremini, kas Liisu või kesik. Mees toetub püssile ja juba kolmandat korda kohkuvad ritsikad, kui põõsaste vahel prahvatab valla kõmisev naer.

JÜRI TUULIK

Räimerahul kohiseb meri

See oli just vastu hommikut, kui Enno äratati. Keegi koputas tugevasti aknale.

«Mis jälle tarvis läheb?» küsis Enno ärritatult. Nüüd, sügisel, võrgupüügi ajal juhtus sageli, et inimesed tulid ning ajasid sind kõige sügavama une pealt üles.

«Randa oleks tarvis inimesi,» ütles naisehääl akna taga. «Mehed tulid kaladega. Kui on aega; siis . . .»

«Hea küll, eks ma katsun.» Poiss pani end kähku riidesse, tõmbas jalga oma lühikesed kummisaapad ja viskas vihmakuue üle. Tihe vihm raputas piisku vastu aknaid, nii et vesi peente niredena allapoole jooksis. See oli sügisene külm ning tüütav vihm.

Enno läks välja. Ta mõtles, et teda oodatakse. Aga Aino — seda oli poiss häälest aru saanud, et Sassi naine Aino käis inimesi kokku ajamas — oli läinud.

«Vist on veel abi tarvis,» mõtles Enno endamisi. Ta tõmbas pasliku üle pea ning toppis käed külma vihma eest taskusse. Poiss hakkas ranna poole minema. Ta mõtles sellest, kui kiiresti ilm muutub. Päeval oli päike veel tuline nagu kesksuvel, meri sillerdas hõbelitritena, õhtu eel aga läks taevas kiutlikuks, päike venitas end vastumeelselt pilvedesse. Praegu tuli juba vihma ning tuul, mis läbi metsatuka külakeseni oli jõudnud, puhus tugevasti näkku.

«Läänetuul,» ütles Enno endamisi. Ühestki teisest kaarest ei puhu tuul nii lopsakalt kui läänest. Siis kergitab

ta vee meres kõrgeks, nii et meri madalatel karjamaadel lausa metsani jookseb. Tuul puhub siis ühtejärge mitu päeva ning hallikasroheline, kõrgetes lainetes mässav meri peksab randa soolaselt ja joodi järgi lõhnava mudajoone, mida mööda väikesed poisid juba esimesel päeval pärast tormi algust käima hakkavad, oodates, mida meri maale toob. Kui aga tuul õige tugevaks läheb, nii et ähvardab külas katuseid tõstma hakata, tõmbab ka vanem mees jalga pikad kalurisaapad ning läheb mere äärde. Aga sellist tormi on harva. Kui ta aga tuleb, siis ägavad kased ja kuused tema tugevate iilide all, siis ei olekski nagu metsa küla ees — nii vabalt ning jultunult kihutab tuul küla majade vahel. Hoidku eest, kui siis midagi ripakile on jäänud! Kõik peab olema tugev, mehe käega tehtud. Selline on juba läänetorm — tugev, halastamatu.

«Selline on juba läänetorm,» mõtles Enno. Poiss oli läbi metsatuka jõudnud ning läks nüüd kiiresti mööda kruusast külateed, mida mõlemalt poolt piiras madal kiviaed, ranna poole. Soolane tuul peksis vastu nägu külma vihma. See tundus Ennole imelikuna, kuidas Sass sellise ilmaga üldse maale saigi. Jõudu, ja suurt märatsevat oktoobritormi oli juba tunda selles tormi eelmängus...

Kui poiss kalaranda jõudis, veeti juba hobusega võrke maale. Unine, vihma käes lõdisev hobune tõrkus vette minemast ning Sassi Aino pidi teda ikka ja jälle ohjadega sundima. Vabeaias tõmmati võrgud otse murule. Kala helendas fosforselt.

«Kõik on «soonelt»,» ütles Aino võrke vankrilt maha lastes.

Enno ei oleks seda kalamassi enam võrguks nimetanud. Isegi mõttetuna näis praegu kalu siit päästma hakata. Need oleks võinud niisama koos võrguga, mida üldsegi näha ei olnud, sisse soolata.

«Hea, et sa tulid,» ütles Aino, kes hobusega Ennost mööda läks. «Siin tuleb vist poole päevani nende võrkudega mässata, kui inimesi juurde ei tule. Aga mis sa ikka teed, kui mehed paremat aega ei oska valida. Ikka

on siis kala, kui keegi seda ei oota.» Poiss ei tabanud naise häälest nördimust, pigem rõõmu oli tunda — oma mehe üle, kes oskas alati kõige parema koha meres üles leida ning sealt kala välja tõmmata.

«Ja, su mees on vana kala,» ütles Enno endamisi. Ta vaatas, kuidas Sass oma rasketes kummisaabastes paadist maale tuli. Ta vaatas Sassi õõtsuvat, väsinud sammu ning rõugearmilist nägu, mis väsimuse kiuste rebasena muhe oli. Enno muheles. Talle tekitas alati suurt naudingut inimesi jälgida. Suvel, kui ta koolivaheajal siin väikesel saarel elas, võis ta päevade kaupa rannas suure kivi otsas kükitada ja sealt askeldavaid kalamehi vaadata. Ta tuli randa juba poolest päevast ning jäi sinna õhtuni, kuni paadid merele läksid. Siis puges ta rannavaht Andrese majakesse ning kuulas veel kaua Andrese mahlakat ning voolavat juttu. Nad olid Andresega väga ruttu suurteks sõpradeks saanud. Vist sellest, et ühel oli suur himu rääkida, teisel kuulata. Enno oli juba harjunud sellega, et ta õhtu jooksul ainult paar lauset ütles. Ta armastas rohkem vaikida kui rääkida. Mitte sellepärast, et tal polnud, millest rääkida, vaid et mitte midagi vana Andrese jutust kaduda lasta. Need olid nagu omapärased novellid — need Andrese jutud. Ja võib-olla just siit kasvas Ennosse vaikne harjumus inimesi vaadata ja hiljem lähemalt nende kohta Andreselt pärida.

Sassist oli vana Andres paljugi rääkinud, vist seepärast, et nad olid omavahel naabrimehed. Ning vist sellesama pärast ei saanud Andres praegugi rahulikult oma majakeses magada, vaid tuli appi võrke päästma.

Ta pani oma korvi Enno oma kõrvale, võttis pahkunud, vanadusest ning reumast kõverate sõrmedega kinni võrgu selisest ja hakkas raputama. Rasked räimed kukkusid rohule. Ülejäänud, mis võrgusilmadesse kinni jäid, tuli sealt ükshaaval välja noppida.

«Ma ütlen sulle, poiss,» ütles Andres Ennole, «Sass toob alati kala maale, Sass toob alati. Ei temal ole sellist aastat olnud, kus ta poleks plaani täitnud. Jaa-aa, tema saab alati kala kätte.»

«Juhuse asi,» sõnas poiss vahele.

«Juhuse asi!» vana Andres naeris. «Kui sina merele lähed ning täislastiga maale saad, vaat see on juhus. Ma küsin su käest, kas oli eile õhtul selliseid mehi, kes julgesid merele minna. Ei olnud. Igaüks nägi tuult ette. Aga näe, Sass läks oma meestega ikkagi! Läks!»

Enno teadis, et vanale Andresele meeldivad kanged mehed. Seepärast oli tal saanud harjumuseks Andrese jutule mõni sõna vürtsiks vahele visata. Aga ta tegi seda oskuslikult, nagu õlivalaja, kes ka põlevasse lampi julgeb õli juurde kallata.

«Pooled võrgud olid meresse jäänud,» ütles Andres. «Nii et peavad järele minema.»

«Sellise tuulega, kui praegu, ei lähe nad kusagile,» ütles Enno veendunult. Ta vaatas tormilaternat, mis armetu silmana selles märjas hommikueelses pimeduses vaheposti otsas kõikus. Inimeste varjud liikusid samas taktis mööda rohtu ning mööda vana, lagunema kippuva võrgukuuri seinu.

«Selle tuulega ei lähe,» ütles poiss uuesti.

«Läheb, Sass läheb toob võrgud ära. Ma ütlen sulle, poiss,» —neid sõnu armastas Andres ikka ja jälle korrata — «Sass toob võrgud välja. Olgu kellegi teise mehega veel, et ei julge... Sass juba ei jäta võrkusid tormi lõhkuda. Tema ei jäta.»

«Sass võib üksi minna, teised paadimehed ei lähe.» Enno tundis, et tal on õigus. Andres sügas mütsi alt oma paljast pealage ja hakkas siis uuesti võrku raputama. Aga ta ei jäänud oma vastust võlgu.

«Kui ei lähe paadimehed, siis läheb mõni teine.» Poiss vaikis. Aga ta mõtles endamisi, et vanal Andresel polnud õigus. Vesi oli öö jooksul palju tõusnud. Laine lõi juba praegu hirmsa pahinaga vastu sillakive ning oli kuulda, kuidas meri eemal, karide vahel märatses. Sealt tuli kohinat, mis suure mere kohina hoopis enda alla mattis. Kuidas Sass üldsegi Räimerahult siiani jõudis, isegi see tundus imelikuna. Enno tundis õhus tugevat adrulõhna. Sellele tuli juurde värske räime omapärane, nimetu lõhn. Poiss mõtles sel-

lest, et igal kalal on isemoodi lõhn ning erinevatel püügiaegadel lõhnab ka rand erinevalt. Ainult et tõrva ja petrooleumi lõhn — need on alati, ja adru joodi meenutav soolane, mõrkjas lõhn tuleb veel juurde lisada: siis saabki rannale omase lõhna, millega tema, Enno, harjunud on.

Poiss võttis oma ning Andrese korvid ja läks tühjendas need kastidesse. Kastide virn aina kerkis, iga korraga pidi Enno korvi ikka kõrgemale venitama.

«Väga rammus kala,» ütles ta tagasi tulles.

«Nagu ikka sügisel, niisakala,» vastas Andres.

Võrkude puhastamine venis pikale. Tund kadus tunni järel ning Ennole tundus, et tänavusel sügisel ei olnud enne keegi nii raskeid võrkusid maale toonud. Ning see oli rammus, väga rammus räim.

Hommikul pärast koitu, mis nagu varas kusagilt öö nurga tagant välja hiilis, viis Enno ära oma viimased korvitäied. Poiss tundis väsimust liikmetes. Võib-olla tuli see vihmast ning tuulest, mis püüdis küll krae vahelt, küll käistest sisse puhuda, et ihu ligi pääseda.

Enno vaatas vaikides, kuidas Sass oma paadimeestega viimaseid; juba paadis ärapudenenud räimi maale tõi. Sass tuli oma tavalise, veidi taaruva sammuga, aeglaselt oma pikkade saabastega läbi vee astudes. Sassi järel venitas oma samme läbi vee tema poeg Väino, peajagu isast pikem, vibalik, aga tugev noormees. Kõige viimasena tuli aeglaselt solistades paadi kolmas mees — noor, pikkade käte ning etteulatuva lõuaga poiss. Ta oleks pidanud olema noorkalur, aga Sass võttis poisi oma paati ning tegi juhatuses ettepaneku Arvile — nii oli poisi nimi — täispaika maksta. Enno teadis, et mehed olid selle vastu olnud, aga lõpuks jäädi Sassi kuulama. Võib-olla oleks pidanud viimase sõna ütlema Arvi vanaisa, kelle juures poiss elas, aga see sõna jäi ütlemata. Jäi ütlemata vanamehe ahnuse pärast.

«Valesti otsustasid,» oli Andres mitu korda öelnud. Enno ei tahtnud seda algul uskuda. Olgugi et Arvil oli ainult viisteist aastat ning Ennol kaheksateist, ei julge-

nud Enno end Arviga kuidagi võrrelda. Tugev ning osav ja sitke oli Arvi oma vanuse kohta. Ainult et «kont võis tal veel nõrk olla,» nagu Andres ütles. Praegu tuli Arvi viimasena paadist maale. Laisalt, võib-olla väsinult vedas ta järel oma raskeid kummisaapaid ning tassis õlal serbakut katkiste räimedega.

«Oled väsinud,» küsis Enno, kui poiss tast mööda läks.

«Küllap vist,» ütles Arvi nõrga muigega, ning ta silmis lõi hetkeks põlema see nõrk irooniatuluke, millega iga kalur vaatab inimesele, kes merd ei tunne. Arvi hallid silmad naeratasid nõrgalt. Ta tõmbas kätega üle märja näo — vist peksis vesi seal silla otsas üle paadi — ning ütles: «Magada tahaks.»

Poiss oli väsinud ning Ennole tundus, et Arvi seda häbeneb.

«Varsti lähete teistele võrkudele Räimerahule järele või?»

Arvi kehitas õlgu. «Pooled jäid sisse,» ütles ta siis ja vaatas üle õla merele. Meri oli roheline ning valged lainete ahelad ajasid seal üksteist taga. Vihm oli järele jäänud ning nüüd oli tuules ainult mere niiskust tunda. Tuul, mis oli jahe, aga mitte külm, nagu põhja- või kirdetuul, ajas määrdunud pilvi üle pea. Need olid madalad ning lõhkiste sabadega.

«Mehed lähevad vahepeal koju, söövad ja tulevad tagasi,» ütles Andres, kes Enno kõrval seisis ning oma vanade silmadega merd seiras. «Ehk jääb päevapoole vaiksemaks,» arvas Andres ja läks oma vahimajakesse. Enno vaatas, kuidas inimesed ükshaaval rannast küla poole hakkasid minema. Külas ootasid päevased toimetamised. Siis pani ta oma korvi vabehargi otsa, et see ära kuivaks ning läks Andresele järele. Vahimajas oli soe ja mugav. Andres oli seljast võtnud oma märja kummimantli ning tõmbas nüüd saapaid jalast. Siis laskus ta koikusse pikali. Tema piibust tõusis suitsu aeglaselt lae poole.

Tuul oli kusagilt katust katva tõrvapapi vahele saanud ning plagistas nüüd otse pea kohal... Ennol oli mõnus

seda plaginat kuulata. Ta võttis endalt presentmantli ja riputas selle akna kõrvale naela otsa ning istus otse vastu pliidisuud, kust poolpõlenud tukid vastu hõõgusid.

«Tee tuld juurde, poiss,» lausus Andres läbi hammaste. Ta armastas piipu tõmmata kaua ja mõnuga.

Poiss võttis halu ning lõhestas selle kirvega neljaks. Ladus siis pliidi alla. Varsti põles tuli hoogsalt ning lõbusalt ja ainult siibrit tuli koomale lükata, et tuul tuld korstnast välja ei tõmbaks.

«Mis sa arvad, kas ikka lähevad?» päris Enno ning vaatas läbi akna merele.

«Lähevad, lähevad, poiss.»

«Mina vist ei läheks,» ütles poiss vaikselt ja vaatas tulle. «Aga sina, kui noorem oleksid?» Andres vaikis ning Enno muigas endamisi. Andres vaikis. Tähendab, temagi ei läheks.

Tunni aja pärast tuli vahiputkasse Ranna Alfred, kolmanda lüli vanem. Ta võttis seinalt lodja võtme ja läks paadist vett välja pumpama. Siis tuli varsti tagasi, pani võtme endisele kohale ning istus Enno kõrvale pingile. Alfredi suured säärsaapad lõhnasid magusalt kummi, määrdeõli ning petrooleumi järgi.

«Noh, kas sa ei mõtlegi sel sügisel meilt ära minna?» küsis Alfred Ennolt.

«Ülehomme lähen,» vastas poiss vaikselt.

«Õppima?»

«Õppima.»

Enno vaikis. Iga päevaga läks elu kodusaarel ikka armsamaks ning oli päevi, kus ta vihkas end, et oli sooritanud eksamid ülikooli. Raske oli siit ära sõita kusagile mandrile, kaugele merest, tuulest, kaluritest, tõrvast lõhnavatest mõrdadest ning kaladest sädelevatest võrkudest.

«Jah, ega ilma õppimata kaugele ei jõua,» ütles Alfred. Ta silmad läikisid niiskelt, nagu oleks tal millestki kahju. «Haritud inimesel hakkab sellisel väikesel saarel igav.» Alfredi hääles oli irooniat tunda.

Igavust kartis Enno kõige vähem. Ta arvas nii, et kus on inimene, seal ei ole kunagi igav. Poiss ei vasta-

nud enam Alfredile ning vaatas üksisilmi tulle, mis tema kitsast nägu valgustas.

«Näed sa, Alfred, sa oleksid pidanud eile merele minema,» ütles Andres ja viis jutu mujale.

«Ennast uputama või?» Alfredi suunurgad värahtasid. Ta oleks nagu muianud. Ta suured pruunid silmad läikisid niiskelt.

«Proovima peab alati,» lausus vana Andres mõtlikult.

«Jah, kes seda võis ette aimata, et Sass sellise ilmaga kala kätte saab.»

«Aga sai ju,» ütles Enno vahele.

«Sai muidugi.» Enno vaatas Alfredi käsi ning võrdles neid salamahti enda omadega. Ta peitis oma käed pükste taskutesse. Valgeteks ning nõrkadeks olid jäänud ta käed nelja keskkooliaastaga linnas. Varem olid ka Enno lapsekäed veest ja tuulest alati punetavad ning parkunud, marraskil ning tõrvased.

«Pooled võrgud jäid neil meresse,» ütles Andres.

«Noh? Lähevad päeval ära tooma või?» Alfred vaatas läbi akna välja. Küljepealt vaadatuna oli ta veidi kulli moodi. Väikese küüruga tugev nina, tumedad silmad, mustad sinakalt läikivad juuksed, mis mütsi alt välja tulid. Kaela peal olid juuksed ruskeks pleekinud.

«Sellise ilmaga nad küll neid välja ei too,» ütles Alfred naerdes. Selles naerus oli üleolekut.

«Sina tooksid või?» päris Enno. Andres hakkas muhelema ning toppis oma piibu uuesti täis.

«Mina tooksin,» vastas Alfred kindlalt.

Enno vaatas uuesti Alfredile näkku. Tal oli ilus, kindlate näojoontega tõmmu nägu, ainult silmadel oli niiske, nukker läige. Enno arvas, et Alfred kannatab millegi all. Selleks oli ju põhjusi, mille üle Enno ning vana Andres sageli rääkisid.

Poiss keeras end pingil, nii et pliidi soemüür talle seljataha jääks. Nii oli soojem ning sai kusagile toetuda. Niisked riided hakkasid iseäralikult aurama. Vahimajakeses levis märja kuivava riide lõhn.

Alfred nõjatas käega vastu aknalauda. Näis, et tal ei ole veel niipea kavatsust koju minna.

TRÜ botaanikaaed. Linoollõige. *Virve Ahas.*

«Tarvis vaadata, kuidas nad merele minekuga hakkama saavad,» ütles ta suitsu põlema pannes. «Võib-olla on abi tarvis.» Ta puhus suitsu endast eemale. Kibeda lõhnaga tuli see vastu Enno nägu. Poiss puhus seda omakorda eemale. Vahimajakeses jäi vaikseks. Igaüks jäi oma mõtetega ning üksnes tuul ei sallinud üksindust, püüdes meeleheitlikult majakesse pääseda.

«Kuidas Riina tervis on,» päris Andres veidi aja pärast.

Enno võpatas.

Tal olid oma mälestused, mis tihedasti olid Riinaga seotud. Veel praegu tundub talle uskumatuna, et Riina on nüüd Alfredi naine ja ootab oma esimest last. Seitse aastat olid nad koos käinud koolis; siis läks Enno linna, Riina jäi siia, saarele. Aga sõpradeks olid nad ikka jäänud. Kevaditi olid nad koos metsas jalutanud, sinililli ja ülaseid korjanud. Sügisel olid nad alati koos pähklil käinud, kirjusid, tuledena eredaid vahtralehti kogunud, neid kimpudeks sidunud ning pärast külavaheteedel vastujooksvatele mudilastele kinkinud. Ennol on silme ees Riina tuule käes lehvivad tumedad kiharad, tema ilus, tugev figuur ja Riina rohelis-pruunikirjud sügavad silmad.

«Iludus,» ütles Enno tasakesi.

«Mis?» Alfred vaatas talle otsa.

«Pole midagi, . . . soe hakkab.»

Ennole tuleb meelde möödunud sügis. Riina saatab teda linna viimaseks koolitalveks. Riina silmad, võib-olla meeletud silmad — need tulevad ikka ja jälle Ennole silmade ette — põlevad, nukrad. Nagu oleks ta siis juba aimanud, et see on nende viimane kohtumine. Niisugustena näivad praegu Riina silmad . . . Ning siis läks kõik juba kiiresti . . . Kõigepealt teade, et Ranna Alfred tuli armeest tagasi. Möödus paar kuud, siis kirjutas ema, et Riina ootab last ning et varsti on Riina ja Alfredi pulmad. Enno kutsuti pulma. Ta ei läinud. Istus kodus ning näris huuli. Ta teadis, et nüüd ei muutu enam midagi. Ainult — mõtted ekslesid ajudes — kihutasid

erinevate kiirustega üksteisest mööda, põimusid ning sünnitasid imelikke välgatusi.

«Nüüd enam midagi ei muuda,» ütles ta poolvaljusti.

«Mis sa, poiss, ütlesid,» küsis Alfred.

«Mis?»

«Ma küsisin, mis sa ütlesid.»

...«Niipea ilma ei muuda, ma arvan,» ütles Enno kohmetult. Poiss nihutas end pingil. Tal oli ebamugav, sest ta mõtted olid rahutud. Peaks Alfred kiiresti ära minema, saaks Andrese käest üht-teist küsida. Nüüd on tal jälle mitu valusat küsimust. Aga Alfred ei mõtlegi minekut teha. Ta vaatab oma niiskelt läikivate silmadega merele. Ta ootab Sassi, tahab vaadata, kui kange mees see Sass siis õieti on. Kas julgeb täna välja minna või ei... Alfredi näost, mis on tõmmu ja parkunud, tema mütsi alt välja tulevatest pulstunud juustest, hallist kampsunist, mis tema tugevat kaela varjab, kummisaabastest — Ennole tundus, et igast pisiasjast hoovab sellist julgust ja rahu, et Enno oli kindel: Alfred läheks täna merele. Ning Enno tundis vastupandamatut kadedust, võib-olla vihagi selle mehe vastu.

Kunagi oli Enno Andreselt pärinud, miks Riina läks Alfredile.

«Riina ei läinud, Alfred võttis tema,» vastas tookord Andres. «Et Tiiust lahti saada...» Poisil oli siis tunne, nagu oleks keegi talle terava noaga otse kõhtu löönud.

Et Tiiust lahti saada... Muidugi, Tiiu kasvatab nüüd juba kolmandat aastat Alfredi tütart. See on ainus vallaslaps Metsarahul. Ning Enno ei suuda mõista, miks Alfredile on küla poolt nii palju andestatud. Ta päris seda Andrese käest. Andres oli kaua mõtelnud ning siis vaikselt lausunud:

«Noh, inimeste asi. Aga ma ütlen, kui sinusugune nõrk poiss oleks Alfredi asemel olnud, poleks seda andestatud.»

Andrese sõnades oli palju tõtt. Seda tundis Enno isegi. Aga ta vihkas sellegipärast Alfredit, vihkas nii Tiiu kui Riina pärast.

Andres ütles, et Alfred ei abiellunud seepärast Tiiuga,

et see tütre sünnitas. Vastik oli see mõte Ennole. Kas selles küsimuses saab niimoodi valida, kaalutleda? Kui poleks olnud seda häbitut arvestamist, poleks Riina praegu Alfredi last kandnud.

«Aga kui seegi on tütar?» sähvas Ennol läbi ajude.

«Kui seegi on tütar, siis?...» nüüd ei suutnud poiss seda mõtet enam endas maha suruda.

«Kui seegi on tütar,» kordas ta tasa. Alfred tema kõrval võpatas.

«Siis vist ei rahuldu ta Riinagagi,» mõtles Enno.

«Ära mõtle, poiss, et Alfred ei kannata,» ütles Andres talle veel eile. «Ainult kirgedele ei elata.»

«Kes teda sundis kannatama?» urahtas Enno siis vastu. «Eks abiellunud Tiiuga.»

«Teed on käärulised,» ütles Andres mõtlikult. «Nii saavad nad sinulgi olema.»

Sama käärulised kui Alfredil, kes siin tema kõrval pingil istub ja tormist merd mõtlikult vaatab, samasuguste ohvritega? See mõte tegi Enno rahutuks. Nagu tänavune sügiski, niisama rahutud olid mõtted poisi peas. Need imelikud, mõnikord mõistmatud vahekorrad ning vastuolud inimeste vahel ärritasid Ennot. Kuidagi naljakas oli mõelda, et Riinal sünnib neil päevil laps. Kuhu on tema, Enno, jäänud? Sellesama mõtteringiga vähkres ta kaua õhtuti oma voodis. Ikka Riina — Alfred — Tiiu, sinna juurde veel Enno ise... Siis sama ring jälle otsast peale. Ennole näis, et võib elada ilma igasuguste vastuoludeta, südametunnistuse järgi...

Alfred tema kõrval vaatas ikka veel merele ning ainult harva lausus mõne sõna. Aeg-ajalt käis üle ta tõmmu näo midagi grimassitaolist ning siis oli Alfredi ilus nägu hoopis võõras ning inetu. Enno teadis, et paari nädala eest oli Riina õnnetult kukkunud. Poiss teadis, et Alfredi süda valutab.

«Kui järsku sünnitab surnu?» Esmakordselt kerkis see küsimus nii teravalt nooruki ette. Enno tundis, nagu oleks midagi külma ja vastikut tema südame poole roninud. «Kui järsku Riina sünnitab surnu?» Ei, ei tohi! Kaastundest Riina vastu ütles ta, et seda ei tohi olla.

Siis oleks ka Riina õnnetu. Aga Alfred? Kas tema ei kannataks siis? Mis saaks siis Alfredist?

Keegi tõmbas vahimaja ukse pärani ning Enno võpatas. Sass oli tagasi tulnud. Ta vaatas ringi täissuitsetatud vahimajakeses ning mahutas end siis Alfredi kõrvale nurka pingile.

«Mõtlete minna?» küsis Alfred lühidalt.

«Jah, kaua nad mereski ligunevad.» Sassi nägu hakkas muhelema. Nagu poleks tal sellest midagi, missugune tuul praegu väljas märatseb.

«Täna ei lähe,» ütles Alfred mõtlikult. Ennole tundus, et Alfred ütles seda kiuslikult, olgugi et need sõnad olid öeldud loiult ja tujutult. Sass ei vastanud. Ta ei armastanud öeldut mitu korda korrata. Ühest korrast pidi jätkuma...

Varsti tuli ka Arvi raskeid kummisaapaid järel lohistades. Tal ei olnudki enam kohta, kuhu istuda. Jäigi ukse kõrvale seisma, nõjatades seljaga vastu köiepundart, mis seinal rippus, ning hõõrudes aeg-ajalt oma magamatusest punetavaid silmi. Sassi poeg Väino tuli viimasena.

Toas läks kitsaks ning umbseks. Mehed istusid, näis, nagu ei mõtlekski nad minema hakata.

«Kardavad,» mõtles Enno. Tal oli tunne, nagu häbeneks isegi Sass oma argust. Oleks ainult üht sõna vaja, ning kõik loobuksid merele minemast. Ainult üht sõna oleks vaja, üht julget oleks vaja, kellel pole häbi seda öelda. Nii arvas Enno. Ning nüüd märkas temagi, kuidas Sass aeg-ajalt akna poole piilus, omaette tuule ulumist kuulas ning aeglaselt suitsu imes. Aga praegu vaatas Sass merele hoopis teisiti kui hommikul, ei kissitanud isegi silmi, vaid vaatas uurivalt ning tõsiselt.

«Kas tõesti kardab?» Seda ei tahtnud Enno praegu ikkagi uskuda. Ta heitis pilgu Alfredile. Alfred vaatas oma luitunud mütsinoka alt meeste nägusid. Küsis siis vaevalt märgatava muigega:

«Noh, teist ei saagi siis täna minejaid?»

«Ära, poiss, meie pärast muretse,» ütles Sass ning imes oma suitsu rahulikult edasi. Ainult veidi koomale

tõmbas ta end, istudes küljega akna poole. Ta pani küünarnuki aknalauale ning vaatas merele. Väino ja Arvi vaikisid. Enno teadis, et neil ei ole midagi otsustada. Mida Sass ütleb, seda nad teevad. Niisugune on nende seadus.

«Noh, lähme siis, proovime, mehed!» ütles Sass veerand tunni pärast end pingilt üles ajades. Ta tegi ukse lahti, astus esimesena välja. Tuul lõi ukse kolksatades vastu seina.

«Möllab, saatan,» ütles Sass. «Mis sa tahad talle teha...»

Enno tõmbas selga oma presentmantli ning läks koos meestega välja. Tal hakkas külm toa soojusest tuule kätte minnes. Värin jooksis poisil üle keha.

«Ei, täna nad ei lähe,» mõtles ta, kissis silmadega merele vaadates. Kuidas võib väike paat läbi selliste lainete minna. Ning tuul on otse vastu, nii et nad ei jõua vist isegi nelja tunniga Räimerahule tavalise kahe tunni asemel.

Aga juba nad läksidki kolmekesi silla poole, Arvi pikkade, venitatud sammudega kõige taga. Siis pöördus ta järsku ümber ja tuli tagasi, nagu oleks ta midagi maha unustanud.

«Mehed, kas viina on kellelgi?» küsis ta, käega üle näo tõmmates. Ta häbenes oma sõnu.

«Mis sa sellega teed!» Alfred vaatas poisile näkku.

«Külm on,» ütles Arvi kohmetunult ning vaatas meestele ootavalt otsa. Siis pööras ta end aeglaselt ümber, sest viina ei olnud kellelgi. Nüüd läks ta kiirete, järskude sammudega Sassile ning Väinole järele. Aga veepiirini jõudes läks ta samm uuesti pikaks ning vaevaliseks.

«Poiss kardab,» ütles Alfred. Ta seisis otse Enno kõrval ning vaatas hindavalt kord eemal karide peal mürisevatele lainetele, kord madalatele pilvedele, mis räbalatena mööda lendasid.

«Nüüd raputab metsas kõvasti pähkleid alla,» mõtles Enno järsku. «Tarvis vaatama minna.»

Sass hüppas juba paati. Ka Väino tõstis jalad üle

parda. Arvi alles läks paadi poole aeglaste, mõõdetud sammudega.

«Näe, poiss kardab,» ütles Alfred uuesti, «ei julge isegi paati minna.» Alfred tõmbas käed taskust.

«Küll on inimestel tahtmist ennast uputama minna,» ütles ta siis uuesti. «Ning hirmutavad poisi ära. Sellise ilmaga ei lähe isegi vana mees välja ... Sass ajab jonni.» Ennole tundus nüüd, et isegi Alfred ei läheks praegu Räimerahule. Ja kas see olekski argus?

«Poiss kardab,» ütles Alfred veel kord. Siis tõmbas ta pasliku üle pea ning karjus tugeva, valju häälega:

«Hei, mehed, pidage kinni! Mina tulen Arvi asemel.» Ta hakkas joostes paadi poole minema.

«Pole tarvis, me saame isegi hakkama,» hüüdis Sass talle valjusti vastu.

«Noh, poiss, tule sisse!» ütles Sass Arvile.

Arvi väsinud silmad vaatasid hirmunult avamere poole. Ta ei teadnud isegi, mida teha, liikmed olid kangestunud.

«Noh!»

«Ära kutsu poissi, ma ütlen,» ütles Alfred käskivalt Sassile. «Mina tulen, kas kuuled. Ma ütlesin juba, et tulen.»

«Kes sind palus, poiss? Igaühest tuleb mees kasvatada. Noh, Arvi,» Sassi näole tuli hetkeks häbelik naeratus.

Arvi ei suutnud end ikkagi liigutada.

«Poiss on väsinud, ära sunni teda,» karjus Alfred Sassile otse näkku. «Vana mees oled, aga ei saa asjast aru.»

Nüüd seisid nad rinnutsi paadi pardal, teineteise vastas, kaks vaenlast.

«Ära kamanda, Alfred, parem oleks sul kodus olla, Riina juures. Kui see teada saab, et läksid ...» ütles Sass uuesti.

Aga ta oli juba kaotanud. Väino lõi mootori käima ning samal hetkel vinnas Alfred oma kere üle parda. Paadinina keeras avamere poole ning paat hakkas aeg-

laselt lainetega võitlema, kuni ta viimaks hoopis lainete sisse kadus.

«Lähevad end uputama,» ütles Andres, kes vahimaja uksel seisis. Ta hääles oli kartust.

Enno vaatas ikka veel paadile järele, püüdes teda asjatult lainete seest leida. Praegu oli tal südamest kahju, et tema ei läinud Arvi asemel paati. Poisil oli kahju, et ta ei saanud hirmust võitu, olgugi et ta seda määratsevat merd kartis. Miks pidi Alfred minema? Kas sellepärast, et ta tugevam on?

Ei, mitte ainult sellepärast ei läinud Alfred merele, et ta tugev on. Täna hommikul, kui Enno Alfredi niiskelt läikivaid silmi ning grimassiks tõmbuvat ilusat nägu vaatas, sai talle selgeks, miks Alfred praegu merele läks. Ja võib-olla esimest korda viimase aasta jooksul ei tundnud ta viha Alfredi vastu, vaid rõõmustas, et Sass ta paati laskis. Ning vastupidi, ta vihkas Arvi vanaisa, kes poisi nii varakult suure merega vastamisi saatis.

Enno vaatas, kuidas Arvi sealt silla otsast hakkas kalda poole tulema. Enno ei tahtnud näha ta hirmunud, väsinud nägu. «Head päeva,» ütles poiss Andresele, kes ikka veel vahimajakese uksel seisis. Enno võttis oma korvi ning hakkas tagasi vaatamata metsa poole minema.

Mets oli kolletanud. Jalge all sahisesid langevad lehed ning tuul rebis juurde üha uusi ja uusi. Terve värvigamma oli Enno jalge all maas. Vahtrate eredad lõkked lõõmasid üle kogu metsa.

Kui poiss läbi metsa jõudis, jäi ta seisma ning kuulatas, kui tugevalt mere kohin nüüd kõrvu kostab. See oli nagu hiigellõõtsa pahin, mis siin sugugi nõrgem ei tundunud kui otse vee ääres.

«Umbes kuue tunni pärast on nad tagasi,» mõtles Enno endamisi. Kuidagi hea tunne oli poisil, et mehed ikkagi võrkude järele läksid. Ning olgugi, et tal oli kahju, et Arvi kartma hakkas, ei süüdistanud ta teda.

Enno hakkas uuesti ruttava sammuga küla poole minema. Nüüd soovis ta kogu südamest, et Riina kasvõi täna sünnitaks terve ning tugeva poja.

Elujõud

On varane juulihommik. Päike pole veel jõudnud kõrvetama hakata, lehed puudel pole jõudnud veel palavusest longu laskuda; maas — puude ja põõsaste vahel helgivad kastepiisad, tillukesed, sädelevad. Õhus on värskust tunda, sellist värskust, mis algul erksaks teeb, pikapeale aga väsitama kipub. Taevas on selge, ühest kaarest teiseni venib sinine laotus ilma ühegi pilveta, ilma mingi märgita. Ma lähen mööda metsavahelist teed, paljaste jalataldadega niiskel mullal astudes. Mu ees käib kärmete sammudega meie naabrinaine. Külas hüütakse teda Mere-Triinuks, mina kutsun seda vanainimest lihtsalt tädiks. Nii on parem — viisakam, ning noorele inimesele kohasem. Praegu on Mere-Triinul löe otsa pandud vikat üle õla ja luisutasku vööl. Ta tassib väikest veeämbrit käe otsas. Juba on isu selle puhta külma kaevuvee järele, millele pruunistatud leivaviilud maitse pärast sisse ligunema on pandud. Aga päev on ees ning ma ei julge praegu hakata veel vett küsima. Pealegi käib Mere-Triin kiiresti, nii et päris raske on seda kätte saada. On lausa imestamapanev, et kaheksakümne-aastane vanainimene nii kiiresti liikuda suudab. Kes tunneb Triinu iseloomu, see ei panegi seda imeks: hing on Triinul tänaseni nooruslikuks ja visaks jäänud. Ma olen veendunud, et tal praegugi higi näole ilmub ning nina otsas vesine tilk ripub ja et ta on väsinud kiirest käimisest. Kuid Triin ei taha noortest maha jääda. Ei jäägi. Mul oli tahtmine täna hommikul veidi kauem magada: suvel uni kõige parem,

kõige magusam. Mere-Triin ajas mind kõige sügavama une pealt üles. Juba kell viis tuli ta vikatitega kolistades meile, tõmbas kaevust käiakasti vett ning pani mind vikateid teravaks ihuma. Unise peaga pole seda tööd kuigi mugav teha, kuid Triin naeris minu pika une peale: «Noor mees ning kella viiest veel unine! Kes käsib mööda küla hulkuda... Ei saa sust niimoodi õiget meest ega kedagi!» Triin naerab, siis aga hakkab seletama, miks nüüd enam õigeid inimesi pole. Ning Triin räägib endast:

«Neljateistkümne-aastaselt sai mõisa tööle mindud. Kaks hobust ning vedruäkked anti kaasa... ja käsutati põllule. Suvi läks seal põllul mööda. Hommikul kella neljast õhtul päikese loojakuni. Vaat see oli töö, mitte niisugune, nagu praegu tehakse!» Triin vaatab mulle naerdes otsa, vaatab minu unist nägu. Ma tean, et Triin midagi kurjast ei räägi, aga need sõnad panevad mind mõtlema, teevad erksaks. Triin muheleb, sest ta on minusuguseid poisikesi ennegi kasvatanud, küll oma kui ka võõraid lapsi. Vanas eas jäi aga Triin üksikuks. Kes lastest läks laiali mööda suurt maakera — ikka paremat otsima, sest kivine klibustik ning mere kurjus peletasid ka kõige tugevamad mehed kodust eemale; kes vajus kodunurkade vahel rõskesse maamulda; kelle viis sõda kaasa. Veel paar aastat pärast sõda ootas Triin oma nooremat poega tagasi, istudes õhtuti kaua trepil ning vaadates merele. Aga viimaks süda ütles, et ootamine on asjatu. Ning nüüd elab Triin üksinda oma majas mere ääres: peab lehma, lambaid, toidab koera ja kassi, kelle saba on naljakalt kõver, sest kass on kunagi sabapidi ukse vahele jäänud...

Suvel on Triinul hommikust õhtuni kiire. Kes ise on maainimene, teab seda kõige paremini... Kui aga tuleb sügis, siis viskab Triin pähklikoti üle õla, võtab korvi kätte ning läheb metsa. Ta läheb hommikul vara koos märja kahkja koiduga ning tuleb tagasi alles õhtul hilja väsinuna ning märjana sügisesest vihmast. Kott tema õlal on täis kuldpruune pähkleid ning korv, millele plee-

kinud rätik on peale seotud, on kuhjal marjadest. Külas arvatakse, et ta seda kõike endale korjab.

«Lastele ikka, lastele ikka,» ütleb ta ise, ning ma tean, et ta sõnades valet ei ole.

Kui on sügis, siis tuleb meri tormiste ilmadega otse Triinu trepini ning tema maja seisab nagu tuulest sasitud vares alasti ning armetuna vee ääres. Tuleb talv, siis kattub maa lumega ning meri tarretub. Väikesed poisid sõidavad kelkudega otse Triinu maja akende all. Kui neil külm on, jooksevad nad tuppa ning istuvad seal, kuni soe hakkab. Nii läheb see õhtuni.

Umbes uue aasta paiku lähen ka mina Triinule külla. See on minu talvevaheaja kõige parem päev. Triinu lauale ilmuvad moos ning küpsised, tass võimatuseni magusat kohvi aurab laual. Pärast toob Triin põlle sees mitu kamalutäit pähkleid ning me sööme neid koos.

«Söö, söö,» ütleb Triin. «Ega sa iga päev minu juures käi.» Ta vaatab minu valget kahvatut nägu ning ütleb:

«Vähe vist sööd, teine kord tule rutem tagasi, muidu näljutavad sind hoopis ära!»

Ma muigan ning rüüpan kohvi. Siis hakkab Triin pärima, mida ma ikka nii kangesti õpin. Ma seletan talle pikalt ja laialt, sest vanainimene ei saa igast jutust enam nii kergesti aru kui noored.

«Palju õpid, palju õpid,» ütleb ta siis kahetsevalt. «Kui nii edasi läheb, siis on su pea varsti nagu närbunud kapsas.» Me naerame mõlemad ning päikesekiirte käes, mis läbi jäälillede aknast sisse tulevad, läigivad Triinu terved valged hambad.

Õhtu eel lähen ma tagasi koju.

«Või nii ruttu juba lähedki,» lausub Triin imestunult. Ta hääles on kahetsust ning nukrust. «Ei saanud mitte poolt juttugi ära rääkida.» Ta tuleb mind trepile saatma ning vaatab veel kaua mulle järele, kuidas ma üle lahesopi otse kodu poole lähen...

...Praegu aga läheme me Triinuga heinamaa poole. Meil on käia ainult poole tunni pikkune tee ning õige pea oleme kohal. See on paras jagu lopsakat heinamaad

mere ning metsa vahel, kus me niitma hakkame. Triin paneb veeämbri põõsasse, võtab kotist vikati, paneb selle löe külge ning vaatab kohta, kust peab pihta hakkama. See kõik teeb mulle suurt pettumust. Ma mõtlesin kogu tee sellest, et heinamaale jõudes teeme väikese puhkuse. Võta näpust!

Juba lähebki Triin laia niitjasammuga mere poole. Ma vaatan veidi ning hakkan talle siis ruttu oma kaarega järele minema. Kastene rohi langeb kahisedes kaarde. Ruttu! Kaare lõpuks pean Triinu kätte saama. Aga just siis vaatab Triin tagasi. Midagi on korrast ära.

«Kuule, poiss, sul ju pool kaart kasvab!» ütleb ta pead vangutades. Ta pöörab end ümber ning läheb hoogsalt kaarega edasi. Puhas, nagu hööveldatud kaar jääb temast maha. Nüüd niidan ma hoolikalt, nii et ükski kõrs ei tohi kasvama jääda. Aga varsti jõuab Triin oma kaarega lõpuni ning vaatab jälle tagasi.

«Nojah, õhtuks jõuad lõpuni,» naerab Triin ning tema silmis on märgata pilget.

Mu otsus on kindel: «Nii ei tohi see edasi kesta.» Siis niidan ma tund aega enda arvates väga kenasti. Luiskan ja niidan, jälle luiskan vikati teravaks ning lähen järgmise kaarega edasi.

Aga nii see kõik kaua ei kesta. Seal hakkab päike piinama. Ma usun, et täna on suve kõige palavam päev. Õhk lausa kõrvetab ning taevas on sinine ning puhas, nii et ühtki päästvat pilve ei ole näha. Ma lähen ja joon sõõmu karastavat, leiva- ning suhkrumaitselist vett. Oi, kui hea see on. Siis lähen oma kaarega edasi. Aga see piin ei ole lõppenud. Kuum on ikkagi. Tuleb end alasti koorida. Nüüd olen ainult spordipükste väel.

«Paned pesu kuivama või,» küsib Triin naerdes. Oh, kuidas ma praegu häbenen oma armetust. Triinul on villane must jakk üll, aga ta ei tee seda nägugi, et palav oleks. Ainult vesine tilk ripub tema nina otsas.

«Kuidas ta küll nii palju suudab,» pärin endalt ning pühin laubalt higi. Jälle tungib päike ülalt kallale, nüüd on ta nagu kuri koer, aga õige varsti vist tiigri sarnane.

Triin hakkab vikatit luiskama, vikati likat-lokat, likat-lokat läheb kõrvadest tuimalt mööda, aga muidu on seda alati nii hea kuulata. Palavus tõmbab kõrvad kokku. Ma ei suuda kauem kaarel püsida ning jooksen merre. Pärast seda võib jälle tund aega niita. Ma oletasin, et suudan oodata, kuni Triin puhkama hakkab. Aga seda vist ei tulegi. Ta läheb niisama hoogsalt kui hommikul oma kaarega mere poole.

Seljal põleb nahk, seal kihaks nagu terve pesakond sipelgaid. Pea huugab kuumusest. Kuid mulle ei loe see midagi: ma ei tohi Triinust viletsam olla: olgu mis on, maksku mis maksab. Kord heidab Triin mulle imestava pilgu, võib-olla vaatab minu kondist keha... Ta luiskab jälle likat-lokat, likat-lokat — ja, mis sa küll tahad teha, — läheb järgmise kaare alguse juurde. Ma hakkan talle järele minema, õigemini, ma pean talle järele minema. Mu nägu on tuim ning elutu nagu tükk seepi ning kusagil kaugel ajusopis on lootus minna ning puhata põõsaste varjus, kus päike ligi ei pääseks. Nii läheb üks kaar teise järele. Keskpäeva leitsakulist vaikust segab ainult luiskamise unine likat-lokat. Kui ma oma järgmise kaarega mere äärde jõuan, ütleb Triin:

«Kui väsinud oled, võid puhata.»

See lause vasardab mul siis alalõpmatult peas: «Kui väsinud oled, siis võid puhata,... «kui väsinud oled, siis võid puhata,... «kui väsinud oled...»

Varsti peaks juba lõuna tulema. Päike ronib põrgulikult aeglaselt seniidi poole. Kõige rohkem kümme kaart veel — siis on tõesti lõuna.

Esimene kord, teine, kolmas... Neljanda ajal käin joomas... Siis järgmised. Kümnenda kaare lõpul pühib Triin näolt higi.

«Lõpuks ometi,» ohkan kergendatult. Taipas viimaks puhatagi.

«Sa oled terava vikati ihunud,» ütleb Triin kiitvalt ning... lööb vikati jälle rohtu. Ning just siis katkeb mu kannatus. Nüüd ei suuda ma vastu pidada. Jooksen põõsaste vahele vilusse. Kopsudesse tuleb värsket, noorte kaskede ning haabade järgi lõhnavat õhku. Viskan end

kirjeldamatu naudinguga rohule selili. Roidumus tuleb väsinud liikmetesse. Läbi põõsaste on näha, kuidas eemal, mere ääres, niidab Triin väsimatult ühe kaare teise järel. «Las niidab,» on praegu mu ainus mõte. «Hein ei jookse eest ära.» Aga ainult veidi aega on läinud mööda, kui häbi minu juurde roomab. Häbi oma jõuetuse pärast. Ta võtab kinni mu kondistest õlgadest ning raputab mind valusasti. Nüüd ei saa ma siingi enam rahulikult lamada. Sellele kõigele ei suuda ma enam vastu panna. Otse jooksusammul lähen ma nüüd Triinu juurde ning küsin, sest kõik peab selgeks saama:

«Ütle, millest see tuleb, et sa niipalju suudad?»

See küsimus ajab esialgu Triinu naerma. Ta vaatab minu piinatud näkku, laseb pilgu üle kleenukeste õlgade ning alles siis sõnab muheldes:

«Küll ma õhtul ütlen ...»

Ja siis irvitab päike kõige valusamalt näkku ...

LEHTE
HAINSALU

See oled sina, Tartu

Suurveena oled rahutu ja vilgas,
kui vormimütse tormab päikesesse.
Rõõm laulab purikate igas tilgas.

Erk kevad astub linna väikesesse.
Kui noorest rohuliblest lõhnab muld,
su põues süttib tuhat aletuld.

* * *

Su õiteaeg on tulvil eksameid
ja raamatutest ujulagi kihab,
ka kohvilaua äärde eks saa neid.

Tööajast tundi kaotada ei tihand,
nii uurib tähti paarikaupa Toomel
ööst lisa võttes tosin astronoome.

* * *

Ja suvel pead sa omi paastupühi.
Justnagu asfalt taldu kõrvetaks,
nii igamees siit kaugemale rühib.

Käib kuskil lahesopis aerulaks
või laanelatvadest saab kõrge lagi.
Kuu aega sind ei keegi meenutagi.

On sügisröömu sinu vihmatilgas,
ja nukrus väreleb kui langev leht.
Käib raagus puudel turske tuule pilgar.

Taas rahutus su veresoontes eht,
ja reisidele kaasa pakuks enda,
kui viimne kureparv sust üle lendab.

* * *

Talv pikaldaseks venitab su rühi.
Liig hilja ärkad, vara unne vaod,
sa hilisõhtul oled sünk ja tühi.

Aeg külmund jalu tasapisi kaob.
Su tormlemise varjab lumekahu,
ja näib, et oled kõigega nüüd rahul.

* * *

Kord iga tee toob sinu juurde meid.
Me ruttamised — kord on lõpul kõik nad
ja igatseme vaikseid-vaikseid teid.

Ei trammi kiljatus siin mõtteid lõika
ja tuule vihin kase juuksesalgus
veel heledamaks puhub aknas valgust.

* * *

Suurveena oled rahutu ja vilgas,
su õiteaeg on tulvil eksameid,
ja suvel pead sa omi paastupühi.

On sügisröömu sinu vihmatilgas.
Talv pikaldaseks venitab su rühi.
Kord iga tee toob sinu juurde meid.

1958

Nii tuli arm...

1

Veel patse leinab minu lokkis pea,
plokk-kontsad pikkusele toovad lisa,
veel valsisamme õieti ei tea,
kuid pidul käija olen virk ja visa.

Ma piinlik-puhtaks koristasin toa,
see memmelegi torkas lõpuks silma,
ta mõistvalt andis peole minna loa
ja imestas, et tantsin ilmast-ilma.

Üks võõras noormees, kõigist rühikam,
mind võtab täna oma hoole alla.
Tund-tunnilt vähem tõrgub arglik samm,
saan kohmetusest lõpuks hoopis valla.

Mis ütelda, ei õpetanud ema,
kui kojusaatjaks pakub ennast tema.

2

On jutt mu ümber nagu oreool —
mu saatja käivat juba lõpuklassis!
See uudis teada varsti igal pool.
Vist keegi kade salaja meid passis.

Natüürmort. Akvarell. Tiiu Kaevando.

Ta ilus olevat kui pühapilt
(ei olnud seda märgata mul mahti).
Ja ongi küljes õnneliku silt,
ma teiste vaimustusest ei saa lahti.

Klass poisi samme rangelt arvel peab
ja töös on keeled kibedad kui mesi.
See sageli mind kitsikusse veab —
näib nali mulle mage nagu vesi.

Kõik sumiseb ja keeb. Oh ilmaime!
Kuid mina ise veel ei tea ta nime.

3

Koos jääga sulas suult mul lahti lukk,
nüüd keelenõel on üleliia usin.
Kuid teine vaikib nagu villast sukk,
kui teda narritan ja naerdes susin.

Oh ligimene, ärge olge karm —
ei kevadet ma ohjeldada suuda!
Naer pole kergemeelsus ega arm,
naer meie sõprust teisemaks ei muuda.

On lihtsalt hea, kui keegi hoiab mind,
mind, keda ükski veel ei ole märgand.
Kas jääb sest hinge pakitsema pind,
et pisut-pisut edevust mus ärgand?!

Ta juurde tulen mõne vastse tõega
ja räägin siiralt nagu oma õega.

4

Lund heljub alla raskehelbelist.
Me terve suvi teineteist ei näinud.
Ja üksi nukrutsedes kumbki vist
koos käidud radu pole üle käinud.

Nüüd muinasjuttu vestab valge tee
ja kõrge kuuse tuhat lumist käppa.
Ma mõtlen, kas ehk keelat vilja me
koos olles enda teadmata ei näppa?

Kas sinu mõte kargel tunnil sel
teist sõlerinda otsima ei lenda?
Kuid härmas kaugustest on meel nii hell,
et sinu kätte unustaksin enda.

Ma vaikseks jään. Ei sellest märku anna,
sest olen uhke lumekuninganna.

5

Mu sõber, räägite, et nuttis memm,
et rahanappus alla kisub tuju.
Seetõttu näite mulle kodusem —
ka mina mee ja piima sees ei uju.

Me lapsepõli polnud õitsev aed.
Triiphoones meid ei poputata praegu.
Jäid meie künda põhjakalda paed
ja mõttes näeme tulevast aegu.

Kui elu oleks maine paradiis,
kui üliküllus oleks tarre asund,
liig vähe võitlusi meid ootaks siis,
maailma tulla poleks üldse tasund.

Las räägib järelpõlv, et rahusajand
on raudse käega sõjamehi vajand.

6

Kord öeldi mulle: elu, see on must,
siit otsib siirust kurt ja pime tobu,
et kaugelt mööda prügihunnikust
võib viia ainult peru luulehobu.

Saaks vastik rada meie puhtast teest,
kui inimesse uskuda ei julge,
ent lapselikult lihtsa hinge eest
ma oma südant kunagi ei sulge.

Miks olla pahur-sünge pessimist,
kui vaevalt löödud lahti eluvärav?!
Ja kuigi tuleb pettumusi vist,
ta paistab tormitsev ja noor ja särav.

Võib-olla halba heast ei ole vähem,
hea aga on me südamele lähem.

7

Kui maale laskub lõikuskuine öö,
kes meist ei oleks siis romantiline?
On igaviku taga päevatöö
ja vetest kerkib habras uduvine.

Me ümber öö kui soe ja pehme rätt
ning Emajõgi tuledest on hele.
Sa hoiad vaikivana minu kätt
ja huuled vajutad mu laugudele.

Kas kuuled, kuidas kuskil kaugel ees
kaks tiiba kannab ühteainsat lindu?
Niisamuti on kahe keha sees
üks süda, tulvil põlemist ja indu.

Ja kuigi armsad kauaks lahku satuks,
see suveöö ei muutu olematuks.

8

Viis rong sind ära rattamürinal.
Oh kuidas kaasa lennata ma ihkan!
Kui narr nüüd istun ahta akna all
ja ise ennast selle pärast vihkan.

Kas, kauge kallis, hämmastunult näed,
et tühjalt vajub akna taha eha,
ja mõtiskled, miks püsimatud käed
nüüd järsku midagi ei leia teha? ...

Mind äkki haarab mingi torm ja tung,
ma vanad kombed endast välja klopin,
ei ole enam kartlik uibupung,
vaid nina lausa elus-tulle topin.

Nüüd sinu juurde ainult unes tulen,
kui väsind silmad mõneks tunniks sulen.

9

Üks sõprus oli teiste silmis jant.
Jutt sellest mitmes võõras õues tuuldus
ja sääsest sündis priske elevant,
kui sinu kõrvu lõpuks jõudis kuuldus.

Ma mõtlesin, et nüüd sa põhjad mind,
ja olin ootel, pelglikum veel hirvest.
Kuid pikkamisi trotsi kogus rind,
ma selja taha peitsin sõnakirvest.

Vaid veidi nukram nägu oli sul,
kuid uskusid mind ilma sõnadeta ...
Kuum rõõmulaine voolab näkku mul,
ja mõttes luban, et ma eal ei peta.

Et suutsid kiivuseta andeks anda,
ma jaksan alati su saatust kanda.

10

Mind avasüli ootad pikalt teelt
ja võõrustuseks palud lahket luba.
Leek kastrulile näitab punast keelt,
noort elurõõmu täis on jahe tuba.

Kušetinurka ennast kerra vean,
jääkülmad varbad peidan tekki suurde.
Sind sooja hellusega silmas pean,
kui vilund näoga astud pliidi juurde.

Me pidulaual lõhnab pehme sai
ja pruunipõsksed kartulid on valmis.
Ma tahaksin nüüd teha sulle pai —
ja teengi seda mõnes aras salmis.

Ent see jääb siiski ütlemata minust —
ei suuda enam lahus olla sinust.

11

Nii vähe leidub naiselikkust, mil
ei oleks mõju kangemale soole.
On naine tihti nagu päevalill —
end pöörab soojendava pilgu poole.

Kui olin alles pakatanud urb,
siis meeldida ma tundsin pöörast kihku,
ja võisin vahest olla tehtult kurb,
et üleannetuna naerda pihku.

Siis aga — kuigi ise väitsin teist —
mus kuuletus see kummaline saatan.
Ja austajaid... ma nüüd ei hooli neist,
sest heldinult su poole üles vaatan.

Sa räägi, kuidas oskasid mind võita —
sind samal kombel kavatsen ma köita.

12

Teistmoodi kostab täna jala-ast,
teistmoodi tundub kiili tiivus värin.
Mus jällegi on uudistavat last,
sest kõige põhjust iseendalt pärin.

Mu jaoks ei ole seda põhjatuult,
mis hiliskevadelgi vee toob silma.
Loen naeratusi möödujate suult
ja hulluseni armastan maailma.

Su lembuselt ma teised silmad sain
ning uskusin — need mulle rahu tooksid.
Ja põrmu vajus kahtlemise pain,
end ebalevad mõtted surnuks jooksid.

Veel kannan endas rõõmu nagu risti —
end pole kinkind sulle tervenisti.

13

Kui öö su kambris kasvab kahkjaks aoks,
vist mõttes oled terveid linnu loonud,
kuid ühtki õhulossi minu jaoks
veel pole siiamaani ilma toonud.

Meid harva unelm kõrgustesse viis —
maakamaral sa ikka kindlalt püsid.
Ent siiski tean, mis sulle kosta siis,
kui kord mu salajasi soove küsid.

Ma ütleksin, et mesinädalal
liig pehmet pesa poleks meile vaja,
vaid tahaksin, et pihlakate all
just sinu loodud oleks koolimaja.

Noort sugupõlve, rahutut kui tuuled,
seal õpetaksin armastama luulet.

Laulu lepa alt ei leita

Laulu lepa alt ei leita.
Laul võib endas palju peita,
sest ta suitsutares sündis,
rukkivihus rehe all,
sirgus suureks masinal,
mis me ühispõldu kündis.

Laulu lepa alt ei leita.
Pole meil siis ette heita,
et on leelotajad uhked —
helisema laul ei puhke
esimese palve peale.
Kui sa kannatada kärsid,
välejalgsed regivärsid
voolavad siis palumata.
Vapralt ootama end seame.

Setu naised tulid loolt.
Varsti kostab küla poolt
igatsevat rahvaviisi.
Raske sõlg neil särgi katab,
hõberahad kümneviisi
kõrgel rinnal kumavad.
Kirjadega linik peas,
astuvad nad hanereas
väärikalt kui jumalad
üle laia lävepaku.

Ahetava koidu hakul
pikka kustuvad kõik tähed.
Pole näinud ühtki, kes see
ütleks: «Setu laul ei lähe
südametest südamesse.»
Küll on rütme, küll on hoogu!
Kuulajaid kui pilliroogu
iilinguna läbib rõõm.
Kui sul ainult kärme käsi
sõnu märkimast ei väsi!

Liikvat tubli mehesõõm
keelekasteks maitseb hea.
Selle kange kraami puhul
kaotand mitte mingil juhul
naiste koor ei ole pead.
Ei tee keegi, tõstes kruusi,
nägu kibe-kibedat,
ainult viise, vanu, uusi,
veereb imelibedalt.

Lausa imestada andis.
On see mõni silmapettus?
Ollakse ju meie kandis
selles suhtes rangemad!

See-eest laulikud on Setus
tööst ja meestest kangemad!

Mere ääres

Vaata, sealt tuleb
raukvalge peaga laine.
Ta astub sahisedes liivale
ja puudutab raske rahnu
ümaraid nurki,
mida ta ise kogu elu poleeris.
Juba sada aastat
hommikust õhtusse
ja õhtust hommikusse
ruttas ta väsimatult kalju juurde,
et murda kild
kõige teravamast servast.
Ja nüüd on ta väsinud,
väga väsinud.

Aga kaugelt tormab
püstipäi üheksas laine
nagu varaküpsenud nooruki rahutus.
Ta raksatab rinnaga rahnu vastu,
nagu oleks tal avamerel kitsas.
Ja lainehari lendab vastu laotust,
nagu ulgumerel poleks õhku.
Kalju vangub ja vabiseb
ja üdini väriseb,
justkui palavik pureks
ta külma ihu.

Siin saja aasta pärast
sahiseb raukvalge laine
ja räägib muistset juttu
tohutust kivist,
mis merepõhjas
magab igavest und,
ja üle unustatud haua
käivad kõrged lained,
sirutades pärjatud päid
päikese poole.

Ma armastan metsa

Oled neiu nägu, mõtlik metsatukk.

Nagu kõrvarõngas kõrgel kuusekukk.
Nagu ehe rinnal helgib sügav järv.
Nagu pehmed huuled vaarikate värv.

Sinu samblasüli inimlikult soe.
Enda eestki peitu selle sisse poen.

Sügiseti kammid oma kollast juust,
lehti maha langeb kõrgest kasepuust.
Kui mu käele keerleb mõni kirev leht,
sellest salm siis sünnib, siiras, tundeeht.

Minu vastset laulu kuuldes oled vaik,
puhta pisarana nõrgub kuuselt vaik.

Kui ma lähen, kutsud jälle külla mind,
justkui teaks, et ma ei suuda jätta sind.
Pole iial truudust nõudnud sinu suu,

küllap sellepärast olengi ma truu.

SILVI
KIVIOJA

Me oleme noored

Me oleme noored.
Meil on selged silmad
ja tugevad käed.
Me läheme edasi,
me vaatame homsesse
ja me ei peatu poolel teel.

On meis veel väiklust ja virinat,
mõni veel eilse varjusid vaeb,
mõnigi mülkas veel põletab noorust,
õnnegi toaseinte vahele säeb.

Kuid
me läheme edasi,
me vaatame homsesse,
me usume inimest,
me ei väsi
ja me ei peatu poolel teel.

Väikekodanlane

Kes ütles — väikekodanlane välja suri?
Lori! Ta elab kui ennegi hästi.
Nahk on tal paks ja kogukas turi.
Sööb. Norskab. Liigutab, — kui just kästi.

Tööd vaevalt kärbse eest — viie mehe virin.
Tüdruk olgu priske ja süütu.
Ise tühi ja edev kui varblase sirin.
Poliitika, kunstid ja teadus — kui tüütu!

Kõik, mis pole just pehme ja roosa,
selle peale ta krimpsutab nina.
Kui arg poleks, kriitikule küll annaks koosa.
Maailmas oleme — naine, poju ja mina.

AALON
RAMM

Noormees reamehe auastmes

Sõduri saatus on juba selline, et igaühel on kodus midagi südamelähedast ja head, mida meenutad öösel köögis nõusid pestes kui ka vahipostil olles, ning kui roodukorrapidaja on luua andnud ja käskinud pesemisruumi põranda nii puhtaks küürida, et naera kasvõi puruks, siis tuleb see südamelähedane eriti meelde ja luudki sahiseb rõõmsamini.

Jaak Nurme jaokaaslastega oli lugu nõnda, et tühjendati oma hingesopid seltsimehele ning, ausalt öeldes, olid just kallimad enamiku südamel, temakest ülistati aga igast televisioonimastist kõrgemale, kuigi fotolt vaatas vahel üsnagi püstninaline ja tedretäheline...

Jaak oli jaos vaiksemaid poisse ning sõbratarist ta suurt ei rääkinud, kuigi sõduripluusi rinnataskus kandis kenakese neiu pilti.

Kui aga väliõppusel olles enam köögi suitsugi polnud näha ning ei teadnud arvatagi, millal süüa saad, kui allüksuse kokk muutus poiste kujutluses kõige armsamaks olevuseks, poisid aga istusid masinas ja kihutasid aina edasi ja edasi, läbi saju, öö, külma, siis armastas Jaak meenutada:

«Pühapäeviti olime kodus kõik koos, vennad, kaheksakesi, istusime suuruse järjekorras lauas ja memm tõi alati tohutu liua kuumade pannkookidega, kõrvale aga mustsõstramoos või koor...»

Tavaliselt hüüatas Igor sellel kohal:

«Jaak, kurivaim, vait!»

Pannkoogijutt tuli edasi lükata paremate aegadeni kasarmus, kui õhtueine söödud ning käes vaba tund poliitharidustöö toas.

Neil puhkudel rääkis Jaak kaaslastele tihti oma vendadest, kelledest noorim oli kolmeaastane ning vanim juba lõpetas ülikooli, neid oli kaheksa ja Jaak vanuselt teine.

Poiss meenutas, kuidas aidanud emal hoida nooremaid vendi ning teadis täpselt, kunas ühel või teisel ilmusid esimesed hambad, hakkas käima, rääkima.

Ta naeris harva, kuid siis juba südamest, eriti kui sai kodunt kirja, kus ema kirjutas midagi poiste vempudest. Kogu jagu teadis lugu sellest, kuidas Jaak õpetanud väikese Ennu korralikult sööma, ilma et Enn talle vähem maitsva pala välja pudistaks.

Armeesse tulekuni õppis ise õhtutehnikumis ja töötas tislerina tööstuskombinaadis, nüüdki, kui vaja, küsis vanemalt tööriistad ja korrastas midagi, uus relvakapp aga oli täielikult Jaagu töö.

Suvel laagris meisterdas jao telgile sellised pingid ja seinakapi, et pataljonikomandör ise talle vaba päeva andis.

Samal laagrisuvel lahkus Jaak kaaslaste keskelt, lahkus kui seltsimees, sõdur, noormees kaardiväe reamehe auastmes.

Augustikuu pärastlõunal, kui sõdurid spordisärkide väel relvi puhastasid ning Igor parajasti sajatades nühkis automaadi lukku, mis tal kogemata liiva sisse oli kukkunud, anti tulekahju häiresignaal.

«Oi sa ...» pahandas Igor, vihane, et pärast peab veelgi relva puhastama.

Rood rivistus. Komandör teatas, et põleb mets mõne kilomeetri kaugusel ja tulekahju tuleb likvideerida. Vanem jagas välja tööriistad ja hapnikumaskid ning masinad meestega kihutasid minema.

Mets oli kaunis hõre, kuid leegitses, suitsukoonlad tõusid ülespoole, kaugemalt vaadatuna näisid serval kasvavad puud maast tõusvate küünlaleekidena.

Ilm oli kuum, tuulevaikne. Metsatulekahju ei tulnud

kustutama üksnes sõdurid, vaid ka töölisasula rahvas, ümbruskonna kolhoosnikud, isegi suvitajad.

Rood hargnes ja liikus metsa suunas. Põleva ala ümbrusest tuli puud maha raiuda ja eemaldada, samuti muu rämps, tulekahju ümbritseda küntud tsooniga.

Järsku kostis põlevast metsast plahvatus, siis mitu plahvatust järjest ja ikka jälle uuesti, oli näha, kuidas siin-seal paiskus mulda üles ning peenemad puud murdusid.

«Inimestel olla ohutus kauguses, metsale mitte läheneda!» anti käsklus.

Kustutajate üksused peatusid. Jah, plahvatasid sõjaaegsed tankitõrjemiinid ja granaadid, põlemisest puutumata metsas said jalakäijad liikuda, sest jalaväemiinide osas oli ala demineeritud.

Tulekahjuga tulid ilmsiks sõja saladuslikud jäljed, valmis hävitama igaüht.

Sõduritest jooksis mööda ahastav naine:

«Inimene, inimene on metsas!»

Läbi leekide praksumise ja plahvatuste vaheaegadel kandus nüüd ka sõjameesteni peenehääleline, otsekui lapse appihüüd, kandus hooti, paluvalt ja ahastavalt, nagu saab paluda ainult inimene, kelle kõrval seisab surm.

Mets aga leegitses, miinid plahvatasid, otsekui võidurõõmutsedes inimkeha nõrkuse üle.

Kogu rood nihkus korraga ettepoole, käed haarasid hapnikuaparaatidest, kümned mehed surusid justkui rinnaga vastu leeke, valmis jooksma nendesse, et päästa hukkuja.

«Jääda paigale!» kõlas komando.

Juba palju eespool jooksis sõdur, peas hapnikumask, käigul sinelit lahti rullides ja seda lombis niisutades.

«Jaak!» hüüatas keegi tasa.

Nüüd möödus Jaak esimestest põlevatest puudest, liikus joostes appihüüete suunas.

«Tuleb kiirustada, pean jõudma,» käis mõte.

Kuskil lähedal plahvatas miin, Jaak viskus pikali, tõusis aga kohe ja jooksis edasi.

Sild Toomel. Linoollõige. *Maie Remmel.*

«Mitte tuld külge võtta, ei, praegu mitte tuld võtta, kui vaid poleks neid miine,» ütles endale.

Kümmekond meetrit eespool oli küünarnukkidele vajunud poisike, kõrval laastudest korvike mustikatega. Jaak tõmbas peast hapnikumaski ja asetas selle lapsele, pani poisile sineli ümber. Käskis edasi roomata, ise roomas küünarnukkidel ja põlvedel tema kohal, kaitstes niiviisi poissi oma kehaga.

Palavus suurenes, hingamine muutus üha raskemaks ja raskemaks, suitsust jooksid silmad vett, kraapis ninas ja kõris. Jaak tõmbas lahti pluusi kaeluse, oleks tahtnud puhata, kuid ei võinud, ei, siin tuli liikuda edasi, seltsimeeste juurde, päästa laps.

Pluusi selga polnud enam ollagi, see oli läbi põletatud, pilotka kadus, juukseotsad tõmbusid palavusest keerdu.

Jaagule meenusid nooremad vennad, samasugused jõnglased, nagu see poisike siin, tema all, meenus ema, kallis memm — küll oleks hea pärast seda sauna siin süüa memme küpsetatud pannkooke — seekord koorega —, seltsimehed roodust, jagu, nende poistega koos nähtud sõduririõõmud ja mured.

Miinid aina plahvatasid, mets põles.

Poisike roomas sõjaaegsesse mürsulehtrisse.

«Siin saab puhata,» mõtles Jaak, ta oli veel lehtri serval, kui üsna, üsna lähedal plahvatas miin.

Ta ei tundnud valu seljas, ka jalgades mitte, veeretas end lehtrisse, kattis poisikese kehaga, katsus käega selga — see kleepus verega, ka saapad muutusid väga raskeks, täitusid punase, vedela massiga . . .

*

Sõdurid kirjutasid hallile graniittahvlile:

Reamees Jaak Nurm,
sõber ja seltsimees.

Rood andis saluudi relvadest ning ainult üks automaat pidi vaikima. Sama lapsekäsi, mis hiljuti oli hoidnud laastudest korvikest mustikatega, asetas kalmule kimbu kodumaa põldude rukkilille.

HELI
KUIVO

Juulipäeval

I

Nüüd karikakraist tüdruk pärga palmib.
On loendamatuis õites heinamaa.
Kuid põllul päiksekullas rukis valmib,
päev-päevalt aina valkjamaks ta saab.

On kõikjal juba sarda pandud ristik
ja silohoidlates käib kiire töö.
Ent päevad läbi aasal laulab ritsik,
et vaikida vaid kasteniiskel ööl.

Kui armsad mulle on need päevad juulis!
Mis seda põhjustab, ma isegi ei tea.
Kuid viljaväljadel ja suvetuulis
ma tajun mõtet: elada on hea.

LEO
ILVES

*Si vis amari, ama!**

Kempleva varsana
elus kui karjamaal mahlakat
otsides rohtu
kauneima aardega
õisi puhkevaid arutult tallates
vaevalt et kohtud.
Kui südamele tuhast
sädet oodates sulle süttivat
sa ise ei põle,
kõikidest eluviljadest
osaks sul loodetud tuumade asemel
jäävad vaid õled.
Paljustki ilma jääd,
tundmata labasust vihkavat
eredat leeki,
vahtu vaid rüübates
puhtast ja kosutust pakkuvast
tunnetepeekrist.
Kõigest,
mis seni sul tundmata,
osa võid sinagi saada,
ainult —
si vis amari, ama!

---

* Kui tahad olla armastatud, armasta! (Seneca)

Septembrikuu märkmikust

I

Ma kutsun meeled kaugest uneluusist
ja avan silmad, heinapepri täis.
Päev piilub sisse praokil lakaluugist,
tal kannul hõljuv tolmurada käib.

Kui ronin virkalt, tõttab hommik vastu
ja viivad une karged hallakäed.
Nii oma õigustesse varmalt astub
kolhoositööde esimene päev.

Meid saatnud siia ülikooli sambad,
kuid ei viind sinna kõiki sama rool.
Üks juba ise elul murdnud hambaid,
teist saatnud kõikjal vanemate hool.

Nüüd selja taga eksamiteastmed
ja klassi sirged koolipingiread.
Kuid eksam siinne mõnelegi raskem,
siin olla hindeks võib vaid «väga hea»!

II

Rehemasin kurgust ajab
välja rukkiõlgi.
Tolmu ümberringi sajab,
tahmub taevavõlvgi.

Eemal omavahel vestleb
paar kolhoositaati:
«Kas neist linnalapsukestest
tööle asja saabki!»

Tüdruk pruunis spordidressis,
eilne kooliplika,
hangutäie selga pressib,
võtab sammud pikad.

Harjumatu töö on raske,
pihud saavad rakud.
Aga näib, et «linnalastel»
kõigeks jätkub jaksu.

Kuhja järel kerkib kuhi,
põllult kaovad hakid,
väsimatult traktor puhib —
päev on töödest pakil.

Ning kui viimaks õhtueha
tõttab vastu ööle,
ehkki roidumus on kehas,
hea on tehtud töödest.

Epigramme

ÜLALPEETAV

Stipipäeval kogu raha
läbi lastud.
Hiljem toovad meelepaha
tühjad taskud.
Teisel päeval «pisipoju»
saadab SOS-signaalid koju:
«Saada pisut «plekki», papi,
bussirahagi on napilt!»

*

NII RÄÄKIS «TUDENG»...

«Sess» on hirmus, «sess» on kole,
mustast kohvist abi pole.
Mida kõike teadma pead,
sest võib paiste minna pea!
    Head vaid olid sügiskuud,
    loengul käisid — polnud muud.

ELMAR
UUK

Kollektiivi sünd

Kaks päeva olid vastsed tudengid ülikooli seinte vahel mööda saatnud. Kaks tegelikult päris tavalist loengupäeva, kuid rohelistele tundusid need üsna ebatavalistena. Mõnigi asi oli ebatavaline just oma tavalisusega. Nii mõndagi oli kujutatud ette hoopis paremana või ka hoopis hullemana.

Täna oli tudengipõlve kolmas päev ja see oli tõepoolest mõneti eriline. Tavalisel kellajal tõttas peahoone sammaste vahele vaid pool kursust, teine pool kogunes veidi hiljem, kes seljakoti või kohvriga, kes seljakoti ja kohvriga, kes seljakoti ja kahe kohvriga. Kõige rikkamad, kui otsustada kohvrite suuruse järgi, paistsid olevat kõige nääpsukesemad tüdrukud. Oli neidki, kes ise polnud jõudnud kogu varandust kohale tuua. Neid abistas ema või õde-vend. Häda ikka, kui inimene rikas on!

Üksteist leida polnudki nii kerge. Täna oli palju kottide ja kompsudega sagivaid üliõpilasi peahoone ümber ja kõik näod oma kursuselt polnud kahe päevaga kuigi kindlalt mällu jäänud.

Lõpuks olid kõik kohal. Viimasena tuli poiste poolt kursuse esimeseks iluduseks tunnistatud sihvaka keha ja päevitamata näoga pealinna neid. Ta noogutas kergelt tervituseks, kusjuures näol püsis kalk ja külm ilme. Istus oma kohvrile. Oodata tuli kaua. Oli aega mõelda.

Kuidas see õieti tuli, et tema sõidab kolhoosi? Kõik oli sündinud nii kiiresti, et ta polnud suutnud veel kindlalt otsustada, mida teha, kui juba teised olid otsustanud ja

pärast oli piinlik tulla mõne vabandusega. Kuid mida ta hakkab seal tegema? Kuidas saab hakkama? Need küsimused vaevasid teda kogu öö ja tänase hommiku. Kiusasid veel praegugi ja sellest puges hinge väike kartus. Oma hirmu kolhoositöö ees teistele näidata ei tahtnud ta mingil juhul, ja ilme muutus veel kinnisemaks.

Sõit oli kõigile tulnud veidi ootamatult. Eile viimaste loengute ajal oli dekanaadist teatatud, et pool kursust peab homme sõitma kaheks nädalaks kolhoosi. Siis tulevad esimesed tagasi ja läheb teine pool. Õppetöö pidi toimuma katkematult.

Kes läheb esimeses vahetuses? Kes peab koostama nimekirja, eraldama minejad jääjatest? Kursusevanemat polnud veel valitud. Kursus oli jaotatud keeleloengute kuulamiseks kahte rühma.

B-rühmas arutati kolhoosiminekut nii ja teisiti. Kuuldus hääli, et tahetakse kohe minna, teised soovivad hiljemaks jätta. Esimene rühmitus sai ülekaalu, küllap sellepärast, et nad oskasid oma seisukohti paremini põhjendada.

Nii oli esimesest pingist tõusnud püsti Joonas Mannermaa.

«Teate, rahvas, mul on ettepanek», pidas väikese pausi, sumin vaikis, kujunes nagu midagi koosoleku taolist. «Lähme kogu rühmaga. Praegu oleme üksteisele võõrad, seal saame tuttavaks.» Viimase lause juures nooruki brünett majakovskilik pea tegi väikese nõksaku taha. Suu ümber ilmus korraks naeratus ja kadus. Aga tumedatesse silmadesse jäi sädelema midagi lõbusat, julget ja otsustavat. Kogu ta olekust õhkus innustavat ja kaasakiskuvat. Enne kui jätkas, laskis ta silmadel joosta üle vastasistujate.

«Esimestena minejatel on see paremus, et ilmad on nüüd ilusad ja soojad. Kuu lõpupoole läheb külmemaks ja ega sajudki tulemata jää. Siis võtab küll tuju hoopis sandiks. Ka töö on praegu parem — viljakoristamine. Pärastpoole tuleb kartulivõtmine.»

Kui keegi ikka midagi ei ütelnud, lisas nööke: «See võtab küünelaki tahes-tahtmata maha!»

«Mis sa õige mõtled, et me mõned moedaamid oleme või?» alustasid paar sõnakamat tüdrukut vasturünnakut. Need aga, kelle kapsaaeda see kivi kõige rohkem riivas, olid vait või sosistasid sõbratarile:

«Kust see häbematuse eeskuju on välja lastud?»

Joonase kõrvalt tõusis Edgar ja toetas energiliselt sõbra ettepanekut:

«Lähme jah kohe ja tingimata kõik, kogu rühm. Tööd ei karda meist keegi. Pigemini kardab mõni igavust. Ka sellest saame üle.» Ning ta asuski tegema igavuse peletamiseks asjalikke ettepanekuid.

«Kellel on pill?»

«Mis pill?»

«Ükskõik. Ainus tingimus: klaverist olgu veidi väiksem, et poleks vaja eraldi masinat tellida.»

Pill leidus. Selle omanikuks osutus tagasihoidlik tütarlaps. End akordioni omanikuks tunnistades ta punastas.

Nii oligi otsustatud minna kogu rühmaga. Keegi ei tõrkunud. Kuidas oleks seda saanud teha temagi, kes praegu kandis eneses kartust ja püüdis seda varjata kõrgi ilme taha.

Suures summas ja väikestes rühmades oli käinud kõnelus sellest, mida selga ja jalga panna. Soovijaile jagati dekanaadist kord juba arvelt maha kantud, siis lipitud-lapitud ja uuesti arvele võetud kirsasid. Ärevus. Pakkimine. Unustatud asjade juurdepakkimine.

Nüüd oldi niikaugel, et puudus vaid korraldus istuda mõne ootava masina peale, mis viib neid praegu veel ähmases suunas.

Möödus tund ja ähmane siht sai selgeks: Alutaguse, kolhoos «Rahva Võit».

Masin vuras peahoone eest läbi. Lehvitati mahajäävatele tuttavatele ja võõrastele. Juba oldi alles suviselt haljal Emajõe-äärsel puiesteel, peagi linnast väljas Narva maanteel. Mootor sumises ühtlaselt, kõrvus hakkas undama tuul. Inimesed norutasid omaette.

«Tüdrukud, vaadake, et tuul teid rätinurka pidi üle kasti ääre ei tõsta,» püüdis suur ja tugev, veidi pikal-

daste liigutustega noormees luua lõbusamat meeleolu. Kodukoha järgi kutsuti noormeest Saarlaseks.

Tüdrukutel tikkusid rätikud tõesti liigselt lehvima. Maitsekas sidumine, mis jättis pool pead paljaks, ei osutunud maal kohaseks.

«Oodake, teen teile sõlmed, mis püsivad Tartusse tagasitulekuni.» Saarlane tõusis, et oma sõnu rätikuga hädasoleva tütarlapse juures teoks teha. Sel momendil pääses tuul ta enda kaunis uljalt istuva soge alla ja keereldes-lipendades kadus see auto taha tolmupilve. Üldise naerulagina saatel tuli mehel paarsada meetrit tagasi joosta. Ka siis, kui masin juba edasi sõitis, kostis nalju, lendas teravmeelsusi, paiskus õhku naerupahvakuid. Autokastis muutus tõepoolest lõbusamaks.

Pealinna iludus näitas, et ka tema oskab koos provintslastega naerda. Kuid ta tõsines enne teisi ja, suunanud vaate kahelt poolt möödalibisevale ümbrusele, küsis aegajalt mõne järve, jõe või maakoha nime. Viimaks ütles kellegi poole pöördumata: «Niimoodi sõita on päris tore. Olgu siis kasvõi seesama Alutaguse.»

Edgar oli märganud, kuidas naeru ajal tüdruku ilme muutus pehmemaks, soojemaks ja avameelsemaks. See ilme püsis vaid viivu ja kadus koos naeratusega, andes maad endisele läbitungimatusele. Kuid sellest viivulisest välgatusest taipas Edgar, kes oli sattunud istuma tüdruku vastu, et sõprade ringis, niiöelda oma seltskonnas, on ta kindlasti lõbus ja hea kaaslane. Et praegune külmus ja eemaletõmbumine on vaid katse varjata võõraste pilkude eest oma sisemust.

«Ka mulle meeldib sõita. Kõige rohkem lahtisel veomasinal või veel parem — jalgrattal. Nii näeb kõige rohkem,» sõnas Edgar. Ja pöördudes otseselt vastasistuja poole alustas vestlust:

«Kas olete palju reisinud?»

Tahtis küll ütelda «oled», aga see ei tulnud kuidagi välja. Kursusekaaslane küll, aga ometi võõras ja vaatas temast nagu kuidagi üle.

Vastusest selgus, et kaunitar oli tutvunud Eesti ilusamate kohtade ja vaatamisväärsustega, käinud Leningra-

dis ja Moskvas. Oli sõitnud tavaliselt «Pobiga», vahel ka rongiga, mitte kunagi veomasinaga.

Toon ei meelitanud lähemalt küsitlema.

Keegi tegi ettepaneku hakata õppima eesnimesid ja hüüdnimesid. Kelle nime ei teatud, pidi seda teistele ütlema. Kaunitar ütles vaevumärgatava muigega suunurkades ja hääles:

«Eve-Reet. Sõpradel luban end hüüda Everee.»

Kuid kes olid sõbrad? Kas kogu rühm või paar inimest sealt, samuti tallinlased? See sai Edgarile juureldavaks probleemiks.

— — —

Kolhoosi jõuti õhtupoolikul. Juht peatas ümbruskonna ainsa kivimaja ees ja teatas, et võidakse hakata maha laadima. Seda tehti heameelega. Kõigil olid pikal teel rappumisest ja võppumisest kondid veidi kangeks jäänud, pilk väsinud ekslemast üksluiseks tõmbunud maastikul. Majas elunevad inimesed tulid vastu, juhatasid saabunuid neile elamiseks määratud suurde saalitaolisse ruumi, kus polnud midagi peale nelja palja seina. See pidi olema šeffide alatine majutuspaik.

Istuti kohvritele keset tuba. Oodati. Esimees oli käskinud tulijatele öelda, et täna tööle ei tarvitse minna, seagu end sisse. Aga kuidas siin sisse seada? Kahtlevalt vaatasid ringi ühed, küllap need, kes olid maalt ja lausa hämmeldunult teised, küllap linnainimesed.

«Siia tule nagu asumisele,» tõstis häält Tirtsuks hüütu ja hakkas perenaisele esitama nõudlikke küsimusi.

«Aga mis täna õhtuks süüa antakse? Kas teie hakkate keetma või meie ise?»

Perenaine muutus ebakindlaks. Kolhoosis ilmselt polnud šeffide vastuvõtuks tehtud liigseid ettevalmistusi.

Tirts osutus üleliigagi sõnakaks tüdrukuks. Sõidu ajal oli ta silma paistnud kui «brigadiriks» määratud Rutsi lahutamatu kaaslane. Ka nemad olid mõlemad pealinnast.

«Tule tööle ja süüa ka ei saa! No on ikka vaestemaja

teil siin. Ja ei tea, kuidas me siin palja põranda peal magama hakkame. Lähme parem kohe linna tagasi, ei siin ole midagi peale hakata,» pöördus ta südamepõhjani pahanenult rühma poole.

Rühm vaikis. Perenaine kadus oma poole. Joonas toetus õlaga uksepiidale, hakkas noomima Tirtsu nagu last, üsna tasa, aga ometi nii, et talle ei saadud vastu vaielda.

«Liiale läksid. Ega siis kolhoosnikud süüdi ole, et juhatus pole meile, «suurtele sakstele», korraldanud vastuvõttu orkestri ja õllega. Niimoodi asju ajades rikume ainult vahekorra kohalike inimestega ja kasu pole sellest kellelgi. Tarvis üles otsida esimees või brigadir.»

Läks kiirustamata üle ruumi, et küsida perenaiselt, kuidas ülemusi kätte saada ja ühtlasi püüda kuidagi leevendada rühmakaaslase kohatuid sõnu.

Sel ajal tuli õue mees, kes tutvustas end brigadirina. Tahtis rääkida õpetajaga ja kuuldes, et niisugust meest koolilastel kaasas ei ole, leppis Rutsiga.

Rühmavanem Ruts oli tagasihoidlik ja pehmete näojoontega noormees. Ta esitas brigadirile umbes samad soovid ja küsimused, kuid vaikselt ja viisakalt. Ilmselt võeti need teatavaks. Brigadir näitas kätte kartulipõllu ja puuhunniku, majarahvalt saadi kirves, saag ja korv — kõige muuga said noored ise hakkama. Kartulikõrvase suhtes koputas brigadir perenaise südamele ja selle koputamise peale oli õhtuks peale kartulite laual kaste kõige ehtsama sealihaga, leib ja piim.

«Magama soovitan minna varjualla. Seal on värskeid heinu, saate pehme küljealuse ja heintes on veel suve sooja, ei seal teil külm hakka.»

«Aga kui külmetume ja haigeks jääme?»

«Noored inimesed nüüd nii külmavõetud. Kui mina nii noor olin, tuli magada lumehanges,» viitas brigadir sõdurielule.

«Aga kas tuppa ei või heinu viia?»

«Võib küll, aga homme tuleb vist suuremal osal siit edasi teise brigaadi liikuda.»

Vastuseks oli mitmehäälne protest.

«Kui lähme, siis kõik!»

«No hea küll, eks me vaata!»

Varjuall või lihtsalt küünis oli peale heinte veel pimedus. Taskulamp oli vaid ühel poisil. Valgust tahtsid kõik. Valgusallikas koos noormehega komandeeriti kõrgeima heinakihi otsa ja seal ta siis säras nagu taevalatern, kuni kõik olid kohad sisse võtnud ja tekkide alla pugenud.

Ainult kaks meest, Saarlane ja Joonas, istusid kõige suurema rahuga keset küüni ja teatasid, et mis neist voodivärkidest ikka lahti pakkida, tolmused heinad määrivad veel linad ära ja vaibad lähevad heinapepri täis. Nad olevat pealegi märganud: mõnel tütarlapsel tekk nii lai, et jätkub tervele perekonnale, mis siis rääkida paarist nendesugusest peene kondiga mehest.

Pimeduse varjus näitasid tüdrukud, et keegi pole suu peale kukkunud. Poistel oleks oma mitmekordse vähemuse tõttu sõnasõjas haprasti võinud minna, aga siis päästis sama taskulamp. Niipea kui asi kibedaks läks, tõmmati «tuli peale» ja vaadati, kes see sihuke «krapsakas mutt» on.

Ei aidanud seegi, kui tulealune jõudis vajuda kaitsva teki alla: peale oma näo on igal inimesel ka oma hääl.

— — —

Brigadiri «vaatamine» läks täide. Hommikul ladusid kõik oma kimpsud-kompsud vankrile ja kolisid sinna brigaadi, kus abi pidi kõige hädalisemalt tarvis olema.

Kraamikoorem, seda ruttamata edasi logistav hobune, kõige taga rühm inimesi — kõik see tuletas meelde jüripäeva.

Ühe talu õueväraval uudistasid tulijaid kaks eelkooliealist põngerjat, lähenejate suunas kikitas kõrvu melanhoolne peni, õuest astus teele laia näoga tööröivastuses mees. Koer haugatas. Lapsed jooksid maja poole ja kisasid trepil:

«Ema, tule vaata, kui palju võõraid tädisid ja onusid tuleb.»

Mees tööröivastes käskis hobuse kraamikoormaga õue

pöörata. Pereema tuli trepile, kuivatas põllesse käsi, ütles «lapsukestele» tere tulemast ja viis nad tulesooja järgi lõhnavasse elutuppa.

Töörõivastes mees osutus brigadiriks. Puhkepäeva tõttu ei andnud ta šeffidele suurt tööd, juhatas osa inimesi niisama käe harjutamiseks nisupõllule ääri lahti niitma, et saaks homme hommikul täie tambiga peale hakata. Ülejäänud läksid endi tarbeks kartuleid võtma ja metsast puid saagima. Keegi pidi sõitma kaugemal asuvast kolhoosikeskusest produkte tooma. Liisk langes Evereele.

Edgaril juhtus nisupõllul õnnetus: lõi vikatilõe katki. Tuli minna talli juurde seda vahetama. Juba eemalt kuulis kellegi laia juttu. Lähemale tulles nägi tallimeest hobust rakendamas ja midagi seletamas. Everee seisis väikese taskubloki ja pliiatsiga sealsamas kõrval. Juurde astudes nägi Edgar pooltahtmata mõningaid sõnu:

«Mootor-hobune
kardaanülekanne-roomad ja rangid
rool-ohjad . . .»

Tundmatu saab tuntu varal ikka paremini selgeks, naeratas Edgar enese ette ja tegi, nagu poleks midagi märganud.

Tallimees lõpetas hobuse rakendamise, tõmbas käega üle punakate poolsorakil vurrude ja kordas:

«Nii et rangid tuleb ajada kaela laiem pool üleval ja kaelas ümber keerata. Üks room panna üle aisa, teine altaisa. Muud kunsti pole siin kedagi.»

Silmi ümbritsevatele vanaduskortsudele lisandus naerukurde.

Everee istus vankrisse, toetas jalad kõvasti vastu esilauda, tõmbas sujuvalt paremast ohjaharust, siis vasakust. Hobune ja vanker pöördusid suure kaarega väravast välja.

Kui Everee mõne tunni pärast porgandite, kapsaste, piima ja võiga tagasi jõudis, oli ta kaunikesti võiduka näoga. Usaldas juba hobusel peoga nina silitada ja pakkus talle porgandit. Nägi selle toimingu juures suksu hambaid ja tõmbas käe tagasi.

«Oi sa vaene loom! Tallimees ei ole sul vist mitu nädalat hambaid pesnud. Küll on ikka hooletus. Peseksin kasvõi ise puhtaks, aga ei ole sinu jaoks harja kaasas.»

See oli öeldud nii tõsiselt, et kartulipõllult tagasijõudnud tüdrukud ei saanud muidu, kui pahvatasid naerma. Evereel tuli kogeda jälle uusi tõdesid.

Kokaks oli majaperenaine. Abiliseks jäi talle iga päev üks tüdruk. Poisid tahtsid ka jääda, aga tüdrukud ei tunnustanud seekord sugupoolte üheõiguslust.

Elamiseks ja magamiseks antud talutuba jäi kahekümne kahele inimesele paratamatult kitsaks. Poisid otsustasid juba esimesel õhtul vabatahtlikult kolida lakka. Sinna järgnes Rutsile ka Tirts.

Toas küsis Väikeseks ristitud pisike ja lapselik tüdruk teistelt täiesti hämmastunult:

«On nad siis abielus või?»

«Ametlikult ei ole,» naersid tüdrukud.

«Aga kuidas nad siis nõnda ...» jonnis Väikseke.

«Ühe teki all magamine pole sama, mis numbrisaunas käimine. Magamiseks pole registreerimistunnistust vaja. Ja elatakse ju mõnikord ka hoopis registreerimata. Ainult sinusugustel algab abielu kuu või paar, võib-olla ka pool aastat pärast perekonnaseisuametis käimist,» õpetati väiksemale maailma asju.

Tuba oli kuum ja umbne. Pooled tüdrukuist järgnesid Tirtsu eeskujule ja kolisid lakka. Oli siingi värskeid heinu ja suvesooja ja all laudas laulsid juba poole öö ajal kuked.

Esimesed ööd olid soojad ja edaspidi kolisid kõik lakka, viimasena Väikseke. Ta ei suutnud kuidagi leppida sellega, et peab kasutama poistega ühist «magamistuba», kuid üksinda tuppa jääda ka ei tahtnud.

Jah, vaheseinu lakas tõesti ei olnud. See-eest sai igaüks elamispinna ilma orderita. Saarlane valis endale pesapaigaks kõrgema heinahunniku, magas seal paar ööd õhukese mantli all. Selgus, et neil meestel, kes kartsid oma vaipu heinapepredega määrida, neid kaasas polnudki. Siis vist hakkas mehel külm ja ühel ööl ta veeres hunniku otsast alla. Unised käed leidsid kellegi

vaiba ja kiskusid selle endale peale. Vaip kuulus Epule, Hiiumaa tüdrukule. Ta ärkas, püüdis vaipa tagasi saada, sai kätte ainult poole. Saarlane mõmises ja magas edasi.

Hommikul ristiti nad teiseks noorpaariks. Saarlane ei saanud midagi aru, kuidas ta ülalt alla oli sadanud. Epp selgitas. Saarlane kaebas, et ülal oli ikka külm küll ja andis mõista, et ta on oma praeguse kohaga vägagi rahul.

«Pool tekki ja mitte midagi rohkem,» oli Epp resoluutne ja Saarlane võttis tingimused vastu.

Kui tulid jahedamad ööd, võidi veenduda, et inimestel on enamike looduses leiduvate asjadega üks ühine omadus: külma käes kokku tõmbuda. Kuigi õhtul heitis igaüks oma teki ja linaga teistest tükk maad eemale, siis hommikuks olid kõik külg-külje vastas koos, nii õrnema kui tugevama soo esindajad.

Teadmata on, kas loodusseadused ka siis oleksid toiminud, kui seda «amoraalset» pilti oleks näinud mõni õppejõudude kasti kuuluv vanapiiga. Õppejõud on tuntud teotahtelise rahvana, kes on kutsutud koolutama ka loodusseaduste toimet. Kõige parem on neid seadusi kummutada koosolekute vormis moraalihoidmise tähe all. Sõnad, nagu «noomitus», «hoiatus», «häbimärgistada», «hukka mõista» oleksid läinud lausa hulgimüügi korras, kuni kõige konservatiivsemalgi elemendil oleks selge olnud, et üks üliõpilane ei tohi külma tundes tõmbuda teise, vastassoolise üliõpilase poole.

Kas kahjuks või õnneks (mõlemad on suhtelised mõisted) ei olnud noortel kaasas küpse inimese teotahtelist silma ja seepärast jäid kõik need suured seaduste kummutamised seekord tulemata. Tudengid elasid õndsas rahus edasi, lasksid loodusseadustel toimida ja mis kõige imelikum: elavhõbe moraalikraadiklaasis ei langenud sellest teps mitte allapoole.

— — — — — — — —

Ilm oli järgmisel päeval ilus. Ringi ringi järel tegi brigadir viljaniitjaga ümber nisupõllu. Põld oli pehme, hobused vajusid sisse, läksid märjaks. Iga paari tunni järel tuli neid vahetada. Teist masinat välja tuua ei saadud, polnud niitjat. Brigaadis, mis haaras terve küla, tosina endisi talusid, oli ainult kolm meest: brigadir, tallimees ja üks vana tudike, kes enam tööl ei käinud.

Üliõpilased rõugutasid. Mitmesuguse suurusega hangutäisi liikus pooleli oleva rõugu poole. Joonas, Saarlane ja Edgar vinnasid hangutäisi, mis ei jäänud maha põliste kolhoosnikute omadest. Ruts ei näinud tõstmisest suuremat rõõmu tundvat, tema hangutäis võrdus enamiku tütarlaste omaga. Tirts tõstis kolm kõrt kõrgele hangu otsa ja igakord kordas: «Tüdrukud, ärge liiga tehke, niimoodi saab töö liiga ruttu otsa.» Ja kolmest kõrrest sadas kaks imelisel kombel ikka enne rõugu juurde jõudmist maha.

Everee tõstis vaikides, süvenenult. Päris juhuslikult sattus Edgar tema lähedusse ja kui nad korraga oma hangutäied rõuku vajutasid, küsis:

«Kas peod on juba valusad?»

«On küll natuke. Muidu poleks midagi, aga see kole hanguvars. . .»

Edgar vaatas, see oli tõesti jäme ja krobeline, halvasti lõigatud okstega.

«Vahetame ära! Võta minu oma, see on käele siledam,» tegi Edgar ettepaneku. Üleeile ei saanud ta tüdrukut sinatada, täna, kus töötati kõrvuti, ei tulnud enam «teie» üle huulte.

«See on vist parem küll,» libistas tüdruk Edgarilt saadud hanguvart peos. Taas välgatas kinnises ilmes sooja.

Tugeva kehaehitusega Epp töötas ruttamata, aga järskude, vilunud liigutustega. Oli näha, et ta ei teinud seda tööd esimest ega teist korda elus.

Õhtuks jõuti üle poole põllust rõukudesse panna. Enne kojuminekut peatuti veidi viimase rõugu juures. Mitu paari silmi mõõtis tehtud tööd.

«Kasulik päev,» tegi Epp kokkuvõtte.

Uhkustunne, mida annab oma jõu tunnetamine, ja

rõõm, mida pakub oma kätetöö nägemine, muutsid kojuminejate sammu reipaks ja kindlaks.

«Hommikul on tööleminekuga tegemist,» sosistas Joonas enne magamajäämist Edgarile. «Tüdrukud täna rabelesid, homme on seljad haiged ja käed valusad, ei kõigist saa minejaid.»

Nii hulluks, kui seda Joonas kujutles, olukord esialgu ei muutunud. Alla vandus ainult Tirts. Ta jäi hommikul lamama, ei vastanud kellelegi, ei ütelnud sedagi, mis tal viga on.

Paarile tüdrukule, üks neist oli Everee, tegi Edgar sideme hõõrdunud käele ja nad läksid tööle. Eilset hoogu ei saadud siiski kogu päeva jooksul sisse.

Maapind ümbruskonnas oli tasane. Ühest küla otsast võis vaadata teise. Põllud küla ümbruses laiusid ilma märgatava kallakuta, varematel aegadel olid risti ja põigiti kraavitatud. Nii juhiti liigne vesi metsadesse. Sõja-aastatel olid kraavid ummistunud ja võsa täis kasvanud, vesi jäi seisma põldudele. Nii ei saanudki metsaäärsetele kaeratükkidele masinaga peale, tuli hakata käsitsi niitma. Koguti kokku viisteist vikatit, kolhoosi ja kolhoosnikute omi, ja jaotati tudengeist rahvale kätte. Niita tahtis igaüks, vähemalt proovida. Poistest läksid niitma Ruts ja Saarlane. Joonas ja Edgar sõitsid täna poolsada kilomeetrit eemal asuvasse jaama kunstväetist laadima . . .

Niitjad olid hädas. Ühel tikkus vikat vuhisema kõrgelt, nii et heal juhul vaid ladvad lendasid. Teisel kündis see maad. Kuni tööriist terav püsis, saadi kuidagi hakkama, nürinedes ei osatud kuidagi toime tulla. Saarlane ainsana valdas teritamise tehnikat täiuslikult. Ega jäänud muud üle, kui mees lõi oma vikati maasse püsti ja hakkas elukutseliseks vikatiteritajaks. Käis nagu rändkaupmees oma luiskude ja lõikamisnoaga ühe juurest teise juurde, teritas ja õpetas.

Vaevalt sai kogu rivi läbi käia, kui juba teisest otsast nõuti jälle meistrimeest. Ainult Epust tuli tal peatumatalt mööda minna. Või kui peatus, siis selleks, et juttu puhuda ja vaadata, kuidas Epp niidab.

Laadijad mehed tulid tagasi, kui oli juba päris pime. Kandsid kahevahel õuntega täidetud korvi ja taskutest poetasid lauale läbiküpseid ploome.

«Küll te olete inglid, kas tiibadeta või ilma, see pole oluline,» lõid tüdrukud nurru. «Selle eest võiks teile isegi pai teha.»

«Pai võite teha, aga meist olete nüüd ilma.»

«???»

«Ja-jah! Tõsi, mis tõsi!»

«Kas teid tahetakse teise brigaadi üle viia?»

«Ei viida midagi. Ise läheme. Kaubad tegime juba maha.» Vaatasid teineteisele otsa, noogutasid kurvalt pead ja ohkasid ühest suust:

«Koduväikaubad.»

Kuulajate vahepeal pikaks veninud näod kiskusid uuesti naerule, senisest hoogsamalt hakati ragistama õunu.

«Ah, ei neid saa kunagi uskuda, muudkui narrivad meid,» võttis Epp järgmise õuna.

«Sugugi ei narri. Leidsime paradiisiaia koos kahe Eevaga, äraseletatult ema ja tütrega. Ja see on juba kord nõnda, et ühele meeldib ema, teisele tütar.»

«Kas see siis paradiisis ka nõnda on?» sekkus jutusse Everee.

«Seal on täpselt needsamad seadused, mis siin, meie maises maailmas.»

«Siis küll poleks maksnud seda pikka teekonda sinna ette võtta, leidub siinsamaski eevasid ja eevatütreid.»

«Jah, aga õunad? Nii tuligi, et kas me nüüd tahtsime või ei tahtnud, aga meie laevukesed on sinna madalikule jooksnud ja pääsu pole enam kuskile.»

Tüdrukud ei saanudki päris kindla otsa peale, kust ja kuidas poisid umbusklikelt maainimestelt sellisel hulgal õunu ja ploome olid saanud. Alles kui korv oli tühi ja Edgar sellega igaühe ees kätt väristas, mangudes almust vaesele ja viletsale koduväile, jäädi uskuma, et õunad on pärit selleltsamalt maamunalt ja saadud ausal viisil.

Ja kui ka poisid metsa taga külas kosjajuttu puhusid, ei olnud sellest suurt häda, kes siis linnamehi niisuguse

koha pealt usub. Õunu aga anti seda kergemini ja kiideti pealegi: «Näha ikka, et üliõpilased ja haritud inimesed. Kui siit kaevandustest šefid olid, siis ei saanud muud tehagi, kui pika puuga aias vahtida, ära tahtsid õunapuud purustada.»

Raske oli hommikuti nii vara tõusta, et kella kaheksaks tööle jõuda. Kokkadel tuli hõikuda ja jalgadest sikutada. Kui see ei aidanud, siis tuli unimüts soojast vaibast vabastada, et hommikune jahedus ligi pääseks. See osutus alati parimaks äratajaks.

Kõige rohkem tegemist oli rühmavanema ja Tirtsuga. Ja just rühmavanem oleks pidanud näitama vastupidist eeskuju. Liiga tihti tuli Tirtsul ette haiguspäevi. Oli ka tõsistel põhjustel kojujääjaid tüdrukute hulgas. Mõni päev oli kodus kolm-neli haiget ja «haiget».

Ühel hommikul ei tõusnud Ruts Tirtsu kõrvalt. Ütles vaid, et ta ei saa tulla ja tõmbas vaiba kõvemini peale.

Saarlane kängitses jalgu, kuulis neid sõnu, nohistas korra ja põrutas, nii et oli kuulda sees ja väljas:

«Oled ikka üks naistetõugu mees, na kapriisse konstruktsiooniga. Ainult et naiste juures on see arusaadav. Õrnem pool ikkagi. Kristall. Sina aga...» Jättis lause lõpetamata, ronis lakast alla. Ka teised ei ütelnud rohkem. Kõigil oli kuidagi kiire allaminekuga. Vaiba liikumise järgi võis näha, kuidas Tirtsu käsi paitas Rutsi õlga.

Söögilauas oli Joonas ainuke, kes püüdis naljatada. Kuid tema torgetele ja näägetele ei vastatud seekord.

Õhtupoole ilmusid mõlemad «haiged» põllule. Töös unus hommikune vahejuhtum. Vestlus, algul sunnitud, libises aegamööda vabamatele toonidele. Õhtul lakas andsid Ruts ja Tirts jälle terve kontserdi džässipaladest, millede tundmises ja esitamises nad olid ületamatud.

Haigeks ei jäänud sellest päevast peale enam kumbki.

Esimene nädal oli kuiv ja päikeseküllane. Ainult öösel metsadest tõusnud udu püsis mõnikord poole päevani põldude kohal. Puudelt rabises piisku ja vili oli märg nagu järvest tõmmatud.

Reedene päev algas teisiti. Hommikust saati puhus

kuiv edelatuul. Päike tõusis säravana pilvitule taevaservale. Esimest korda tuli brigadir lakaluugile rahvast äratama. Muidu ta väikesest töölehilinemisest suurt numbrit ei teinud. Mehel oli täna südamel ristikhein, mis ammu oleks pidanud küünides olema, aga vedeles alles põllul. Viimased päevad olid vahepealsete sadude tõttu läbiligunenud rõuke tahendanud — võis vedada.

«Kui jõuaks õhtuks ära. Selline tuul, sadu lõõtsub,» ja brigadir pööras pea tuule suunas, et vaadata, kas ei kerki juba metsa tagant pilvekoonlaid.

Sõideti põllule. Seal kössitas vähemalt oma poolsada rõuku. «Kas brigadir on hulluks läinud. Siit saab kolm päeva vedada!» arvasid mõned tüdrukud.

Saarlane ja Joonas olid vedajad. Kumbki värbas endale neli tüdrukut koormasse tõstma. Kas olid nüüd Saarlasel paremad tõstjad või väiksem rõuk, aga tema koorem veeres põllult esimesena minema.

Teise ringi ajal hõikas Joonas:

«Tüdrukud, ärge te seal Saarlast heinte alla matke, laske tal ometi vahel välja ka ronida. Teate küll, ta meil ainuke näidiseksemplar.»

Tüdrukud tõstsid seda hoogsamalt. Ja jällegi sai Saarlane oma koorma enne valmis.

«Kuule, Saarlane,» hõikas Joonas talle järele, «kas tahad või ei, aga õhtuks on mul kaks koormat rohkem veetud kui sul.»

«Kui ilma lõunatunnita vead, siis küll,» võttis Saarlane asja tõsiselt. «Suuremaa meestele ei ole vist lõunat vaja, aga mina küll muidu läbi ei saa, kui topin korda kolm päevas rihmavahe korralikult täis.»

«Söögi suhtes on meil samad kombed, mis Saaremaalgi. Lõunatundi pean nagu sinagi.»

«No siis, tead, ei vea sa rohkem ühti.»

«Küll õhtul usud!»

«Seda minagi, et õhtu on hommikust targem.»

Nüüd alles läks lahti. Tüdrukud ei saanud põllul veel hingegi tõmmata, kui poistel olid koormad panipaigas maha pillutud ja mõlemad tulid traavi lastes uuesti põllule.

«Tüdrukud, ärge mind nüüd alt vedage, ma just teile lootsin, kui lubasin Saarlast koormatega lüüa.» Joonas, see suur ja tugev poiss, naeratas kõigile neljale korraga. Naeratas sõbralikult ja ergutavalt, pühkis käeseljaga niiskeks tõmbunud laupa, lükkas tumedad kiharad mütsi alla, pilgutas igaühele üksikult.

Tüdrukud süttisid. Tihedamalt hakkas sadama hangutäisi koormasse.

Samal ajal rääkis Saarlane:

«Ausõna, terve kotitäie ostan kommi, kui Joonas meist ette ei saa. Mis nad seal õige kelgivad. Kas arvavad, et ainult nemad tööd teha oskavad. Oleme meiegi tööd teinud.»

«Ära siin meie pärast muretse ühti! Vaata, et sa seal koorma mahaajamise juures alla ei jää!» andis Epp vastuseks.

Küllap läksid need naabersaare tüdruku sõnad noormehel trumminahkadest hoopis kaugemale. Ega muidu koormat maha ajama hakates poleks tal portsjon ägedust jõule lisaks tulnud. Need kaks koos teevad mõnikord suuri tegusid, kuid teinekord . . .

Poiss pingutas. Higi pärlendas otsa ees. Kaelamusklid tungisid esile. Siis praksatus, vandesõna, ja ühest tervest viglavarrest oli saanud kaks poolikut.

Joonas toetus oma hanguvarre najale ja naeris südamest. Pajatas isalikult:

«Kuule noormees, ega sind saadetud maale kolhoosi vara lõhkuma. Niimoodi on sinust rohkem kahju kui kasu. Et seda jõudu ka mõnele mehele nii palju on antud.»

Saarlane ei reageerinud võistlejale sõnadega. Hõikas vaid tüdrukutele koorma otsast:

«Vaadake üks tugevam tükk!» Sai kopsakama varrega hangu ja vihtus edasi.

Ei aidanud Saarlase ägedus ega Epu tüsedad hangutäied. Kui kell näitas lõunatundi, tuli leppida tõsiasjaga, mida kinnitasid ka heinte vastuvõtjad: Joonas oli toonud ühe koorma rohkem. Tema sitkus ja arukus olid andnud paremaid tagajärgi.

Õhtupoolikul üritas Saarlane kaotust tasa teha. Poiss oli kui ümber sündinud. Liigutused, mida ta muidu sooritas nagu kaaludes ja järele mõeldes, olid nüüd kiired kui lõunamaalasel.

Enam ei saavutanud kumbki edumaad teise ees. Koormad tulid nagu mõõdetult vaheldumisi. Tegemist oli siiski võrdsete vastastega.

Taevas looristus üha enam. Tuul valjenes. Saarlane vaatas kella, see hakkas jõudma kaheksa ligi. Aeg oli õhtule jätta. Vähemalt õhtupoolikul ei saavuta Joonas midagi ja on seega täitnud vaid poole lubadusest.

Joonas tegi, nagu poleks märganudki õhtu lähenemist. Tegelikult märkas seda väga hästi ja märkas veel muudki. Nägi, kuidas pilved tihenesid, kuidas päike kadus enne loojumist nende varju.

«On aeg!» näitas Saarlane randmel läikivale kellale.

«Eksid, vennas, kui mõtled, et nii kergelt pääsed. Enne viin veel ühe koorma sinust rohkem, siis võime koju minna.»

«Niisugust kaupa ei olnud, et poole ööni!»

«Niisugust kaupa ka ei olnud, et kell kaheksa olgu lõpp. Rääkimist oli vaid lõunatunni suhtes.»

Saarlane tundis, et talle tehakse kibedat ülekohut, kuid vastu vaielda ka ei saanud. Teadis, et kui nüüd lahkub, jääb kaotajaks.

«No kurat, ära meie poolt allavandumist oota.» Haaras ohjad süngelt pihku, sundis hobuse kiiremale käigule.

Jälle tuli koormaid vaheldumisi. Juhtus, et Joonasel tuli viimasele rõugule järele minna. Tõi selle ära, sai oma kontosse teise koorma rohkem, kuid ei uhkustanud. Juhuse tõttu saabunud võit ikka pole see õige ja sellega pole mõtet kelkida.

Järgmine päev sadas ühtlast, tihedat vihma.

— — —

Pühapäeva õhtul ei loetud raamatuid, ei mängitud kaarte ega kirjutatud kirju. Ainult Everee märkis oma väiksesse taskuraamatusse midagi. Küllap jälle paar murdesõna. Tal oli neid kohalike inimeste kõnest juba

terve hulk üles tähendatud. Pillimees ei sõrmitsenud pilli niisama... omaette.

Täna kõlasid madalas toas aina hoogsad lood ja pillimehed venitasid kordamööda lõõtsa. Oli ju ikkagi pühapäeva õhtu ja sel puhul tuli teha midagi teisiti kui tavalistel õhtutel. Täna tantsiti hoogsaid valsse, lasti kiireid fokse, prooviti tangot. Tütarlapsed hindasid salaja iga noormehe tantsuoskust ja tunnistasid kõige paremaks Joonase.

Ja siis tulid külalised. Jäid tropis ukse juurde seisma, jõllitasid tüdrukuid, kes lasksid lendu mõnegi mürgise väljenduse tervitamiskombest ja viisakusest. Pudel käis nurgasseisjate seas ringi ja vulksus iga mehe suu juures. Esimese häälitsusena laskis üks neist seitsmest kuuldavale õige metsiku hirnumise, trampides-kraapides jalaga põrandat.

Pereema tunnistas neid ja arvas hämarast nurgast hoolimata ära tundvat paar traktoristi. Ülejäänud pidid olema naaberkülade naakmanid.

Mida vähem tähelepanu laaberdajatele osutati, seda pealetükkivamaks nad muutusid. Juba lendas tüdrukute kohta labaseid märkusi, käed sirutusid neid tantsu pealt haarama ja käperdama.

Poisid nägid, et kõige parem on teha tantsule lõpp ja minna magama. Tüdrukud palusid külalistel lahkuda. Need ronisid küll uksest välja, kuid õueväravast kaugemale ei taganenud. Viimaste tulijate järel tahtsid ronida lakka. Poisid tõmbasid redeli üles. Võõrad üritasid ronida mööda seina ja üksteise õlgadel, aga emakese maa külgetõmbejõud oli tugevam meeste mõttest. Tüdrukud lennutasid mõne parastava märkuse. See ajas «kangelased» marru. Luugi all kasvas perenaise kartul. Et midagi muud kätte ei sattunud, hakkas lakka sadama mullakamakaid ja kartulimugulaid.

Äkki läbilõikav kiljatus laka sügavuses. Sellele järgnesid hirmu- ja valunuuksed:

«Mu hambad! Mu hambad!»

Taskulamp sähvatas põlema. Üks tüdrukutest nuttis veritseva nina ja suuga.

Linnavaade. Akvarell. *Eve Kiljako.*

«Tapan ära! Maha löön kuradi koerapojad!» röögatas Joonas metsikult.

Peaaegu korraga hüppasid neli poissi lakast alla, kadusid pimedusse. Ei tea, kas Joonas oleks oma hirmsa ähvarduse teoks teinud, igatahes kaklus oleks tulnud. Kuid kaabakad kohkusid lakast kostnud kiljatusest ja, kasutades pimedust, varjusid põõsastesse.

Poisid ronisid lakka tagasi, tõid kopsikuga vett. Hambad olid alles. Kartul oli tabanud nina ja ülahuult, lüües selle seestpoolt lõhki.

Tehti külmi kompresse. Tüdruk rahunes, püüdis naljatada:

«Nüüd olen nagu jänku pühadekaartidel.»

Mitu päeva käis ta ringi paistetanud näoga ja poisid kirusid: «Tulgu need sead veel kord päevavalgele!»

Kuid «need sead» ei tulnud päevavalgele. Päevavalgel nähti küll mitmeid traktoriste ja muid tegelasi, aga need olid kõik mõistlikud mehed.

— — —

Pilvised ja pimedad õhtud asendusid jälle kuuvalgetega. Enne magamaminekut koguneti mõnigi kord trepile. Pillimees hellitas kergete puudetega akordioniklahve, ise vaatas kaua kuhugi valgele õuele või aia puudealusesse hämarusse. Pillist aga tuli just neil hetkil kõige tundeküllasemaid viise. Naljad surid. Igaühel oli oma sisemuses õiendamist.

Ümberringi mustendasid metsad — Alutaguse metsad. Hunt ulus pikalt ja võikalt. Kusagil õige kaugel vastas teine. Põllul kuuldus ööseks kettipandud hobuste norskamist ja trampimist. Hakati uskuma tallimehe juttu sellest, kuidas hobustekari murdnud ühel ööl maha kopliaia ja tormanud tallide juurde. Teisel hommikul leidnud tallimees koplist surnud hundi, pea pooleldi purustatud kabjalöögist.

Kord sellisel õhtul, kui kõik olid juba lakka roninud ja redel üles tõmmatud, kõnekõmin sosinaks vaibunud ja seegi asendumas magajate sügava hingamisega, kuuldi väljas tasaseid hääli ja keegi hakkas mööda seina

üles ronima. Ärkvel olevad tüdrukud äratasid uinunud poisid.

«Issand, jälle tulevad!»

Poisid hüppasid luugi juurde, valmis sõnadeks ja tegudeks, Rutsil kirsa säärtpidi käes. Kellegi käed haarasid luugipakust, üle ääre kerkis ... Saarlase pea.

«Ah-ah! Te ei maga veel. No tõmmake üles!»

Hiivas end lakka, andis redeli alla, ulatas käe: «Palun!» Luugi avale kerkis Epp.

Pimedas lakas polnud keegi märganud nende puudumist. Nüüd hakkas sadama küsimusi kui rahet.

«Mis teist peab arvama? Kuidas saartel tänapäeval need kombed on? Kas varsti võib pulmi oodata? Siis sellepärast puistas kuu täna õhtul nii laia naeru!»

Epp lõikas ainsa lausega kõigi keeled vaikima:

«Arvake, mida tahate!»

Läks magamiskoha juurde, Saarlane tahtis haarata oma padjakoti ja mantli, minna eemale, hoopis eemale.

«Hoia tekki, ma tõmban linad sirgeks,» ütles Epp rahulikult. Laotas linad ja teki kohale.

«Nii. Nüüd anna oma mantel ka.»

«Ma parem lähen teise kohta,» ajas poiss.

Epp ei hakanud vaidlema, võttis mantli, laotas laiali, pani poisi padja tagasi enda oma kõrvale. Mõlemad pugesid teki alla.

«Ütlesin juba alguses, et ära külmuda sind ei lase,» olid viimased sõnad, mida lähemal olijad kuulsid.

Kaaslased lakas muigasid. Väljas naeris lõbusalt kuu. Lakas olijad arvasid üht, kuu teadis teist. Mida teadis kuu? Sama, mis puudepuhmas aias! Mida teadis puudepuhmas aias? —

Toas oli Epule meenunud koduküla noormees, rannakivid ja kuuvalguses helklev meri. Ka siin oli kuuvalgus. Epp tahtis puudesalus segamatult veeta unistuste veerandtunni, kadus tasapisi õue. Saarlane läks tasapisi järele. Said kokku puude all. Meenutasid möödunut, üks ei seganud teist.

Siis oli Epp korrapealt jälle kahe jalaga tänapäevas. Siia kandsid teda Saarlase jõulised käsivarred, mis pain-

dusid haardeks ümber tüdruku piha. Saarlasele meeldis Epp, meeldis nõnda, et ta ei saanud teisiti. Epp teadis, et rabelda on asjatu, karjuda lapsik. Tegi seda, et ei teinud mitte midagi. Seisis vaid poisi vastas ja vaatas talle otsa. Saarlane lähendas huuled ja vajutas suudluse otse suule. Epp ei teinud midagi ja vaatas poisile otsa. Saarlane suudles teist korda. Epp oli eemaletõukavalt jäik. Saarlane laskis tüdruku lahti ja hakkas lonkima laka poole. Epp tuli järele.

Puulehed nägid ja sahistasid üksteisele: kust oled sina, lihtne rannatüdruk, õppinud kasutama ühte tõhusamatest vahenditest pealetükkivate noormeeste eemaldamiseks? Saarlane sai seda tunda esmakordselt ja andis sõna enam mitte kunagi minna Eppu suudlema. Kas õpetas sulle seda meri, või rannakivid, või elu? Kuu naeris, ja teadis, ja ei ütelnud.

— — — —

Laupäeval venis lõunatund tavalisest pikemaks. Tüdrukud ei kärsinud oodata õhtut ega homme hommikut, juba kogusid asju kokku ja pakkisid kohvritesse. Kõigi meeli köitis üks mõte — homme on ärasõit. Kaks nädalat oli täis. Niikauaks oli neid kolhoosi saadetud. Ehkki eluga oldi siin juba harjunud, töö ei tapnud enam nii hullusti nagu esimestel päevadel ja pihud polnud üldse valusad, nende nahk oli kasvanud paksuks ja muutunud kõvaks, oodati ometi kannatamatult ärasõiduhetke. Räägiti teatrist, kus hooaeg on juba alanud. Mõistatati filme, mis nüüd kinodes peaksid jooksma, ja kaheldi, kas sõrmed pole sulepea hoidmisest päriselt ära võõrdunud. Arvati, et esimestel päevadel ei saa kiiremini loetud loengust küll midagi kirja panna. Tartu köitis kõiki nõnda, et enam muust juttu ei olnudki. Igaüks tegi plaane, kus ta homme õhtul on ja mida teeb.

Brigadir tuli õue.

«Siis viimasel päeval ka kohe häda, kui natuke hiljemaks jääme,» pahandas Jänku enne brigadiri tuppatulekut.

«Tulen praegu kantseleist,» alustas brigadir. «Mul on teile uudiseid,» pidas väikese pausi. «Homme ei tule

Tartu sõidust midagi välja. Praegu teatati, et teie siinoleku aega on ühe nädala võrra pikendatud.»

Jahmatus. Vaadati meest. Ei usutud ta sõnu. Tartust saabunud kirjadest teati küll, et nädal pärast nende ärasõitu oli töö ülikoolis hoopis seisma jäänud ja kõik kaheks nädalaks kolhoosidesse saadetud. Mõni skeptik arvas sedagi, et kes nüüd esimesi minejaid enne teisi tagasi laseb, aga sellised kahtlejad naerdi välja: kaheks nädalaks saadeti, oleme selle aja ära ja sõidame. Kes meid veel keelab!

Keelepaelad pääsesid valla.

«See on ju inimeste petmine!» Tirts ütles välja selle, mis mitmel meeles mõlkus. «Ja kes pagan meid ajas siia enne teisi. Poisid kah nagu narrid: varem minna on kasulikum. Seal see teie kasu nüüd on!»

«Kas meie võisime teada, et need plaanid suuremate meeste peades nii kiiresti vahelduvad,» püüdis Edgar poiste tegu õigustada. «Mina olen harjunud nii, et meest sõnast, härga sarvist.»

«Sa jäta parem oma vanasõnadega targutamine, sellest pole vähimatki kasu.»

«Sina oma süüdistamistega ei tee sugugi rohkem ära.»

«Nüüd vähemalt tean, et ma iga narri sõnade järgi tulevikus ei jookse. Sain jälle natuke targemaks. Aga sina oled pugeja, muud midagi!»

«Ega selle nädalaga keegi ära ei sure,» toetas Joonas sõpra ja püüdis rahustada ägedaid keeli: «Mis seal niipalju vaielda. Ega keegi taha siia heameelega jääda, aga kui olla tuleb, siis oleme ka. Näete ise, kui palju on veel tööd teha. Vilja hea jagu koristamata, kartul alles võtmata.»

«Kui nii võtta, siis kolhoosis jätkub tööd aasta ringi ja peaksime päriselt siia jääma,» süttis Epp.

«Viljakoristamine on siiski kiireloomuline töö, siin on meie abi kõige rohkem tarvis.»

«Minu pärast võiks siin olla kasvõi kuu aega, aga siis tuleks juba alguses nõnda öelda. Ega me titad ole, keda lubadustega meelitatakse. Mina niisukest veiderdamist ei kannata.»

«Siin ta on,» katsus Saarlane oma sõelapõhjana auke täis pükse. «Ärge siis kiljuma pistke, kui nädala lõpul mu karvaseid reisi näete.»

«Reied reiteks. Sellest pole suuremat lugu. Kuulu järele pidid naistele just karvased mehed meeldima. Palju hullem lugu on minul.» Joonas sirutas käe välja. «Käemusklid paisuvad nii koledal kombel, et juba praegu ei saa hästi silmi pesta: lihased ei lase kätel niipalju painduda. Nädala lõpul peavad küll tüdrukud hakkama mul silmi pesema.»

Joonasel jätkus optimismi enda ja teiste jaoks. Turtsakad tüdrukudki ei saanud Joonase musklitele mõeldes muidu, kui pidid naeratama vähemalt ühe suunurgaga.

Sel õhtupoolikul ei tehtud tööd rõõmsa meelega. Õhtul taoti kaarte. Midagi muud teha polnud tuju. Lauldi:

Seitse pikka päeva,
see mind kurvastab.
Seitsmest pikast päevast
kord pikim nädal saab.

— — — — —

Kui on kuus päeva hommikust õhtuni tööd tehtud, kulub puhkepäev marjaks ära. Magati kauem kui argipäevadel ja asuti perenaise kartuleid võtma. Brigadir lubas masina, Edgar juhtis hobuseid. Noppijaid oli küllalt, terve rühm. Perenaine küll ütles, et las need aidaku, kes väsinud ei ole ja pühapäevatööst pattu ei karda. Tuli välja, et nii väsinud ja tujust ära polnud keegi, et poleks paar tundi küürutanud lahke ja hea inimese kartulimaal. Töö läks ladusalt käima.

Oli saadud teha vaid paar ringi, kui nähti tälstambiga lähenevat vedrukaarikut. Kaarik peatus. Üks mees jäi hobust hoidma, teine tuli kartulimaale. Samm oli mehel raske, nägu punetav.

«Te siis oletegi need sehvid,» alustas teretamise asemel.

«Seda küll. Esimees ka tulnud meid vaatama, see on tore,» rõõmustasid tüdrukud, kes olid «kõrget ülemust» kontori juures näinud.

«Mis asja te siin praegu teete,» jätkas teine ebasõbralikult, rämedal häälel.
«Kartuleid nopime!»
«Seda ma näen jah! Aga kelle kartuleid? Kas selleks teid siia saadeti? Kolhoos olgu lahke, söötku teid, aga teie urgitsete aiamaad.»
«Täna nagu puhkepäev.» Edgar oli hobused peatanud, tuli lähemale.
«Puhkate siis, kui vihma sajab.»
«Aga kui vihma ei tulegi?»
«Küll ta tuleb. Aga parem, kui ei tule. Kooli peal nagunii aasta otsa puhkate. Ja üldse, kes teil lubas kolhoosniku kartuleid võtta, kui kolhoosi omad alles võtmata, pealegi kolhoosi masinaga. Aga mis siis, kui katki ajate?»
«Brigadir lubas.»
«Jaokomandör ei tohi midagi teha ilma roodukomandöri loata. Ma olen andnud käsu, enne ei tohi keegi omi kartuleid võtta, kui kolhoosi töö on korras.»
«Aga niimoodi võivad inimestel kartulid lume alla jääda?» vaidles Edgar.
«Pole teie asi. Aga muidu jäävad kolhoosi omad lume alla. Ja nüüd — marss kaerapõllule!»
Rahvas oli kogunenud esimehe ümber. Rühmavanem Ruts arvas:
«Täna ei tule tööst suuremat välja. Inimestel tarvis rõivaid pesta ja kohendada. Teate isegi, et me ei tulnud nii pikaks ajaks välja, nagu nüüd kujunes.»
«Vaatame, vaatame! Kes täna tööle ei lähe, kõik saab iseloomustusse kirja pandud. Looderdate mul siin, sööte rohkem, kui teete, korraldusi ei täida.»
Perenaine hakkas hädaldama ja oli õnnetu, et lastel tema pärast sekeldusi tuli. «Lapsed» rahustasid teda ja läksid käsi pesema.
Esimees vajus perenaise poole. Hääl oli tal nüüd tasane ja madal, kuid sama mõjukas.
«Kolhoosi laastad, ise tööl käia ei taha, kasutad kolhoosi inventari ja tööjõudu oma huvides. Mina eelistan kolhoosis töötada ustavate inimestega . . .»

Tüdrukuke pänderdas lähemale.

«Ema, näe, kui ilus kahe peaga kaltul.»

Naeris ja rõõmustas leiu üle.

Pereema kartulid nopiti ühisel jõul üles ühel lõunavaheajal.

— — — — —

Suured sügissajud ei jäänud tulemata. Ilmataat korraldas selle asja siiski nõnda, et sadas peamiselt öösiti, päeval pidas jõukogumiseks vahet. Põllud muutusid veel pehmemateks, maantee oli üksainus porimülgas. Kuiva jalaga ei saanud kaugemale kui trepile, paar sammu edasi astudes lirtsatas hea õhuvahetusega kirsades juba vett.

Viimasel nädalal rassiti paralleelselt kartulipõllul ja vilja kallal. Kujunes välja niitjate brigaad kolmest poisist ja viiest tüdrukust, kellele vikati hoidmine kõige paremini istus.

Reede õhtupoolikul jõudsid nad tööjärjega viimasele metsaäärsele põllusiilule. Poisid hakkasid ees minema. Pahkluudeni sulises vesi niitjate jalgade ümber. Niitsid edasi — sama lugu. Kaks tüdrukut järgnesid. Teised, kellel kummikuid polnud, vaatasid nõutult põlluäärel. Vesi oli külm, kuidagi ei tahtnud minna sellesse mitmeks tunniks jalgu leotama.

Jänku ajas koguni:

«See on hullem kui sunnitöö, niisugust tööd ei saa keegi tegema sundida.»

Joonas, kes niitis kõige ees, pööras ümber. «Kes see seal viriseb, Jänku või? Arusaadav, jänesed kardavad vett nagu tuld.»

«Ega ma ei virise, aga siit pole ju midagi niita. Kaer vaksapikkuselt veest väljas, lööd maha, siia jääbki.»

«Aga sina kujuta ette, et see siin on riisipõld, et riis on sinukõrgune ja muudkui anna pihta. Kui niimoodi mõtled, siis on vesi niisama soe kui Indias ja sa ei taha siit enam mujale minnagi.»

Jänku naeris heledalt ja pilkavalt. «Ennäe mul unistajat, ehitab õhulosse ja mõtleb vee põllul tuliseks nagu vannis. Tüdrukud, lähme parem kartuleid võtma.»

Joonast ärritas tüdruku pilkav naer. Viskas vikati kaarele, pilgutas poistele silma, oli paari pika hüppega tüdruku juures, haaras sülle. Jänku peksis läbi naeru rusikatega Joonase kõmisevat rinda, siputas jalgadega.

«Ei tohi, Joonas!»

Joonas suundus kandamiga vaovahe poole, kus vesi oli tublisti sügavam.

«Kartulipõllule võid minna, võid minna koguni koju ahju taha, ega mina kedagi keelata saa, aga virisemise eest tuleb sind enne natuke kasta. Ja mitte ainult jalgu.»

Kummardus veele lähemale, hoidis tüdrukut nõnda, et sellel pea ja jalad olid kõrgemal.

«Kas veel virised?... Ja pilkad mind?» lisas summutatult.

Jänku naer kaotas kõlavuse ja suri. Poisi silmades säras midagi, mis tegi kohmetuks ja võttis sõnad suust.

«E-ei kum-bagi!» kogeles.

«Annad ausõna?»

«Ausõna!»

«Siis võid minna.» Joonas pani tüdruku jalgadele, otse keset põldu ja keset vett...

Jänku läks jalgu kõrgele tõstes põllu äärele, võttis vikati, hakkas niitma.

«Oi, kui ma nüüd saaks kuidagi Joonase järele asuda. Küll ma tal siis vikatiga kandu koputaks!» ähvardas nõnda ja naeris jälle, heledalt nagu ennegi.

Edgar loovutas suuremeelsust teeseldes oma koha, asus rivis tahapoole.

Joonas tahtis veel mõnda seisjat «Jordanile viia», aga teised eelistasid vabatahtlikult üle kraavi põllule hüpata ja niitma hakata.

Joonas ja Jänku kõige ees, nii niideti esimesed kaared. Joonas ei pannud viimast välja, tüdruk pingutas kõigest väest. Pärast teist ringi astus rivist välja ja läks kõige lõppu.

«Targem annab järele,» õigustas ta oma teguviisi, kuid kõik teadsid, et Joonasega võidu niitmine väsitaks vilunud mehegi, rääkimata tüdrukust.

Töösoojuse ees taganes veel ebameeldiv külmus, unu-

nes varsti koguni. Ometi ei tohtinud erakordseid tingimusi hetkekski unustada, see maksis end kurjalt kätte. Edgar unustas ja sai seda kõige enne tunda. Ta hakkas kõndides jalgu tõstma liiga hooletult, ilma neid aegamööda sitkest maast lahti kiskumata. Äkki tundis, kuidas midagi ragises ja varvastel oli korraga väga lahe olla. Tõstis ettevaatlikult jala mudast välja: kirsal oli tald üleni lahti kärisenud, ainult konts ühendas seda veel säärega. Jalarätt tolknes alla nagu märg plagu ja sellest tilkus vett.

Pilt oli nii halenaljakas, et kõik lagistasid naerda.

«Fotograaf, kaamera!» hüüatas asjaosaline ja tõstis jala poseerides hästi kõrgele.

Saarlane tahtis osutada tüdrukule-fotograafile teenet, hüppas põlluservalt aparaati tooma. Sai mahti tunda, kuidas parem jalg jäi kinni nagu tangide vahele. Ei saanud hoobilt paigale tarduda, tõmbas. Jalg andis järele, kuid konts oli poole tallani lahti. Saabas näitas vaatajale roostetanud naelatikke ja tikuotsi nagu vihane ketikoer hambaid.

«Fotograaf, kaamera!» kordas temagi.

Kui need kaks saabast koos kahe mehega olid filmilindile võetud ja «haavatud» kirsale pajuvitstest sidemetega esmaabi antud, jätkus sel teemal juttu veel tükiks ajaks. Kõik imestasid vee all olevat põldu, millist keegi polnud varem näinud, ehkki niitjateks olid inimesed mitmest kodumaa nurgast.

Vastu õhtut kadus taevast viimne kui pilvekübe. Päikese ümbrus tõmbus laialt heledaks, muu osa kuidagi erisuguselt läbipaistvaks, nagu on taevas ainult enne hallaöid. Päikese längus kiired peegeldusid veest ja pimestasid silmi. Puud kraavipervedel ja metsas olid omaks võtnud sügisese värvidehulga. Ruskete pajude ja leppade seast kerkisid kased erekollastena nagu tuleleegid.

Niisugusena jäi Edgarile meelde pilt viimasest tööpäeva õhtust. Vikat sulises veepinnal. Veerandsammuliste jalaastetena taganes kaerapõld, jäi vähemaks. Mõttel oli aega laialt joosta.

. . . Siis niisugune on elu siin viiendal kolhoosiaastal. Kuid kuidas elatakse samas kolhoosis kümne, viieteistkümne aasta pärast? Kindlasti ei niideta vilja veerandsammu kaupa vesisel põllul. Seda ei tee võib-olla enam needki, kes tulevad siia aasta-paari pärast. Missugused on tulevikus masinad, mis tärisevad siinsamas kohas, kus tema, Edgar, praegu sulistab? Kas on siis veel ühtegi neist kraavipervedel tungaldena säravaist kaskedest alles? Ei vist. Need peavad teed andma uutele kraavidele, sügavamatele kui endised. Võib-olla pole metsagi, mis mustab põllu ääres, vaid ka seal voogab üksainus põld kuni järgmise, metsataguse külani. Maa on siin hea, miks mitte harida. Ja tee, mis kulgeb piki külavahet ja siitsamast põllu kõrvalt edasi veel kaugema külani, ei ole enam niisugune mülgas nagu praegu. Ja inimesed? Teevad siis vähem tööd kui praegu, kuid elavad paremini ja õnnelikumalt. Tahaks neid näha siis, aga kui ei näegi, mis sest, ometi see on nõnda.

Kas satub ta veel kunagi neile maile, kus olid möödunud esimesed nädalad üliõpilaselust, kus oli veedetud lõbusaid õhtuid ja töörohkeid päevi, naerdud ja oldud tõsine ja kust ta viib kaasa kotitäie mälestusi. Kuid kõigest väärtuslikum oli tunne, et inimestel olid selle ajaga kujunenud omavahel tugevad sidemed, mis ühendavad neid kogu ülikooliajaks ja veel kauemakski.

Usaldati üksteisele muresid — mitmekesi oli neist kergem üle saada. Ja rõõm on juba kord niisugune tunne, mida ei saa kuidagi ainuüksi endale hoida. Avaldati üksteisele tulevikukavatsusi ja arutati, kuidas elada nõnda, et sind aastakümnete veeredes ei meenutaks mitte ainult sõbrad ja lähemad tuttavad, vaid ka võõrad igas kodumaa nurgas.

Edgar mõtles siin oldud päevadele ega suutnud täpsemalt määratleda, mis oli inimesi kõige rohkem lähendanud. Aga vaevalt seda oleks keegi teinegi suutnud paremini mõistatada. Võib-olla oli see heinte ja vilja hangumine, vees sulistamine või kartulipõllul küürutamine; võib-olla lõbusad õhtud akordioniga ja tantsuga, võib-olla rühmas peetud esimene sünnipäev viimaste

rublade klappimisega ja sünnipäevalaua kombineerimisega; võib-olla magamine vaheseinteta lakas, kus enne uinumist oli ikka arutatud suuri ja tähtsaid probleeme, mis ülemaailmses mastaabis võttes osutusid küll imepisikesteks, kuid andsid tunnistust igaühe veendumustest, tõdedest ja mõttemaailmast.

Võib-olla üks neist põhjustest oli tähtsam kui teised, kuid Edgar oli veendunud, et iga töö ja iga tegevus, iga tunnike puhkeajast on jätnud ühe lõnga inimestevahelisse sidemeteköiesse, mis oli küll nähtamatu, kuid igal sammul tuntav.

Teisel hommikul alustasid noored sõitu Tartu poole. Pereema lehvitas väraval, koer vaatas oma käskijale, istus ja kikitas kõrvu kaugeneva masina suunas.

Auto võppus ja rappus teeaukudes, mootor turtsus ja undas. Jõuti siledamale teele, masin võttis kiirust. Öökülmast valge maa kohal liikumatult seisnud õhk paiskus sõitjaile hoogsalt vastu. Vaibad tõmmati üle pea, istuti tihedalt üksteise vastu, et tuul ei pääseks vahelt läbi.

Everee andis oma teki Edgarile ja Saarlasele. Aitas neil seda paremini ümber tõmmata, naljatas: «Häda nende meestega, ei oska nad enda eest hoolitseda.»

Seejuures võttis ta kinda käest ja Edgar nägi ta praguliseks tõmbunud peonahka ja paranevaid rakke. Siis tõmbas Everee elegantse kinda aeglaselt jälle kätte, istus Epu teki alla, hakkas rääkima:

«Kui ma keskkooli lõpetasin, mõtlesin, et nii häid kaaslasi ei saa ma enam kunagi ja pööraselt kahju oli nendest lahkuda. Nüüd oleme vaid kolm nädalat koos olnud ja mulle tundub, et olete kõik sama head sõbrad... Mõnes tükis võib-olla paremadki».

Rääkimise ajal tekkinud südamlik naeratus ei kadunud niipea. Laskis silmadel kõikidest üle käia, tahtis sama naeratusega vaadata näkku ka Rutsile ja Tirtsule, kuid need olid vaiba täielikult üle pea tõmmanud. Töös räbaldunud kinnastest paistis vaid paar Tirtsu roosakat ja õrna nahaga sõrme, mis hoidsid vaipa.

ESTA
KLINK

Ma tunnen...

Tunnen kahte sügiset...
On üks neist
suve lahkumisest lembe,
hurmav oma kuldses rikkuses
ja sinu südamegi tikkudes
toob sinna sooja, nukra õnne.

Hoopis karmimana tunnen teist!
Su hingest rebib suve viimse sära
siis külmast vihmast niiske põhjatuul,
ja vargsi tunnistama pead oktoobrikuul,
et süda sul on juba talve päralt.

Ka tundeid kahte liiki tean...
Neist tormakam
on kuuma nooruskirge täis,
siis igast teost, igast mõttest kiirgab tuld
ning kumavana teatud võlust sul
see teine, karmim sügisegi näib.

On sellest tundest sügavam
see teine, see, mis aitab elu raskust kanda,
see, mis püsivalt me eksisamme silub
ja lõpuks läbi kaine ea ilu
tundetorme võites juhib eluranda.

Veel tean kahte valu ...
Neist esimene
on kui äike,
mis järsult hinge
mitmeks leegiks lõhestab,
kuid vaevu päike taas taevas õhetab,
kui sinustki on juba kadund valupinge.

Aga teine, see on salajane,
sellest nutetud veel pole pooled nutud ...
Just see teine laubale sul toonud kortse,
seda just sa kartnud oled nagu sortse
memme muistses muinasjutus.

Jah, ma tunnen kahte liiki tundeid,
tunnen kahte sügiset,
kahte valu ...

RUDOLF
RIMMEL

Rakett

Andes ruumi,
end laiali nihutas
Linnutee
piklik tähtede kett —
mõtte kiirusel
taevasse kihutas
maakera kuuendikult
rakett.
Kosmost läbis ta
tulise kiirena;
temalt soojust sai
maailmaruum.
Aga soojendas südameid
kiiremalt
uhkustunne meil —
puhas ja kuum.
Meie, kakssada miljonit
tervikus,
tema loojateks
kutsume end.
Kahelt miljardilt sõbraltki
tervitust
sai me mõistuse — tehnika
lend.
Meil on õigus nii tööks
kui ka puhkuseks.

Meie elu —
see räägib me tööst.
Meil on alus
ka teenitud uhkuseks —
me rakett,
mille võidukas sööst
läbi Kosmose,
kaugusse mähitu,
rajab homsesse elusse
teid
ja kui piiritu mõistuse
tähistus
kannab Marsile
kunagi meid.

Epigramme

«KRIITIKA»

Ta väike kõne —
justkui referaat.
Ta ütles, —
olevat ma plagiaat
(ei mäletavat
ainult seda,
kust võetud
kõnesolev rida...).
Nii kriitika tal
tõusiski siis suule.
On ainus viga vaid,
et ta ei tunne luulet.

NOOR LUULETAJA

Tal oli nii annet
kui ka
viis aastat staaži.
Kuid kahjuks
ta värssidel
polnud tiraaži,
kuigi suur oli
kvantiteet,
sest puudus vaid üks,
see on värsside
kvaliteet.

KLATSIJAILE

Teid, aetuid
narrist uudishimust,
on vahel
narridekski peetud.
Kuid pole
inimene limusk,
kes iga
asja külge kleepub.
Miks, tundes rõõmu
võõrast varast,
tas tuhnite
kui mingis uimas?
Teid põlgab
igaüks
kui varast,
kes teise hingele
jääb tuimaks.

HEINI

* * *

Uus hommik koidab, sügiseselt karge,
all Emajõel veel uduloor on hall.
On heinamaa veel kastekirmest valge,
teerada kulgeb lehispuude all.

Ja mööda seda kitsast rohtund rada
ma kõnnin oma igapäevast teed.
Üks üksik mäekink eemal puude taga —
mu jalgsimatka lõppu näitab see.

Mind peagi buss viib südalinna poole,
kell ülal tornis alles seitse lööb.
Kus seisab vana ülikoolihoone,
seal algab jälle pingerikas töö.

Ma kunagi ei tunda saa end üksi —
on sajad sõbrad koos siin minuga,
kuid üks on kindel, selles ma ei eksi,
mu kõige parem sõber oled Sa.

Koos sõitsime me kodulinnast siia,
koos jätkame nüüd oma õpinguid.
Ei miski suuda lahku mind Sust viia,
Sa seda tea, mu kallis väike neid.

MAIE
REMMEL

Jumalasalgaja

Noor tüdruk oli surunud lõua tugevasti rusikate vahele. Talveõhtune sinakas valgus kumas ta pisut sassis juustes, hallides silmades säras mingi nukker rõõm. Tema mõtted olid praegu kaugel, kaugemal vaguni pooltühjadest pinkidest, kaugemal isegi ähmasest metsaviirust täistuisanud põldude taga... Ning küllap ta sellepärast ei märganudki naist, kes liikumatult ta vastas istus. Too tuima nurgelise näoga naine ei tõstnud silmi tööst mõranenud ning paakunud küüntelt. Tema vist küll midagi ei mõelnud, aga kahtlane oli, kas ta oma küüsigi vaatas.

«Kaugele on inimene oma tarkuses läinud...» ütles naine järsku.

Tüdruk võpatas, ta silmad hüppasid naise liikumatule näole.

«Jah?»

«Ega ma midagi...» kohmetus naine ja peitis kiiresti oma käed. «Ma niisama... Et meie ei tea ju...»

«Vabandage, ma ei mõista teid,» ütles tüdruk.

Naine tõmbus kuidagi kühmu, salamisi vilksas ta umbusklik pilk üle tüdruku noore julge näo, tõmpide, raskest tööst inetuks muutunud sõrmedega kohendas ta pea ümber mähitud paksu villast rätti.

«Noh, et putnikud...» usaldas ta viimaks öelda, «ja nüüd jälle... Mehed täna rääkisid... Tea, mida see... see... seesamune rakett... peaks praegu tegema?»

«Ah teie mõtlete raketti, mis teisel jaanuaril välja saadeti ning planetoidiks muutus!» taipas tüdruk. Ent nende sõnade jälil jooksis kuum viirg üle ta põskede: naine ei saanud ju sellistest sõnadest aru.

«See...» takerdusid sõnad tüdruku suus, «see hakkas ümber Päikese keerlema.»

«Kas ta... päikesele külge ei puutu?» küsis naine ettevaatlikult.

«Mitte sugugi. Ta hakkab tiirlema samuti nagu Maa. Ainult kui Maa teeb ühe ringi...»

«Ah? Mis?» tõstis naine äkki pea. Tüdruk nägi, et ehmatus oli ta silmade tuima rahu kildudeks löönud. «Maa liigub?»

Sealsamas kohkus naine oma järsust liigutusest. Ta tardus paigale ning kõõritas tüdruku poole. Tal oli ebamugav, sest tüdruk ei pööranud temalt silmi. Ning neis silmades ei helkinud enam lõputute lumelagendike sina, nad olid tõmbunud kitsukesteks piludeks nagu lühinägelikul.

Tüdruku mõttedki polnud enam teab kus metsade taga, nad olid otse siinsamas. Kes on see naine? Ta silmade ilmetus oli lihtsalt väljakannatamatu. Oleks neis kübekenegi hämmastust, imestust, arusaamatust — ainult mitte sellist tuima rahu. Ning hellalt, nagu kolmeaastasele kõlblusnõudeid õpetades, hakkas tüdruk rääkima lõputust tühjusest, sulahõõguvatest tähtedest ning tibatillukesest Maast. Naine kuulas teda langetatud päi.

«Aga... kus siis jumal on?» päris ta lõpuks argselt.

«Jumalat ei ole!» hüüdis tüdruk.

Naine tõmbus järsult sirgu. Ta silmadesse ilmus vaen.

«Kuidas ei ole?» küsis ta karmilt.

«Lihtsalt ei ole,» vastas tüdruk otse ta silmadesse vaadates.

«Käskusid tead?» päris naine.

«Ei,» vastas tüdruk napilt.

«Vanemad pole sulle seda õpetanud?».

«Ei ole.»

Äkki haaras naine tugevasti lauast kinni ning kogu

kehaga tüdruku poole sirutudes hakkas tigedalt rutates rääkima:

«Ja sul ei ole häbi seda rääkida, sa nurjatu laps! Sul ei ole häbi sellist patujuttu ajada! Meie Isa, suurt jumalat peab igaüks kummardama.»

Tüdruk naeratas (tal oli juba pisut kogemusi ning kavalust inimestega suhtlemiseks) ja ütles väga lihtsalt:

«Minu mõte on selline, et enne püüan arusaadavad asjad ära õppida, siis aga keerulised. Koolis on igasuguste tarkustega tegemist, õpi või surmani. Jumala juurde lähen hiljem, see on kord juba selline segane asi.»

«Seda minagi... et suur on inimese tarkus...» pomises naine näiliselt täiesti seosetult ning hakkas sama jäigalt kui varem oma sõrmeküüsi uurima. Ka tüdruk vaikis.

Läks tükk aega mööda.

Lõpuks ohkas naine jälle, ent nüüd oli ta hääles pisut uudishimugi:

«Ah siis tema ei usu jumalat?»

«Ei,» vastas tüdruk lühidalt.

«Mispärast siis?»

«Aga mille poolest ristiusu jumal teistest jumalatest parem on, et ma just teda uskuma peaksin? Jumalaid on palju, ei tunnegi neid kõiki, ning kuidas siis valida?»

«Luteri usk on see kõige õigem usk maa peal, sest Luther oli püha mees,» ütles naine kindlalt ja peaaegu õndsusesära valgustas hetkeks ta silmi.

«Kust te seda teate?» päris tüdruk, jälgides huviga nägu, mille tuimus oli asendunud uskliku andumusega.

«See on pühakirjas üles pandud, et sul ei tohi olla teist jumalat!» kinnitas naine.

Tüdrukul hakkas valutama mingi ebamäärane koht südames, sest see inimene oli temast hirmus kaugel, kaugemal veel, kui ennist olid olnud ta mõtted, kuigi naine ise istus nii lähedal, et selgesti oli näha tuultest ja päikesest tumenenud kore nahk, ainult jämedal ninajuurel silmade vahel helendas roosakas arm.

Enneselegi ootamatult küsis tüdruk:

«Millest teil see arm on?»

«Äh see või?» kohmas naine ja kompas ninajuurt. «Õpetajahärral on ... kangesti kits lehm ... Minevaasta äigas sarvega ...»

«Missugusel õpetajahärral?» ei taibanud tüdruk kohe.

«Meie õpetajahärral. Ta proua ju noorest saati na hädise tervisega ... ma ikka toimetan nende loomi ...»

«Ahaa! Kas õpetaja rääkis teile jumalast?»

«Oi, tema räägib väga kenasti,» seletas naine, kel sellest hoolimata, et suur kohmetus juba kadunud, oli igavene häda õigete sõnade leidmisega.

«No olgu, ma räägin teile õige ka sellest pühast ristiusust,» süttis tüdruk. «See on kõige metsikum usk maa peal!»

Ja ilma et ta oleks naisele andnud mahti vastu vaielda, hakkas ta rääkima läbisegi nõidade põletamisest, amfiteatrist, eestlaste vabadusvõitlusest ristirüütlite vastu, indiaanlaste hävitamisest ja inkvisiitoritest.

Naine vaatas teda pärani silmi, hirmunult vastu seina tõmbudes. Tüdruku häälekõla ja silmade sära kütkestasid teda rohkem kui üksteise järel rabisevad sõnad, mis vaheldusid liiga kiiresti selleks, et ta neist kõigist oleks jõudnud aru saada. Aga sisemine kirg, millega tüdruk rääkis, vallutas mingil imelisel kombel naise, sundis teda noort inimest uskuma — ning see oli hirmus, see oli hirmsam kui hirmus, sest need sõnad käisid otse risti vastu kõigele sellele, mis oli seni olnud ta elu.

«Ja kuidas saan ma pärast seda öelda, et see on parim usk maailmas!» hüüdis tüdruk sädelevate silmadega. «Öelge mulle, öelge palun, kas on see kõige parem usk, mille pärast on nii palju piinatud ja verd valatud!»

Naine nihutas end pingil ja vaikis.

«Öelge, öelge,» nõudis tüdruk.

Naine vaatas õhetavapõselist vastasistujat. Ta käed tõusid, nagu tahaks ta rätikut kohendada, kuid langesid rüppe tagasi. Taevane halastus, mida see laps küll rääkis!

«Õpetaja ... ei ole sellest kunagi rääkinud ...» pomises naine vaevatult, ta niigi aeglased mõtted ei kuulanud enam üldse sõna.

«Muidugi, sellest ei räägita,» juubeldas tüdruk, ja tühjas vagunis helises ta hääl valjusti.

Naine murdis sõrmi. Ta näis nii viletsana oma mõranenud küünte ning valkja armiga ninajuurel, nii õnnetuna ning meeleheitlikuna, et tüdrukul kõike seda nähes peaaegu häbi hakkas.

«Aga kas siis tõest ... tapeti nii?» küsis naine vaevukuuldavalt.

«Muidugi. Ja palju hirmsamini veel.»

Naise ärev pilk ei leidnud peatuspaika. Kuigi tema peatuseni oli veel aega, tõusis ta ebaledes püsti ning hakkas kiirustades suurt lambanahkset kasukat selga toppima. Ta erutus kasvas ning kui ta oma kompsukesi käsikaudu kokku korjas, vahtis ta ise tüdrukule näkku.

«Õpetajahärra pole ... kunagi rääkinud ... Aga ma — küsin!»

Ruttavate, ärritatud sammudega kiirustas ta vaguniukse poole.

MARJU
TUKA

Armastan

Armastan elu, kuis armastan!
Siin tuleb luua ja otsida,
rõõmusid tunda ning pettuda,
peaaegu alati võidelda,
võidelda ilusa, parema eest,
kogu oma hingega, südamest.
Õnne eest! Õnne eest!

TRÜ autogaraaž. Linoollõige. *Maie Sillavee.*

* * *

Pilveluuk avaneb
natuke, natuke,
juba on päiksepoiss
lumisel katusel,
hellitab soojalt ja
edasi ruttab.
Rääastas rõõmust ja
kevadest nutab.

Taevas on kõrge,
puhas ja sinine,
päikese kaisutus
siiralt tuline.
Hangede katted kõik
pitsises vahus.
Midagi erilist,
värsket on õhus.
Tunned, et Kevade
kaugusest sõidab.
Tunned — ta tuleb
ja kindlasti võidab!

Vello Vinn.

Natüürmort. Monotüüpia.

ASKO
SÖÖT

Ma olen väike karjapoiss

Ma olen väike karjapoiss
ja karjatan ma sõnu.
Need loomad on mul pahurad,
kuid seski töös on mõnu.

Neid toidan laial karjamaal
ja õhtul lauta ajan.
Nad kiusakad, on palju neid,
sest küllalt suur on majand.

Nad tõuklevad ja rüsivad,
ei oska kohta leida
ja võõra koha peale ma
pean keelama neil heita.

Pean kindla koha igale
ja kindlad naabrid andma
ja et nad rahul oleksid,
pean üha muret kandma.

Ma olen väike karjapoiss
ja karjatan ma sõnu.
On küllalt vaeva selles töös,
kuid palju enam mõnu.

Õlla koos

Miks on nii,
et ikka kõigest varem
lõpeb aeg meil koos, aeg kõigest parem?

Olla koos
ja raamat meie vahel —
tema vangis hea on olla vahel.

Olla koos
ja meie vahel raamat —
siin me salamõtted kokku saavad.

On vaid soov:
et ei kellad tiksuks,
vaikiv soov: nii jääda igavikuks.

Kuid on nii,
et aeg, mis kõigest parem,
laulurõõmus lõpeb kõigest varem.

Kardinad

On kardinad minul kristallist,
pits — parima meistri töö.
Ei ühedki kardinad kallid
mu omasid üle löö.

Kui väljas on päikese sära,
ei varja siis päikest nad —
siis võetakse eest nad mul ära.
Ööd ainult nad varjavad.

Nad päeval on marmorhallid,
kuupaistel nad säravad öös,
sest nad on puhtast kristallist —
taat Pakase sellide töö.

* * *

Oleks mu sepistada su õnn,
puhtast kullast ma taoksin ta,
teeksin parima, mida võin —
paremat kellegi jaoks ei saa.

Täituksid varmalt kõik sinu soovid,
oleks sul käepärast kõik, mida vajad,
laabuks hästi, mis teha ka proovid,
oleks sul alati parimad ajad.

Nõnda kaugeks, kui taevas on maast,
saaksid sust valud ja mured ...
Kuid ...
          nii lihtne su elu siis saaks,
et igavusest või sured.

Mitu halba

Mitu halba ilma pealla:
poeg, kes ilma isata,
mure sõbrasõnata,
suu, mis lausub solvamisi.

Aga kõige suurem halba —
see on süda armuta.

Üksinduse tumma tonti,
muret musta mantliga —
pigem neid võib sallida
kui üht südant armuta.

Mis on päike kiirteta?
See on süda armuta.

Lumetorm

Oi kuis tormab, oi kuis tuiskab:
ei näe taevast, ei näe maad.
Kõikjalt lund nii vastu paiskab,
vaevu silmi lahti saad.
Kõikjal keerleb, tormab, tiirleb
vaba tuule hullund sööst;
lakkamata tungib öõst
vastu üha uusi iile.
Keset seda hiiglakeerist
inimesi ronib aina
siia-sinna — mardikaina.
Ronib masin vastu mäge,
vastu tuisku, suur ja vägev.
Tormist väljagi ei tee vist.
Äkki võiduröõmsalt hüüdes
tormab mäe pealt hiiglahoona
otse vastu raudset looma
tuisk, mis endas jõudu tajub.
Võimas masin tõrkumata
liigub, tuisku märkamata.
Taas siis tuule keerissammas
tõuseb, ähvardada püüdes,
aga juba raugeb samas,
juba raugeb, juba hajub...
Ümber maja maru piirleb,
katsub uksi, aknais tiirleb...
Inimesed soojas kodus
kuid ei ärka mõttelegi,

tuul et tallab hangi segi,
tee et lume alla kadus.
Laulab tuul. Ta metsik viis
vanad puud lööb vankuma,
pargi pärnad oigama.
Näkku paiskub, silmi tuiskub,
puude latvu kargab siis.
Ümber tiirleb, näo ees viirleb,
tõukab tagant, surub vastu,
tormab nagu lahtilastu...
Aga kuis ka tantsib, tiirleb,
pillutades hiiglajõudu,
inim-mõtte ees on nõutu.

1955

LIA ESSENSON
VILMA VARES

Rohelisest päevikust

26. juulil

Istun järve kaldal nagu kägu, roheline kaustik põlvedel, ühe käega vean sinna varesjalakirja, teisega peletan eemale verehimulisi sääski. Vesi on siinsamas, ta on imesoe, ent kibesoolane. Järv sinab äraunustamislillena. Ma ei saa talt silmi ära. Vaatan ja vaatan, ning mulle tundub, nagu oleksid mu ees sinisilmad, suured, soojad ja sügavad. Ka taevas on puhas ja sinine, ent tema sina on pimestav, kõrge ja valus. Järvele lendavad kriitvalgete kurgualustega linnud, laskuvad hääletult veepinnale ja ujuvad kaugemale. Kõrkjais mängivad liblikad peitust. Nad on otsekui heledad liuglevad õied. Üle järve, silmapiirini ja veelgi kaugemale ulatuvad stepi kollakasrohelised, rahulikud ja majesteetlikud toonid. Stepp on täis ruumikust, karmi stepiheina, üksindust, teeradasid ja sääski. Lilli on mu ümber nii palju — lillasid, valgeid, kollaseid, punaseid. Ent nad ei lõhna. Kummardun ja puudutan huultega pisikest punakaslillat õit. «Mis on su nimi, pisike uudismaalill?» Lill vaikib. Jutustan tasakesi lillele ja sinisele järvele, kust ma tulin ja kes ma olen. Tulin kaugelt. Mu kodulinna nimi on Tartu ja koolil, kus ma õpin, on kuus suurt sammast. Ka meil on lilli, kuid nood lõhnavad. Meil on palju-palju puid. Meie järved ei ole nii sinised ega rohi nõnda karm.

Hakkame siin vilja koristama, põristame kombainidega päevad ja ööd läbi ega lase lilledel uinuda. Aga kui lil-

led poetavad oma viimaseid õielehti, kui sügistuul muudab järvevee tuhkjaks ja kui kured on lahkunud, siis asume ka meie tagasiteele. Sõidame koju, kus igal hommikul ruttame sammasmajja ja auväärt õppejõud hakkavad meile tarkust jagama: kuidas Cromwell pika parlamendi laiali saatis, kuhu bušmannid rasva kogusid, millal ja kus ilmus kass ajaloo areenile jne. jne.

Soe päike ja kaunid stepivärvid panevad mind heldima. Tahaksin jagada oma erutust, mõtteid, väsimust — kõike, kõike, mida olen käsnana endasse imenud kuuel kuumal, vedurisuitsusel ja tolmusel ööpäeval.

Alles täna hommikul jõudsime Toboli jaama. Seal läks kohe lahti suur sagimine. Jooksmine, hüüded, pampude matsatused ja juba olimegi sattunud veoautodele. Kõik see toimus nagu muinasjutus «Havi käsul», kus puuhalud Jemeljani soovil ise koormasse hüppasid. Jemeljanina esines meie grupijuht hüüdnimega Valge Kapten.

Kellegi üliterav põlvenukk surus mulle otse ribide vahele, kuid ruumipuudusel ei saanud ma enesekaitseks midagi ette võtta. Sõit läks mööda steppi, nii et vuhin taga. Meie ees ja taga kihutasid tolmukeradena autod, kõik äärest ääreni kilkavat noorust täis. Tolmukerad hargnesid mööda stepiteid igas suunas, autokolonn muudkui kahanes ja kahanes.

Viiskümmend õnnelikku finišeeris Ussorka külas. Külake on tõepoolest tore. Majad näivad olevat valmistatud suhkrust või lumest. Kasvõi mine ja hammusta tükk seina küljest. Kui ma seda Maile ütlesin, siis tema eriti ei soovitanud hammustama minna, sest majakesed olevat — sõnnikust. Milline proosa!

Kamp kiljuvaid tüdrukuid sööstab praegu teiselt kaldalt järve. Minu juurde jookseb Mai, lööb käed oma tugevatele puusadele ja kukub tänitama: «Ah, siin sa siis oledki! Mõtlesin juba, et stepihundid on sind nahka pistnud. Kas sul häbi ei ole! Laiskled siin nagu tõuk, mina, vaene, kloppigu üksi tekke ja tehku aset.» Naeran. Ka Mai muutub leebemaks: «Meie asemed on neljandas toas ahju taga. Kuulsid või, igavene unistaja? Muide, see professori pojuke küsis su ankeediandmeid. Nime ja kõik

ja puha. No ma siis ütlesin, et Esva on ta nimi. Punkt ühe kuu ja päeva pärast saab üheksateist aastat vanaks. Läheb teisele kursusele. Sotsiaalne päritolu . . .» — «Kes see on?» küsin. — «Noh, tead, too pikk brünett. Harri on ta nimi. Isa teisel õppejõud. Ma pean sind hoiatama. Poiss on ilus ja mis peaasi — külgelööja. Vaata, et sa temaga tegemist ei tee!» Naeran jälle: «Ainult temast ma nüüd mõtlengi!» Mai lippab vette. Tüdrukud sulistavad, naeravad, ja pritsivad üksteist. Juba nad jooksevadki tagasi kodu poole. «Koju! Kui naljakas! Veel eile ei teadnud ma selle punase plekk-katusega maja olemasolust mitte midagi, aga täna sai ta meile ühiseks koduks. Mis küll sundis neid sagivaid inimolendeid sõitma siia, uudismaale? Prillidega Viktor ja agar Inna sõitsid kui komsomoliaktivistid. Mulle ütlesid nii mõnedki kursusekaaslased, et mis sa ennast sinna Kasahstani vead. Tõepoolest, sattusin siia ilma pikemalt mõtlemata. Teised tulid ja mina tulin ka. Aga teised? Kasvõi see Harri. Miks ta siia tuli?

Järsku tunnen, et keegi silmitseb mind. Pööran pead ja näen sedasama Harrit, kelle eest mind Mai hoiatas. Ta ütleb mulle naeratades: «Esva, ma vaatan sind juba ammu. Sul on kuldsed juuksed. Oled kindlasti õilis. Päike armastab ja kuldab selliseid. Aga miks nii kurb, kuldne piiga? Kas on raske muuta senist dünaamilist stereotüüpi?» Silmitseb mu kaustikut ja pliiatsit. «Neiu näikse olevat kirjanduslike kalduvustega.» Vahin teda suuril silmil ja küsin: «Miks te tulite uudismaale? Vastake ausalt!» — «Mina . . . Küsid nagu komsomolikoosolekul. Põhjus on põhiliselt lihtne: selleks, et järsult suurendada meie kodumaa teravilja juurdekasvu, koristada vili kadudeta . . . Ühe sõnaga — ilmusin suurtele tegudele puht patriotismi ajel. On ka mitmesuguseid kõrvaltegureid. Orient tõmbab. Tumedad naised, tähised ööd . . .» Mul ei ole ta pilgu all hea. Tal on imelikud silmad. Ei, mulle ei meeldi need pruunid silmad. Need vaatavad kuidagi raskelt, õliselt. «Kas tohib istuda ja vestelda aktuaalsetel teemadel?» Tõusen ja taganen: «Mul ei ole aega. Pean veel stepiga tutvust tegema, lilled arvele võtma, neid nal-

jakaid valgeid linde hirmutama...» Jooksen minema. Tunnen pruunide silmade pilku oma juustel, seljal, jalgadel.

Näost õhetades jõuan õuele. Potsatan põhuhunnikusse vabaõhupliidi juures. Siit avaneb hea ülevaade sagivatele uusasukatele ja meie häärberile. Viimane on teistest majadest tunduvalt kõrgem, isegi trepiga ja suurte akendega. Häärberi ümber kasvavad mõned puud. Milline luksus stepis! Geograafias ju tuupisin, et stepp on puudeta maa-ala. Säh sulle teooria ja praktika ühtsus!

Pillimees Jüri ukerdab oma voodikotiga ukseavas. Kott näib pärit olevat intrist. On na lühikesevõitu teine. Kuidas see pikk poiss küll sihukesel magab? Kui Jüri minu kriitilist pilku märkab, muutub ta veelgi kohmakamaks ja voodikott puikleb üha aktiivsemalt sissemineku vastu. Jaah, ega vooditegemine ole pillimäng!

Vaatan, kuidas punakad tulekeeled ahnelt põhku limpsavad, ega märkagi ise, et nad oma isu täites meie õhtueine valmis keedavad. Kõht koriseb. Ei tea, mis seal pajas küll podiseb?

Jaheneb. Päikest polegi enam, pimedus tiheneb märgatavalt. Ülal sünnivad üksteise järel tähed ja peagi on neid kogu taevas täis. Meie uusasukad kogunevad õuele. Jüri istub akordioniga trepil, pliidi all mänglev tuli valgustab ta tuhkjaid laubale langevaid juuksekahle.

«Mängi!» palub Tiia tasa. Jüri sõrmitseb mõtlikult klahve ja alustab «Sügisõhtul nukralt kured...» Lauldakse tasa kaasa. Kui laul lõpeb, vaikitakse. Ka stepp on hääletu. «Sööma!» katkestab Salme tekkinud vaikuse oma maheda ninahäälega.

27. juulil

Meie toal on üksainus aken ja seegi seisab enamasti lahti. Kärbsed voorivad sisse ja välja, rohkem ikka küll sisse. Seina ilustavad lilla lindiga kitarr ja ilmatuma hulk kleite. Kolm neljandikku põrandapinda katavad meie magamisasemed ja üksteise otsa tõstetud kohvrid.

Akna all magab Kai, pikk blond, keskelt hästi peenike tüdruk. Tema keskkoht on kindlasti kitsam kui kõige peenema Veenuse oma. Nägu on Kaiel alatasa mossis. Juba

esimesel õhtul kukkus virisema: mannapuder olevat liiga kõvaks keedetud, teel suitsumekk man jne.

Kaie kõrval on Elli ase. Elli on tugeva kondiga pikakasvuline ilus tüdruk. Eriti kaunis on ta hästivormitud suu, mis aga kunagi kinni ei seisa. Võib-olla sellepärast kutsutaksegi teda Lotutiseks. Lotutisel kadus täna kamm ära. Otsis ja otsis, pööras oma kohvri segamini, lõi aseme pahupidi, ronis isegi ahju otsa. Tavalise karakteriga tüdruk oleks ammu end roheliseks vihastanud, aga Lotutis ainult naeris. Lõpuks leidis ta puruks sõtkutud kadunukese omaenese jalge alt. Nüüd sai Lotutis naerukrambid. Ristisin ta Ootamatuste Tüdrukuks.

Järgmise voodikoti omanik on paksukene Inna. Igal vabal minutil passib ta oma kaasatoodud kleite selga ja pärib tüütuseni: «Tüdrukud, ega ma olegi nii väga paks, eks ju?» — «Rahune maha, on hullemaidki,» mõmiseb Mai ja lisab vaiksemalt: «Aga vähe . . .»

Siis on prillidega Helju, Salme ja päris ahju taga pesitseme meie Maiga kahekesi.

Välja pääseb meie toast kas akna kaudu või kui uksest minna, siis tuleb kolada enne veel ühes tüdrukute ja ühes poiste toas, enne kui õuele pääseb.

28. juulil

Täna korraldasime oma toas kärbestele «verise pühapäeva». Tungisime ahne kaarnaparvena õnnetutele putukatele kallale ja kärbsesugu kandis hiiglaslikke kaotusi elavjõus ning tehnikas. Oobertimukas Elli peksis meeleheitlikult seinu oma tapariistaga, mis oli väga tema katkise ninaga punase sussi moodi. Kärbseid varises karjadena manalasse.

Laipadest aga liimisime seinale suure ja karmi hoiatuse: «Kärbestel tudengite närimine keelatud!» Ähvarduseks järeltulevatele põlvedele.

29. juulil

Õuel seisab kolm isekallutajat ja üks «benzovoz». Seda nn. tehnikat käsutavad nüüd meie poisid. «Benzovoz» on Harri oma. Autojuhtimise kunst olevat tal ammugi käes. Kui juba Tartu tänavate rägastikus oma isikliku limusii-

niga hakkama sai, siis nüüd siin ... Harri kõnnib tähtsa näoga ümber oma auto, ronib sellele kord peale, kord alla, tuututab ja proovib tulesid. Kutsub tüdrukuid «tehnika» vastu huvi tundma, veab mõne neist auto juurde, paneb kabiini istuma ja seletab naljatades: «Siin on mootor, too on karburaator, seal pidur, aga too on sidur. Pidurit ei tohi sidurist lahutada, siis hakkab kolvirõngaid viskama.»

Pärast esimest päeva ei ole ma temaga ainustki sõna vahetanud, kuid tunnen, et ta jälgib mind oma pruunide silmadega. Jälgib ja muigab. See teeb mind rahutuks. Ta pilgu all ei kuula mu jalad korralikult sõna. Liigun kuidagi kohmakalt. Teesklen lõbusust, ent see kukub halvasti välja. Põgenen parem õuest ja jooksen järve äärde. Lähen jalgupidi vette ja sulistan nagu viieaastane. Keset järve on härjavanker. See on meie tualettruum. Vankri nurgad meenutavad mulle hiigelrohutirtsu koibi. Leidsin veest üles sinna kaotatud seebikarbi. Ta oli mutta vajunud ja pilgutas nüüd oma rohelise läikiva kaanega nagu merineitsi silmaga. Nii hea on vaadata sinisesse vette ja laulda tasakesi. Sääsed hakkavad mu laulu kuuldes hulgakesi tinisema.

2. augustil

Päike on juba neli korda tõusnud ja kolm korda looja läinud, aga mina pole vahepeal oma rohelisse raamatusse ühtki kriipsu juurde teinud. See-eest on aga kirjandushuvilised kärbsed tema samblarohelisele esikaanele imeohtralt visiitkaarte peale trükkinud.

Vili ajab meiega justkui jonni. Ei saa ega saa valmis. Tegelemegi siis muude töödega. Suur osa meie rahvast on tegevuses siinsamas kodu lähedal. Meisterdavad viljatokki. Hõõrusid ilmatuma lahmaku maad labidatega tasaseks, vedasid ülearuse mulla ära ja nüüd nühivad seal koirohust luudadega, nii et tolm käib ionosfääri piirini. Tugevamad poisid on ehitustööl. Ka suur ja vaikne Jüri on laudale katust peale panemas.

Mina töötan heinavedajate brigaadis. Tõnn ja Arno on hangujad, meie Maiga teeme veoautole koormat. Hommikul kell kaheksa sõidab Vasja oma «lamavoiga» häärberi trepi ette, piiksutab signaali ja juba me sõidamegi. Kihu-

tada stepis! Pole midagi toredamat. Tuul vuhiseb kõrvus ja tundub, nagu oleksin ise osake tuulest, soojast tuulest, mis kiirustab edasi sügavamale steppi. Umbes kahekümneminutilise sõidu järel hakkavad paistma suured, ebamäärase väljanägemisega heinahunnikud. Seal siis algabki meie töö. Poisid pilluvad hangutäisi üles, meie Maiga jookseme koorma otsas ringi. Vahel vajume kilpnäärmest saadik tolmavatesse ja torkivatesse heintesse. Päike aga jõllitab võõrasemalikult otse lagipähe. Silmad on prügi täis, higi voolab mööda nägu, kõrvataguseid, kukalt.

«Poisid! Pidage natuke! Kas ei saaks aeglasemalt?» lõõtsutab Mai. «Kiirus on ilu,» itsitab Tõnn. «Pane aga lõdvalt lademesse!» Ta koletult jämeda ja pika varrega hang hakkab veelgi kiiremini liikuma. Selle varre üle on Tõnn väga uhke, valmistas ju teise ise. Peenem ja lühem minevat tema käes katki nagu kastehein. Tõnnil on ikka suured ja tugevad kämblad küll, kuid jalad ning nende otsa pistetud sandaalid on veelgi tähelepanuväärsemate mõõtmetega. «Tartus käis ta alati raekojaplatsil ennast ümber pööramas, mujal ei olnud ruumi,» teevad poisid vahel Tõnni kulul nalja.

«Ega koorem kõver ole?» küsib Arno Vasjalt, kes lamab eemal, soni silmadel ja kõrs hammaste vahel. Vasja pilutab üht silma, takseerib teisega koormat ja raputab pead. «Aitab!» kamandab Mai. «Koorem on nii kõrge, et näen juba Eestimaad ja Emajõge!» — «Mis Emajõel ka tehakse?» ajab Arno oma püstnina veelgi rohkem püsti. «Üks mees uputab kassi.»

Nüüd veel koormale puu peale, kõvasti köitega kinni ja ruttu-ruttu tagasiteele. Täna läks kõik libedalt, seevastu eile oli küll üks õnnetu päev. Koorem läks ümber. Just poole tee peal. Poisid olid vihased küll, aga ei ütelnud midagi. Muudkui nohisesid kõvasti.

3. augustil

Jäime saju kätte. See juhtus kõik imejärsku. Taevas muutus tumedaks, stepi kollakasrohekad toonid sinkjateks. Kusagilt kihutas kohale tuul ja kadus niisama järsku. Tegime parajasti oma «lamavoiga» kolmandat

sõitu, kui meid tabasid esimesed soojad ja rasked piisad. Vasja pani pidurid peale ja pööras otsa ringi. «Vihmane stepp on hull, poole tunni pärast võime vajuda poolest autost saadik porri,» seletas ta. Ega midagi, sõitsime koju tagasi. Kodus kobisime igaüks oma asemele selget ilma ootama. Aga võta näpust! Sadu tihenes. Toas oli hämar. Kärbsed sumisesid uniselt. Vihmapiisad joonistasid aknaklaasile imelikke mustreid.

Meie tuppa kogunes palju rahvast. Siunati vihma, haigutati. Tuli Jüri oma «lõõtsmoonikuga», istus akna alla Kaie puust kohvrile ja juba täitsidki nukrad helid madalalaelise ruumi. Lauldi tasa, hingestatult, unistava mahedusega «Kurgedele» järgnesid lõbusad viisid, kõik elustusid, toasoojusest hakkasid näod õhetama. «Jõudu, süngedvanakesed! Kas mõni ei taha tulla bridget lööma?» pistis Harri oma vihmast märjad lokid ja pruunid silmad uksest sisse. «Mis sa nüüd! Laupäeva õhtu, karda pattu kah,» ütles Arno. «Tule parem meie seltsi ja puhu mõni lõbus looke.» Harri tuligi. Jäi ukse juurde seisma. Tüdrukud nihutasid end asemetel koomale. «Istu!» — «Ei tea, kuhu? Teil nii kitsas. Oleksid küüned istmikul, istuksin lakke.» Toetas kukla vastu ahju, pani käed risti rinnale ja seisis edasi. Tundsin, et ta silmitses mind. Mina aga vahtisin kangekaelselt Tõnni suuri sandaale. Ent kaua ma vastu ei pidanud, tõstsin silmad ja püüdsingi pruuni pilgu. Muigas. Tegin vastuseks kurja näo, tõusin, ronisin üle risti-rästi asetsevate jalgade ja läksin trepile. Vesine väljavaade. Külavaheteel ilutsesid lombid. Järv oli hall ning näis väiksemana. Pliidi juures askeldasid pikkades vihmamantlites kokad. Nad meenutasid kaht nõida. Tuli paja all hingitses vaevu-vaevu. «Taevast tuleb nii ohtralt vett, et ei jõua enam soola supi sisse panna,» hädaldas Jeekim ehk ristinimega Sirje.

Kui ma tagasi tuppa jõudsin, keerles jutt parajasti õppejõudude ümber.

Tõnn haigutas katmata suuga. «On sul aga suu, võid kirsadki nahka panna,» ütles Harri. «Tänan, ma sealiha ei söö,» vastas Tõnn, uuesti pisarateni haigutades. «Küll meil tuleb nüüd raske aasta. Filosoofia ja muud

keerulised teadused,» hädaldas Mai. «Ei tea, kuidas see professor Albert Krass kah on?» — «Naljavend,» tegi Harri teadliku näo. «Möödunud aastal olevat arsti poistel teisega nalja saanud. Lugu algas nii, et Albert tuli loengule, saiapäts kaenlas. Pani selle siis kateedri ääre peale ja hakkas lugema. Tuli vaheaeg ja Albert läks välja. Poisid võtsid saiapätsi ja peitsid ära. Albert tuli tagasi ja luges rahulikult teise tunni kah ära. Siis hakkas ära minema, aga uksel jäi järsku seisma: «Mul oli sai.» Läks tagasi, vaatas, kateeder oli tühi. «Ei, mul ei olnud saia,» ja kõndis minema. Järgmisel päeval oli Albertil jälle sealsamas ja tollesama rahvaga loeng. Poisid panid saiapätsi enne professori tulekut puldi peale. Albert tuli sisse, nägi saia, nägu läks tal naeru täis: «Näete, ma ei eksinud, mul oli tõesti sai!»»

«Postivedaja!» hüüti väljast. Jooksime rüsinal trepile. Vana postivedaja sõitis parajasti oma halliga meie trepi ette. Tilkusid mõlemad, nii vana kui ruun. Andis meile pataka kirju ning ühe paki. Pakk oli Harrile. Ka mulle oli kiri, esimene kiri uudismaale. Rebisin ümbriku sealsamas lahti. Memm kirjutas kodust. Teadagi, hädaldas, et kuidas sa küll elad, kas sul on ka kõht täis ja ega sa terve vist küll ole. Tartus olevat aina vihm ja vihm. Minnil (see on meie auväärt kassiemand) olnud pojad, neli tükki. Vennas pannud neile nimed: Rinaldo, Silva, Alfredo ja Violetta. Silval pidi saba alati rõngas olema, Alfredol aga olevat kõige ilusamad silmad. Lugesin neid pisiuudiseid ja nad tundusid mulle ääretult tähtsatena, kallitena, sest nad on pärit kaugelt, minu kodust.

Harri oli oma paki lahti kangutanud ja sorteeris selle sisu: moos, villased sokid, džemper, sall, õunad. «Mutt tunneb nooti!» Tuli minu juurde, surus mulle õunu pihku ja kõneles: «Söö, päikeseneiu, millal sa muidu kasvad.»

10. augustil

Veidi põrsastest. Tavalistest — nagu Eestiski. Otse meie häärberi vastas asub notsufarm ehk nagu kohalikud elanikud ütlevad — «firma». Täna enne lõunat pääsenud umbes paarsada väikest seahakatist vallale. Ja nagu ikka — kel vägi, sel võim — otsustas see armee, et mis

need paar valgepõllelist olevust meie vastu ikka ette võtta suudavad, ning sööstsid äkkrünnakuga kokapersonali poole. Et kallaletung oli liiga ootamatu, taandusid kokad esimeses ehmatuses, et jõudu koguda ja sõjariistu otsida. Seni aga asusid vaenulikud põrsahordid rüüstama meie asunduse elulist keskust — vabaõhuköögi, suunates oma ahned kärsad kõige kättesaadava ja mitte kättesaadava poole. Kõigepealt keerati kummuli solgiämber. Selle järel tabas sama saatus anumat, milles oli tilgake hapukoort. Seetõttu, et anuma sisu oli maitsev, algas vaenulike vägede eneste vahel kerge sõnavahetus röh-röh keeles. Lõpuks oli kõige agaram põrsas oma pea nõusse toppinud. Peagi selgus, et too kolisev asjapuu ei tahagi enam peast ära tulla. Sang langenud notsul üle kõrvade ja nii ta siis plaganud surmahirmus ümber pliidi. Jeekimi ja Salme naerust ehmunud terve seltskond koledasti ja nüüd söösteti kõrvade lipendades kiirgalopis tagasi armsasse pesapaika. Pääsenute seas oli ka too agar notsu, kes lõpuks siiski ämbrist vabanes.

12. augustil

Homme algab viljalõikus. Viimaks ometi! Jumalaga, Vasja ja «lamavoi», olgu tervitatud stepilaev, tehnika ime, õilis agregaat — kombain! Valge Kapteni käsul sain ametikõrgendust ja homsest alates hakkan töötama põhukogujana, kombaini meeskonna täieõigusliku liikmena.

16. augustil

Olengi üks neistsinastest tähtsatest, kes otseselt tegelevad viljakoristamisega. Kombaini ees oli mul suur aukartus juba enne uudismaale tulekut. «Ilmsi» polnud ma kui linnalaps teda veel näinud. Nüüd aga ühel heal hommikul seisis see hiiglane otse minu ees. Esialgu näis mulle, nagu tukuks kombain ääretu, valminud viljapõllu ääres täiesti passiivsena ja sellise ilmega, et siblige siin ümber pealegi, terve see asi ei puutu üldse minusse.

Kombainer osutus rahvuselt sakslaseks. Saksamaal aga polevat ta kunagi käinud ja saksa keelest oskab vaid mingit murrakut. Tema vanemad asusid juba enne poisi-

sündi Kasahstani ja sellepärast pandud talle nimeks Anatoli. Tolja on tore noormees, aastat kakskümmend kuus. Tal on lõbusad turris blondid juuksed, keskelt kokkukasvanud mustad kulmud ja peaaegu läbipaistvalt helesinised silmad. Puhta näoga ei ole mul teda küll veel seni õnnestunud näha, aga arvatavasti on ta üsna kena. Iga paari lause järel hüüab Tolja rõõmsalt: «Oh, sa mu kallike!» Algul mõtlesin, et ta mulle nii ütleb, aga nüüd on selge, et see on tal lihtsalt kiillause, mis peab väljendama Tolja armastust töö, selle lõputu, päikeses sillerdava vilja all voogava põllu ja kuuma stepipäikese vastu. Ilma selle kõigeta ei kujuta Tolja endale üldse elu ette. Ta on ju ise osake sellest. Tolja ei suuda kuidagi aru saada, miks meie tüdrukud kõik pikki pükse ja lühikesi juukseid kannavad. «Täpselt nagu poisid!» ütleb ta halvustavalt pead vangutades.

Töömehena on Tolja tubli. Pean lihtsalt imetlema teda töö juures. Nii nagu Tolja on osake stepist, on ta ka osake oma kombainist. Ta isegi jutleb kombainiga nagu elava olevusega. Kui see hästi töötab, kiidab, streigib — sõimab.

Aga veelgi huvitavam kuju on traktorist — kaheksateist-aastane kasahh Sabertai. Tal on tõmmu nahk, süsimustad sirged juuksed (milledes ta muuseas kannab kõverat naistekammi) ja uudishimulikud pruunid pilusilmad. Sabertai peab väga lugu kombainist kui ka Toljast. Toljalt on tal palju õppida, sest Sabertai kavatseb tulevikus ise ka kombaineriks hakata. Põhukogumist aga oskab ta mulle juba õpetada ja on selle üle väga uhke. Ega siin suurt midagi olegi — vajuta vaid jalaga pedaalile ja põhk jääb põllule maha nagu neljakandiline nukumajake. Peale traktori on Sabertail veel üks uhkuseobjekt — käekell. Seda ei kanna ta millegipärast käe peal, vaid lapi sisse mähituna väikeses püksitaskus. Kui tahan talle heameelt valmistada, küsin kellaaega. Siis pistab Sabertai üle näo särades käe taskukesse, õngitseb sealt välja kompsukese ja alles tüki aja pärast näeb päevavalgust läikiv nikkelkell. Selle ostis Sabertai möödunud aastal teenitud palga eest. Ja veel palju muudki.

Kombaineri abiks on üks meie poiss — Jants. Järelveetava kombaini üldine konstruktsioon antud juhul on järgmine: kõige ees Sabertai traktoril, keskel Tolja kombaini ning Jantsiga ja kõige lõpus mina põhukoguja ehk kopniteliga.

Aga tolmu on küll kõvasti. Olen päev läbi murjanliku väljanägemisega. Õhtul kutsun oma toa tüdrukuid steppi kuud vaatama, sest nende jutu järgi sarnanevat ma väga vuntsidega noorisandaga.

Meile toob põllule süüa ja juua veevedaja Sass. Ta on lühikesekasvuline, laiade põsesarnadega brünett poiss. Näeme juba eemalt-kaugelt, kuidas mingi tigusammul veniv siluett mööda steppi kombainile läheneb. Kõige enne hakkavad kuju võtma härjad, siis suur veetünn ja mingi ähmane kogu tünnil. Kogukese ülaosas on näha tilluke punane täpike. Veel pool tunnikest ja paistabki terves aus ja hiilguses kaksiratsi tünnil istuv Sass, punane barett peas, pruun ülakeha paljas ja piits käes. Sass meenutab kangesti mõnda rändkarjakasvatajat iidsetest aegadest kas Samarkandist või mõnest muust kandist Kesk-Aasiast. Tegelikult on Sass saarlane ja tema omapäraks on see, et ta ei tunnista üldse palatalisatsiooni ja räägib ilma peenenduseta: «kott», «kass», «kullid» ja «pullid». Nagu näiteks tänagi, kui härjad keset teed magama heitsid: «Pullid, kuradid, minestasid järsku tee peal ära.» Harva räägime Sassist ja «pullidest» eraldi. Ikka koos.

21. augustil

Viis päeva möödusid nagu linnulennul. Tegime tublisti tööd. Paar tunnikest puhkust ja jälle põllule. Selline hoog mulle isegi meeldib. Uni vaevab vahel küll koledasti ja olen valmis kõiki põrgusse saatma. Kui Valge Kapten mind hommikul suurest varbast tirib, vannun ja viskan teda padjaga. Kapten naerab, et igal hommikul olevat just minu äratamine kõige keerulisem protseduur. Vahel ma isegi sõiman teda poolunes ja luban ära tappa. Õnneks ei võta ta seda ähvardust kunagi tõsiselt. Kähku-kähku paar võileiba ja tass teed põske. Suu veel täis, hüppan mõne möödasõitva vankri või auto pärale ja sõi-

dan kombaini juurde. Tolja on alati aegsasti kohal. Kas ta üldse siit ära käibki? Täna hommikul tegin toreda sõidu oma isiklikul istmikul ja sain Tolja käest tõrelda. Lugu oli nõnda: kombain hakkas varakult tööle ja vili oli veel veidi niiske. Esimene põhulaadung ei lahkunud vabatahtlikult kopnitelist. Järgmise satsi ajal hüppasin ise pärast kallutamist põhukogujasse ja sõitsin koos põhuga alt välja. Oli maailmama maru. Aga Tolja riidles ja ei lubanud enam nii teha. Kahju küll! Sõita oli nii tore.

Aga lõunaajal läks mul küll hing täis ja sõimasin brigadiri. Tegi tõesti vihaseks! Autosid polnud. Ilm oli suurepärane, kombain korras. Vilja tuli nii et mühises, põhku muidugi kah. Aga viljaautosid polnud. Kadusid äkki nagu maa alla. Kui brigadir hobusega meie kombaini juurde sõitis, hakkasingi porisema. Tema laiutas käsi ja ütles, et polevat rohkem autosid siia suunatud, mis teha. «Aga midagi tuleks vahest siiski teha,» pobisesin mina vastu. «Kallid tunnid lähevad kaotsi, kombainid aga seisavad tegevusetult põllul, punkrid vilja täis. Ega me siia lõpuks magama tulnud!»

Sõimamisest oli tõesti vist kasu. Varsti ilmus teekäänakule autode rodu ja töö võis jätkuda.

24. augustil

Täna sai nii palju arbuuse süüa, kui kõhtu iganes mahtus. Kombain läks just arbuusipõllu ääres katki. Tolja, Sabertai ja Jants hakkasid transportööri parandama, mina läksin ümbrust uurima. Ega ma enne õieti teadnudki, kas arbuus kasvab puus või maas, kui äkki kukkusin käpuli ja tundsin, et just diafragma alla jäi mingi kõva ümmargune asi. Lükkasin lehed kõrvale ja avastasin — arbuusi. Toreda läikivatriibulise. Kahmasin ta kaenlasse ja lippasin kombaini poole. Alles teel torkas mulle pähe mõte: taevake, ma ju varastasin selle! Jants oli mu saaki juba märganud: «Mida sa seal nii õnnetu näoga süles tassid?» — «Ma... ma... näe, leidsin arbuusi!» — «Too siia, lahkame ta ära!» — «Eei — eeei tea, kas tohib?» kokutasin mina rumala näoga. Jants küsis selle peale imestanult: «Mida sa siis temaga teha

mõtled? Viid põllule jälle tagasi või?» Nüüd tulid Tolja ja Sabertai ka juba jaole. Jagasime arbuusi ruttu ära ja sõit läks edasi. Järgmise ringi ajal tõi Jants veel mitu tükki. Lõuna ajal vedas Sass kohale supi, sõin kõhu täis ja lasksin kopniteli silla peal «leiba luusse». Korraga pöörasin pead ja — jube lõust vaatas mulle otse näkku. Röögatasin hirmsa häälega ja taipasin alles siis, kui Jants kombaini peal itsitama hakkas, et see vist tahtis temapoolne nali olla. Ta oli ühele arbuusile koleda lõusta pähe lõiganud ja selle tasakesi minu pea kõrvale sokutanud. Kavaleri nimi olevat Kusti. Õhtul võtsin «Kusti» kaenlasse ja viisin koju. Seal õõnestati «Kusti» ajud teelusikaga välja ja tühi kolju asetati ahjuäärele. Sümboolne!

27. augustil

Ärkasin hommikul vara. Täna on mu sünnipäev. Üheksateistkümnes. Kas tõesti nii palju? Aga kui rumal ja lapsik ma siiski veel olen!

Tüdrukud nohisesid veel rahulikult. Ka kärbsed nägid alles ilusat und. Mai kiristas unes hambaid ja pomises: «Pane ääre peale kah!» Vaeseke, teeb ka öösel heinakoormaid. Alumine aknaruut lõi punetama, päike oli juba oma nina üle horisondi pistnud. Hämarus taganes pikkamisi ahju taha.

Järsku ajas Salme end istuli, heledad juuksed pulkadena püsti, hõõrus rusikatega silmi ja sikutas Maid varbast: «Mai, Mai!» Ka too hüppas kohkunult istukile. «Kas Esva magab?» Pigistasin silmad kõvasti kinni. Mai uuris mind põhjalikult: «Magab.» Ka teised tüdrukud tõusid, sahistasid tasa riietega. Mingi asi kukkus kolksatades maha. Elli turtsatas. Ainult mina pidin rahulikult edasi magama. Uksest käidi, krigises teine hirmsa häälega, nagu tahaks mõni talt hingi ära võtta. Tuppa tuli palju inimesi, tundsin seda hiilivatest sammudest. «Alusta, Jüri!» sosistati. Jüri tõmbas mõned arad akordid ja juba nad laulsidki traditsioonilist «Sind tervitan, sa mu hällilaps». Avasin naerdes silmad: «Küll ma magasin alles kõvasti!» Mind õnnitleti ja suruti pihku ühine kingitus — suur kummist rebane. Ma ei osanud

muud teha kui naerda. Ka teised naersid. «Aitab! Minge nüüd, inimene peab ju üles kah tõusma,» surus Mai külalisi toast välja.

Väljas oli imeilus sinine hommik. Taevas oli suur ja puhas, piimjassiniselt sätendas järv talle vastu. Kokad askeldasid laua ääres. Kaussides lumevärvi kohupiim, punased tomatid ja kirjud võileivad mõjusid pidulikult. Võileibadele olid nad munakollase ja sibulaga meisterdanud arvu «19.» Sööme su aastad ära, siis püsid kaua noor,» naljatas Arno.

Jüri asetas mulle sülle suure kimbu eredaid stepililli. Need olid veel kastepisarais. Poiss läks ise kõrvuni punaseks. Tänasin ja küsisin, et kuidas neid kauneid lilli hüütakse. Need valged ja õrnad olevat kassitapud, helelillade lillekeste ametlikku nimetust Jüri ei teadnud. Kutsus neid lihtsalt «stepi õnneks». «Armastad sa lilli?» küsisin. Jüri noogutas. «Lill on ju täius. Vaatad talle silma ja näed, kui kaunis on elu,» lausus ta tasa ja läks veelgi punasemaks. Naeratasin ja vaatasin talle otsa. Ta silmad olid sinised ja soojad nagu järvevesi. Ei, veelgi sinisemad ja soojemad.

29. augustil

Mul juhtus kopniteliga suur õnnetus. Nutsin isegi hea peatäie. Sahertai andis traktorile just siis tagasikäigu, kui kopnitelit tühjendasin. Ja siis! Oh sa mu meie! Kopnitel pressis hambad maa sisse. Kostis kõva ragin ja põhukoguja oli ennast täiesti tagurpidi pööranud. Tolja vandus tulist kuradit, tuli kombainilt maha, sügas kukalt ja ütles: «Ei vea, kurat võtaks! Tuleb sõita Smailovskisse ja tuua uus kopnitel.» Ütles ja pani mööda põlluäärt kätega veheldes minema. Seal kusagil lebas ta jalgratas. Mõne hetke pärast nägimegi, kuidas ta selle selga hüppas ja minema kihutas. Mul oli kogu aeg nutt kurgus. Ronisin kopnitelisillale üles ja tönnisin. Jants tuli minu juurde ja naeris. Üle terve näo. «Mille üle sina siis nii rõõmustad?» küsisin. Tema: «Täitsa tükk see kopnitel, et laiali läks! Saab natuke ometi hinge tõmmata.» Siis nähes, et mul pisarad silmis, imestunult: «Mis sina siis vesistad?» Mul kargas hing täis. Ei tea isegi, miks või

kuidas, aga sähvasin vihaselt: «Sa oled päris tola!» ja kobisin teisele poole kopnitelit. Kopniteli, vaesekese, peale oli päris hale vaadata — kükitas teine kolme plekkseina vahel, hambad kõveras — krussis, põhi pooleks murdunud. Mul oli tunne, et kopnitel on elav olevus ja et tal on valus.

Jants viskas ennast kombaini varju külili ja jäigi magama. Mina aga istusin jalgu kõlgutades kopniteli sillal ja tundsin surmavat igavust.

Tolja tuli alles õhtu eel tagasi, tuues autol kaasa uue kopniteli. Mina kükitasin ikka nagu üksik vares kopniteli sillal ja ootasin. Videvik vajus põldudele. Kombainid liikusid nagu mehhaniseeritud hiigeljaaniussid. Ka meie kombain läitis tuled ja alustasime tööd.

1. septembril

Istusin parajasti pliidi juures pakul, õhtune söögiports plekk-kausiga põlvedel ja laadisin ennast kartulisalati ja rõõsa piimaga. Siis tuli Harri, soovis head isu ja kutsus mind veidikeseks ajaks järve äärde jalutama. Tal olevat mulle midagi rääkida. «Ma võin ka siinsamas kuulata, lao aga välja.» — «Teised kuulavad pealt. Ja pealegi on pimenev stepp huvitav. Tuled?» Naersin. «Vaevalt küll. Olen väsinud ja pealegi ei luba Mai mul öösel võõraste meesisikutega väljas ringi kolada.» — «Saada see Mai pikale lainele. Mina igatahes ootan sind siku kangekaelsusega järve ääres papli all.» Ta pistis käed taskusse ja marssis minema. Vaatasin hämarusse kaduvale kujule järele ja mõtlesin: «Las ootab.» Kuid sealsamas ... «Kui õige lähekski?» Ja ei tea, miks ma ei peaks minema. Poiss on ilus, lõbus, sageli vaimukas ... Kuid mul ei ole temaga siiski hea olla. Muutun millegipärast alati rahutuks. See on ta silmadest, pruunidest. Nood on kuidagi läbitungivad, pilkavad. Äkki otsustasin: «Lähen!»

Hambaid vaja pesta, tünnis pole aga tilkagi vett. Pagana Sass! Ega's midagi, saan ka teeveega hakkama. Kammin juukseid, tilgutan isegi «Valget sirelit» oma parema kõrva taha. «Mis sul olema hakkab?» toriseb Mai. «Mind oodatakse,» sosistasin talle kõrva, «saad aru, oodatakse!» ja hüppan lahtisest aknast välja. Lippan

sinnapoole, kus on need kolm — järv, pappel ja ootaja. Jõuan lõõtsutades pärale. «Tulin ainult hetkeks. Ja puhtast uudishimust. Uudishimu on ju ometi voorus, eks?» — «Ainult naiste juures,» arvab Harri. Kõndisime mööda kallast ja kõnelesime tähtedest, oma Tartust, Sassi härgadest, Sabertaist, minu lemmikust Dostojevskist ja paljust muust. Siis hakkas Harri lugema värsse, tehes seda suure paatosega. Edasi tuli ettekandmisele Lessingi «Emilie Galotti» monoloog: «Gewalt! Gewalt! Was Gewalt ist, das ist nichts . . .!» Ja kui Emilie pidi hüüdma: «Geben Sie mir, mein Vater, diesen Dolch!» laskus Harri põlvili ja ringutas käsi. Naersime ja isegi kuu näis kohtlaselt naeratavat. Tähed langesid otsekui autoriteedid. Umisesin tasa Solveigi laulu. «Oled sina, Päikeseneid, aga huvitav tüdruk,» ütles Harri ja haaras mu käed oma kuuma, veidi niiskesse pihku. Ja järsku nägin pruune silmi väga ligidal oma näo ees. Need läikisid imelikult. Rabelesin end lahti ja pistsin jooksu. Läbi akna tuppa hüpates astusin kogemata Kaie jalgadele. «Küll on tüüp!» sisistas unine Kai. «Mai, Mai, kas magad juba?» raputasin teda. «Mis on?» ärkas ta. Sosistasin talle . . . «Tean, tähed kukuvad väljas!» — «Kuhu?» ei saanud unine tüdruk midagi aru. Jätsin magaja rahule, ronisin teki alla ja jäin tähtedega täidetud aknaava silmitsema. Langeks nüüd mõni täht, siis sooviksin midagi ilusat ja head . . .

13. septembril

Teised olid juba söönud ja põhku pugenud, kui koju jõudsin. Ainult Jüri istus trepil ja kirjutas midagi laternatule valgel. Mind nähes elavnes ta ja ütles: «Puder on kausiga suures pajas soojas, piim ja tomatid on laual. Küll su kõht võib nüüd tühi olla!» Tänasin ja jooksin kõigepealt järve äärde, et ööseks mustus pealt maha kraapida.

Pea! Papli all seisis inimene. Ei, neid oli kaks. Tuul tõi siiapoole kõnekõminat. Armastajad — suudlesid. Ja siis hakkas tütarlaps naerma. Ainult Elli võib nii heledalt naerda. Siis aga . . . «Gewalt! Gewalt! Was Gewalt ist, das ist nichts,» alustas teine hääl. Eksida oli võimatu. Jooksin minema, alles poolel teel tuli meelde, et

seep ja ta roheline kest jäid järve äärde. Jooksin õue. Jüri vaatas mind tõsise näoga: «Mis sul viga on? Oled nii nutuse näoga. Ja nagu ikka alles pesemata?» — «Jüri,» istusin ta kõrvale trepile. «Kas sa oskad saksa keelt?» Ta vaatas mulle imestunult otsa ja lausus: «Natukene.» — «Loe mulle midagi saksa keeles! Palun, palun loe! Sa pead lugema, Jüri!» Jüri oli veidi nõutu, küsis siis kohmetult: «Kas Heinet võib?» Näiteks: «Was bedeuten gelbe Rosen?» Ainult, jah, see on jällegi lilledest,» ja naeratas süüdlaslikult. «Võib,» naersin «Lill on ju täius!» Ja mul oli korraga nii hea ja kerge olla.

16. septembril

Istun jälle oma järve kaldal ja minuga on mu roheliste kaantega sõber. Mul on täna vaba pealelõuna. Terve eeloleva nädala töötan öises vahetuses. Logistan kombainiga mööda kuust valgustatud steppi ja ajan tähtedega juttu. Praegu peaksin õigupoolest magama. Aga kuidas sa ikka magad, kui väljas keeb vilgas ja kärarohke askeldus.

Veidikese aja eest sõitis Harri oma «benzovoziga» järvest mööda. Mind nähes peatus, tegi kabiiniukse lahti ja kutsus: «Tule tehnikaga sõitma!» — «Ei viitsi nagu hästi,» vastasin naerdes. «Pealegi olen su lugusid «Emilie Galottist» juba kuulnud.» Käivitas seepeale auto ja vuras sõnalausumata minema. Vist solvus.

Mu ümbrus on nii muutunud. Suvised värvid on kadunud. Õitseb veel ainult mõni üksik kidur lill. Minu kõrval aga surub end maad ligi helelilla pisike kaunis stepililleke. Võib-olla seesama, kellega vestlesin esimesel päeval? Kui palju oleks mul nüüd talle kõnelda! Aga seda pole ju vajagi. Ta teab niigi juba kõik. Murran lille ja panen rohelise kaustiku vahele. Tule minuga, stepililleke! Varsti sõidame koos Tartusse. Ja seal jutustad juba sina mulle stepist, lauludest, sõprusest, päikesest ja soolajärvest, mille lained on nii sinised ja soojad nagu kalli sõbra silmad.

TIIU
KUMM

Ootajale

Juus hõbeselt valev,
kortsunud pale,
seisad akna all, alati ootel,
ikka ootel,
kätele toetet pea.
Ema, emake, kallis ja hea.

Ootus — see on su elu.
Ootus ja hellus...
Ootasid õnne, mis möödus sust, riivates vaid
üsna kergelt su elule avatud hinge.
Ainult valu piiritult said.
Elu pinges
möödus noorus kui raske nutt.
Aina rutt
oli su karedail kätel.
Ja kui õhtuti väsinud häälel
mind magama laulsid,
vaikne ja kaunis,
isegi siis oli su kätes töö —
katkend sukk, rebit kleit, kulund kingad.

Kõike tegid, ei põlanud ühtki tööd.
Ja kui öö
sulges unne su silmad,
olid sina veel valvel,

suvel, talvel,
lõpmatult!
Sõnatult
kandsid muret, kui langes mu isa.
Ikka visalt
elutormiga heitlust pidasid,
alla ei vandunud.
Ainult kortse laubale kandnud
sulle mure.
Nüüd sa, ärevil,
nukrus südames purev,
ootad jällegi — meid, ilma lennanud peret,
tulemas koduteele,
emake!

PEETER
HEIN

Helisev vitsake

On pajuvits,
helisev vitsake,
rohekas-kollane.
Ümber urbade pehme pits
hallikas-siidine.

Puudutad sellega kevadeõhku —
ja vastu heliseb
kirmetand kevadeõhtu.
Räästastelt helinal
langeb piisku,
jääkild kõlinal
kõnniteel libiseb.
Õhus on värskus,
jahedus,
niiskus.

Helisev vitsake urbade sees
imetleb ennast loiguvees.

VELLY
VEREV

Pühajärvele

Su kaldad kutsuvad mind puhkeviivul,
kui hämarus ju laotub pehmeil tiivul.
Mäenõlva mööda siis su juurde lähen,
öö süütab taevas esimese tähe.

Sa mind ei võlu, veetlev Pühajärv,
liig tujukas sa, muutlik vete värv.

Liig magusad su metsad-kulmukaared,
idüllilised liiati su saared.
Ning kuigi veed sul sageli on tüüned,
mul näib, et sul on saagiahned küüned,

kui edevana kahistad sa roos.
Sa kahtlemata oled Eeva-soost.

Kuid sa ei ole mingi süütu neitsi,
vaid paljudele püüniseid sa heitsid.
Sa kadedana inimõnne vaagid,
lööd tuulevaiksel päeval ümber paadid

ja tihti neil, kes äsja rõõmsalt koos,
säng viimane su salalikus voos.

Mul petlikuna tundub ka su hardus,
veed loojangul kui liikumatuks tardund.

Et lainetel su rüpes liigne priius,
su nimi sinu loomusega riius.

Sind vaatlema kui unustangi end,
mul mõtetes on Peipsi, sinu vend.

Sul puudub tema avarus ja tuuled,
seepärast kiidusõnu mult ei kuule.
Ja siiski sulle sooje pilke heitsin —
on sinuski ju piisakene Peipsit.

SULEV
UUS

Naervale sõbrale

Mulle midagi meeldivam pole
helde päikese all,
kui su helisev nooruslik naer.
Seda kuuldes seisatab aeg,
hajub unustusloor
läinud päevade realt
ning olen koos sinuga noor.

Kui sa alati naerda võiks nii!

Kuid . . .

võib-olla selsamal hetkel
tapeti inimene
kauge Aafrika südames.
Imbus kõrbeliivasse
aurav punane veri
või värvis tänavakive.
Tapeti selle eest,
et ta söandas nõuda
inimõigusi,
leiba ja tööd!

. . . võib-olla selsamal hetkel
heideti rõskesse kongi
lihtne ameerika nooruk.

Sulgus aastateks uks
ja õelate trellide vahelt
jäi paistma vaid tükike taevast.
Heideti kongi,
sest ta armastas elu
ja võitles, et valitseks rahu
avara laotuse all.

...võib-olla selsamal hetkel
jõuetult langetas käed
tööta jäänud töölise naine,
kui pōdura lapse suhu
pistis viimase leivapala.
Tal pisarad silma tõi mõte:
homme jälle on päev.
Viimane leivapala,
ja valida jäi —
tänav või kerjuse hala...

Mu naeratav sõber!
Kuni maailmast kadunud pole
kalk kasuiha,
alatus, julmus,
vaimupimedus, vaesus ja piin,
keegi alati naerda ei saa.
Alles siis,
kui kõikjal poeedid
otsivad sõnu neid
arhaismide hulgast,
võib naerust helada Maa.

Säraküünal

Oled rahutu ränduri jalg
aja lõputul teel,
uusi õrnusi ihaldav nälg
kustunud tunnete leel.

Oled südamemetsa peibutav põõsas,
millest mööduda jõudu ei ole,
õhu virvendus päikese lõõsas,
armas, kutsuv ja — kole.

Oled sillerdav säraküünal
elu alati haljal puul,
sinust ma laulda ei püüa,
ent teistest miks vaikib mu suu?

Väikemees

(Dialoog)

«Tere!» kostab arglik hääl.

Tõstan pea raamatu kohalt ja vaatan, kust see hääl tuli. Uksel seisab Aarne, naabripoiss. Me oleme päris head sõbrad ja ta käib mind igakord vaatamas, kui ma kodus olen.

«Tere, tere! Tule sisse, mis sa seal ukse vahel passid!»

Aarne tuleb, toetab end toolile ja mudib vaikides oma lambanahkset talimütsi.

«Noh?» vaatan talle otsa.

«Mis sa teed?» tuleb küsimus.

«Puid lõikan.» Vaikus. Siis naerab väikemees: «Ära võltsi! Raamatut loed.»

«Loen.»

«Mis sa tast loed?»

«Õpin.»

«Mida sa õpid?»

«Eesti keelt.»

Aarne on üllatunud:

«Kas sina kah lugema pead, nagu Ants?»

«Narrike, ega ma aabitsat loe!» Väikese sõbra küsimused teevad mulle nalja.

«Mida sa siis loed?»

«Ma ei loegi. Ma õpin.»

«Ise ütlesid, et loed,» punnib Aarne vastu. Ta on mütsi pannud lauale ja kööritab mu raamatu poole.

«Kas sääl pilte kah on?» küsib siis huviga.

«Ei ole.»

«Too ei ole hää raamat,» kinnitab väikemees väga tõsiselt. «Mina ei taha raamatuid, kus pilte ei ole.»

«Antsul on küll piltidega raamatud,» lisab Aarne, ja kui mina midagi ei kosta, hüüatab: «Oi, kus ühes on ilusad pildid. Kassid ja koerad ja ... ja hobused ... ja lambad kah!»

«Kas ta sulle ka näitab?»

«Näitab küll. Aga üksinda ei lase,» lõpetab ohates.

«Miks? Sa teed aabitsaga vahest koerust?» usutlen. Aarne ei vasta. Ta niheleb rahutult, haarab laualt mütsi ja teeb näo, nagu tahaks ta ära minna.

«Istu, istu! Räägime veel mehejuttu,» julgustan.

«Ei tee koera ... ükskord ... tindipott läks vihu pääle ümber ja Ants sai ...»

«Vitsu või?» püüan vestluskaaslasele ette ütelda.

«Ei saanud üldse vitsa! Pahandada sai hoopis!»

«Ants sakutas sind siis tublisti, mis?»

Vaikus. Siis teeb Aarne teist juttu:

«Kas sul ei ole pildiraamatuid?»

«Aga kas sa lugeda oskad?» küsin vastu.

«Veidike oskan kah.»

«Tubli poiss. Kas õpid kooliminekuks lugemise päris selgeks?»

«Õpin. Ma tahan kah sinna klassi saada, kus Ants on ... Kahekesi on parem.»

Nüüd on minu käes kord üllatuda. Usutlen:

«No-noh! Ants on juba teises klassis, ei sa vist talle järele saa. Sa ei oska matemaatikat!»

«Oskan kah!» kõlab vapper vastus.

«Tõsi või?» teen suured silmad.

«Üks ei ole ühtegi, kaks silma karul peas, kolm poega Aarne kassil,» tuleb ühe hingetõmbega.

«Kas see on ... matemaatika!» küsin, varjates muiet, väikemeest ei või solvata.

«Matemaatika jah. Ants õpetas!»

Ilmselt on Ants väikemehega nalja teinud. Jätan Aarne õndsasse teadmisse, et see on tõepoolest matemaatika.

«Tule pärast tagasi, ma otsin sulle pildiraamatuid,»

annan diskreetselt märku, et tal oleks aeg lahkuda.

«Kas varsti? Ma tulen tunni pärast!» hüüab Aarne õhinal.

«Ei, nii ruttu ei saa.»

«Ma tulen ... tulen siis veerand tunni pärast!» purskab väikemees ja vudibki minema.

Vaatan talle järele, muhelen ja asun jälle raamatu kallale.

Paabulind

SERVUS, VEIDRIK!

Kirjutasid, et teil liiguvad linna peal kentsakad jutud minu raksuminekust kauaaegse kallimaga. Hm! pagana kärmesti töötab see «eitede telegraaf». Seekord on neil puhumistel aga tõsi taga, sellepärast ära itsita, vaid loe mu kirja tähelepanelikult nagu tädi testamenti.

Viivi oli vanasti ontlik plika, mitte ilmaski ei jäänud ta kohtamisele üle poole tunni hiljaks, teisi poisse ei passinud üldse, ja kui passiski, siis ainult poolteise silmaga. Ilus on ta, tõmmu nagu tukk (ise ütleb ka, et valge kitli pärast läkski farmaatsiasse, kontrast, noh!). Kõik oli kena, mõtlesin juba: harjub ta mu õllejoomisega ka ära, jätan poissmehepõlve maha.

Ja äkitselt nagu eksamisessioon langes kaela õnnetus. Viivi vanaema õe vanemalt tütrelt Austraalias tuli kiri, milles täht-tähelt seisis:

«Weiksele Fifikesele on pack teel.» Viivile mõjus see vähemalt niisama rabavalt kui «Edasi» esiküljel oleks olnud küünrakõrguste pookstavitega:

«KOTTKLEIDID LÄKSID MOEST!»

Ta kukkus ringi sibama, nagu oleks tal tuli tekli all. Paari päeva pärast olid kõik Viivikese sõbrataride sõbrannade sõbrataridki kadedusest kollased.

Kui Viivi taevassinised silmad olid ootamisvaevast hakanud juba kassirohelist karva võtma, jõudis ihaldatud pakk pärale. Selles oli paar paari nailonsukki ja muud naiste nassvärki, mida mulle kaugeltki ei näidatud, sest minusuguse mühkami käes minevat need imeesemed paugupealt katki.

Oi brat! Kui mu Viivi oli end nagu paabulind välja ehtinud, läks alles mahtraks! Mulle loeti ridapidi ninale, mis mul on, mida aga ei peaks olema, ja mida mul pole, mis aga ilmtingimata peaks olema, kui ma temasuguse peene daamiga tegemist tahan teha.

«Batasid sul ei ole! Püksisääred üle 20 «sendi» laiad! Lips nagu pitekantropusel, pole peal sputnikut ega purjekat!!! Paguneid ja baretti pole!!!! Kukal paljas nagu professori nupp!!!!! Jube! Ja tahad mees olla!! Mats, täitsa mats!! Õige naine ei vaata ... sinusuguse naga peale ... üle õla ka mitte!»

Teatasin delikaatselt: «Viivi, keegi ... vaatas rohkemgi!»

«Viivi vaatas, aga Fifi ei vaata!» lõigati vastu. Olin tükk aega tumm nagu südivend eksamil. Kuid tundsin, et vaat variseb, ja püüdsin punnigi päästa:

«Viivi kallis ...»

«F-i-f-i, ja õrnused võid endale jätta!»

«Fifi, muidugi Fifi! Vaata, Vii ... Fifi, mul ei ole rikast papat, kelle tasku peal liugu lasta. Aga mitu «stippi» oleks enne külm, kui ma jõuaksin koukida kõik, mis sa nõuad.»

«Mis sa üldse ronisid ülikooli oma paigatud pükstega!» tegid mu armsa jutukaaslase telliskivikarva huuled kunstilist võimlemist.

No see oli liig! Mu ükskord kannatlik süda hakkas vahutama nagu märtsi õlu. Kähvasin vastu:

«Ja heldeid onusid teisel pool lompi ka ei ole!»

Nüüd näidati mulle kukalt. Oleksin võinud imetleda ilusaid nailonsukis sääri, kuid seisin nagu sambapühak õndsas lootuses, et vähemalt üle õla mu poole tagasi vaadatakse. Ei vaadatud! Sic transit gloria mundi! Mis mul muud üle jäi kui minna ... tead küll, kuhu, ja teha paar potti sedasamust ...

Nädalaga võtsin 5 kilo 55 grammi maha, kuigi ma jalgagi «intrist» välja ei viinud, isegi õllepoodi mitte, ausõna. Pikutasin voodis, passisin oma 103-rublaseid jalavarje (millel omavahel öeldes on all juba kolmandad kontsaplekid) ja kalkuleerisin, kuidas küll teha

raha, et matsist meheks saada. Mu tõekspidamised sisu primaarsusest ja vormi sekundaarsusest olid järsku kurjal kombel lonkama hakanud, kõigel neljal jalal.

... Kui teeks isale ettepaneku hakata «õukat» ajama, meil selline kena varjuline võpsik sauna taga. Klientidest põuda ei tuleks! Ei, sellise jutu eest viskab vana mu otseteed ukse taha... Või hakata vabavärsse vorpima, nii viis-kuus küünart päevas. Kirjakandja lükkaks rahakaarte käruga koju, justament nagu filoloog enne eksamit raamatuid. Aga millest sa neid vorbid? Äranarritud südamesabaotsast või, mis lehvib tuules nagu takutuust? Ei tihka, mõni mõtleb, et tahan luuletajaks saada.

Mõtted tulid ja läksid, rohkem siiski läksid. Varsti nägin välja nagu tudeng, kes on mitu semestrit sitsinud ilma «stipita». Siis tõi bridžitagumisest poolpime Robert Släm mulle dekanaadist tervisi ja päris, on mul tõsine tahtmine ülikooliust enne õiget aega kinni panna — väljastpoolt. Oi, vaat õlut ja veel viis! See pani mind juba kõrvu liigutama. Kui olin veel 5 kilo ja 55 grammi võrra olematusele lähemale nihkunud ning pea kõmises nagu tühi õllevaat, ronis sinna vaakuumi ketserlik mõte:

«Ilma «roomikuteta» ta sind ei armasta. Järelikult: muretsed sa batad, ei armasta ta sind, vaid neid! Saatana sabaluu!»

Ajasin end jalule. Õllepoodi ma ei läinud. Läksin loengule. Mu ilmumine «auditisse» oli semestri suurim sensatsioon. Manati, et ajasin nurja seinalehe «naela» — nekroloogi:

«Pagunid, barett ja batad
ehk
ühe armastuse kurblik ja ütlemata õpetlik ots».

Eriti siunas mind Herbert Ärg, sest tema mõtles pealkirja välja ja oli surmkindel, et saab selle eest Ajakirjanike Liidu auliikmeks.

Samal päeval nägin Viivit. Ei, see oli Fifi, kes mulle ühe «tornkraana» käevangus vastu lõnkus. Too rühkis

edasi «roomikutel», mille kõrgus oli kõige vähem veerand meetrit. Püksitorud olid tsutike laiemad õllepudeli kaelast. Kukal otse kriiskas sellest, et on viis viimast aastat tsivilisatsiooni pahedest puutumata.

Minu mütsi tungi tähtede poole ei pandud tähelegi. Noorhärra nihutas sigareti graatsiliselt ühest suunurgast teise. Viivi, noh, Fifi ikka, piilus poolteise silmaga minu poole ja kudrutas:

«Adolf, kallis! ...» Nad loivasid üle «Volga» lahke läve.

Pärast kuulsin «kaastundlike» naiskursusekaaslaste käest, et see oli mingi trusti direktori teise toolitäitja võsuke Aadu Asjamees, kes majandusteaduse studeerimise katki jättis, sest avastas endas degustaatoritalendi ja pidi rohkem restoranis istuma, kui kitsarinnalised õppeplaanide koostajad selleks aega jätsid.

Nii on lood! Olen nüüd sapine nagu žiguli õlu, see jutt sai vist ka kurjavõitu. Katsu must aru saada.

Tuju läheb jälle sandiks. Tänased potid on aga tehtud. Rohkem ei või, muidu jõuab südamevalu must ujumises ette, sest Emajõgi on jääs, mina sulistada ei saa, õlletehas aga ületab pidevalt plaani.

Kribi kiiresti vastus!

Sinu petetud sõber
PAUL PEET

VELLO
LÄÄN

Ungarlane

(Siin pole väljamõeldud ridu)

Käsk on käsk, aga kuidas seda täita, ei öeldud. Vahemaa T. asulast meie sovhoosini oli kohalike olude kohta väike — ainult üle 100 km, aga ega seal mõnda autobussiühendust või taksoautosid olnud!

Ainus lootus jäi naftabaasile. Nüüd olime siin istunud mitu tundi, aga Fortuuna oli meie vastu — ühtki meie kandi meest polnud. Kadedusega vaatasime aserbaidžaanlastest spekulante, kes oma kimpsude-kompsudega jagunesid kolme ZIS-150 vahel.

Isegi Kuigar, muidu rahulik nagu ülikooli kuus sammast, närvitses juba, kui vilistades kontoritrepist üles jooksis mustapäine lõbus noormees, saatekiri käes. Müksasin sõbrale külge: «Poiss on nagu ungari filmist välja lõigatud!» Ma ei olnudki kaugel tõest.

Õnn naeratas meile viimaks — vilkate liigutustega nooruk võis meid kuni sovhoosi keskuseni sõidutada. Sealt paarkümmend kilomeetrit edasi saada oli naljaasi, kasvõi härgadega oleks kohale roomanud.

Päike püüdis meid võimalikult tühjaks kuivatada. Hõõguv autokabiin tekitas võitmatu igatsuse eesti kasevihtade ja seejärel külma duši järele.

Rõõmsa näoga autojuht küsis alles nüüd meilt: «Kuhu sõidate?»

Aktsent oli tal vaevalt märgatav, aga siiski oli. Seletasime, et Z-sse.

Vaikus. Eesti kombe järgi ei tahtnud me eriti pealetükkivad olla, vastupidiselt kohalikele juhtidele oli see jälle vaikiv. Järsku küsis ta naeratades: «Te ei ole vist kohalikud?»

Nüüd hargnes jutukera tasapisi, kuid siiski kasvava hooga. Jutustasime Kuigariga üksteise võidu pisikesest Eestist, ülikoolilinnast Tartust, meie korralikest teedest (neist eriti siis, kui mõni suurem auk meid peaga vastu kabiinilage põrutas) ja tuhandeist sellistest pisiasjust, mis võiks võõrale huvi pakkuda ja mis tegelikult jutustajale veel enam mõnu pakuvad. Juht kuulas ja naeratas. See naeratus oli õrn nagu tütarlapse suudlus; näis, et meie jutt meenutas talle miskit kodust, tuntut. Ja ta ütleski: «Teil on kõik nagu meilgi.»

Kus meil? Vahetasime pilke.

Ta jätkas: «Minu nimi on Imre.»

Taipasime, kellega meil on tegemist. Aga kuidas sattus see tagasihoidlik, nappide liigutustega ungari noormees siia uudismaale, Aasiasse?

Usaldavalt alustas ta oma juttu:

«Sellest on varsti kuus aastat täis, kui ... Hea küll, ma alustan veelgi kaugemalt. Kujutage endale, poisid, ette mäeveerul veel küllalt uut tare, jõekest tiheda pajuvõsaga, äralõigatud põldusid. Sünnikohaga mul vedas — üha madalduvad mäed langevad meie pusta rüppe.

Olin juba poisipõnnina külas esimene asjatundja tehnika alal. Tegingi pärast koolide lõpetamist otsuseks — kui juba, siis juba: sõidan edasi õppima Nõukogude Liitu!

Halb vanasõna, kuigi õige, läks täide: kõrgelt lendad, kõrgelt kukud. Nii ma kukkusingi Leningradis instituuti sisseastumisel eksamitel läbi.»

Imre häälde oli tekkinud kerge kurbuse toon, vaevumärgatav nukrus — olime ju enne hõisates rääkinud oma õpingutest, jutustanud hiilgavatest tulevikukavatsustest. Kuid ta sai endast kiiresti võitu ja jätkas:

«Vene keele oskus vedas alt. Haihtusid minu unistused, juba kujutletav koht Budapestis.»

Imre vaikis. Talle meenusid rasked päevad juhuslikel

töödel, õpilaspäevad autotransporditöökojas, siis autojuhitöö paljudes Nõukogude Liidu linnades. Ta näole hiilis naeratus. Ning ta jutustas edasi:

«Siis sain puhkuse ja sõitsin koju. Eh, oli kodus, mida rääkida ja näidata. Pool Venemaad, terve Ukraina, Eesti, Läti ja Leedu läbi sõidetud... Blond Marika ootas mind ikka — öelge veel, et tüdrukud truud pole! Vend oli naise võtnud, ära sõitnud; isa-ema rõõmustasid mu kojutuleku üle, kuid liig vara. Kõik oli nii kodune, tuttav, riidedki rippusid aastale viisi kapis, ootasid peremeest koju. Aga ei saanud, kohustus rooliratta näol kutsus.

Lõppes puhkus. Kuhu nüüd? Kas õppima? Et ma stipendiumi peale pika vaheaja tagant õppida ei suuda, oli kindel.

Sõitsingi siis itta. Algul oli kavatsus vaid ringi vaadata, siis hakkasin mehhaanikuks, 7 kuu pärast autojuhiks. Noh, ongi kõik,» puhkes ta jälle imepehmelt naerma. See nakatas meidki, kuigi naeruks polnud põhjust.

Mõtlesin endamisi: kas meist oleks mehi olnud, et teadmistejanus kodumaalt lahkuda, teadmatuses seigelda ja lõpuks ikka sihile jõuda, sest rahulik kõne, nelinurkne lõualapp ja edasised sõnad ei jätnud mingit kahtlust — see tulevane insener jõuab igasugusesse finiši, millise ta enesele ka üles ei seaks.

«Paar kuud on jäänud veel vastu pidada. 18 000 on juba olemas, 7000 puudub veel.»

Et need arvud ilmselt midagi meile ei öelnud, selgitas ta:

«Võtsin endale eesmärgiks õppimise jaoks 25 000 rubla koguda — siis pole mul vaja instituudis või ülikoolis rahast mõeldagi. Oo, kuidas ma tahaksin õppida, uurida, teada. Sügis, ma armastan sind, sest sina tood mulle uue elu, septembris algavad loengud...»

Imre hääl muutus nüüd kuidagi lüüriliseks, unistavaks. Mõtlesin, et meil paljudel on raske isegi mõista teda — kui lihtne on me üliõpilastee. Rudolf Sirge sõnade järgi: «...lastesõim, lasteaed, algkool, keskkool, ülikool — ja täisväärt nõukogude spetsialist». Kui üli-

koolides oleksid kõik Imre-taolised inimesed, poleks vaja juttu teha elukaugusest ja -võhiklikkusest. Talle pole õppimine kurnav kohustus ega pealesunnitud töö, vaid rõõm, ihatud eesmärk — elu ise!

R. töölisasula tuletas meelde pilte Ukraina ja Uurali teraserajoonidest. Ka siin ehitati kõrgahju, olid šlakimäed ja looduslikud mäemügarikud tegid selle koha lausa haruldaseks. Ajati jõgi voolas all orus ja sätendas päikeses nagu täpiline maopael.

Sööklas valitses hea jahedus. Noor ukrainlannast ettekandja oli rõõmus meie tuleku üle tühja ruumi (oh, kui vastupidi siin kõik on!) ja sööstis meie soove aimama. Püüdsime Kuigariga sõidu eest džentelmene mängida, kuid juht naeris meid välja ja tellis ise kolmele laua. Ilmselt oli ta siin oodatud külaline, kellele isegi eritoite teha polnud palju. «Hõimuvendade terviseks!» tõstis ta mahlaga täidetud klaasi. Tänu kuivale seadusele!

Täis kõhuga inimene on heasüdamlik. Päike ei kõrvetanud enam nii julmalt, kerge roidumus oli kehas. Ma ei viitsinud hästi enam jälgidagi laisalt looklevat vestlust. Kõrvu jäid äkki kinni kaks arvu: 323 ja 169. Mida need küll tähendavad?

Lühikest sirget teelõiku kasutades võttis Imre seljatoe tagant, kus olid ka äsjaostetud õpikud, välja kaheraudse jahipüssi. Aa! Selge. Edasi-tagasi sõidul oma elupaiga ja naftabaasi vahel on Imre maha lasknud 323 parti ja 169 metshane. Tubli lisa söögilauale!

Et me tema sõnu mitte hooplemisena ei võtaks, juhtis ta tsisternauto ettevaatlikult soolajärve äärde. Eemal paistsid paar heledamat täppi — pardid...

Toppinud lõdvad linnukehad kotti, pööras Imre masina jälle kuratlikult põrutavale teele tagasi.

«Te, poisid, mõtlete võib-olla, et mis nii viga töötada, kui saab 3000—4000 rubla kuus. Aga kui ma sovhoosi tulin, ei tahtnud keegi minuga sinna kaasa tulla — Turgai stepi piirile, tühjuse äärele. Lõuna pool meie hallist ja igavast külast võib leida ainult metsikuid hobusekarju ja seni ikka rändkasahhe.

Lõpuks heitsime ühte — läti Jānis ja ungari Imre. Oo, teie, baltlased, olete kõva rahvas! Jānis juba ei lasknud mul elada ükskõik kuidas. Kombineeris algul paarikümne rubla eest ei tea kustkohast laua ja toolid, hiljem juba muu mööbli; tema valmistatud söökki on jumalate vääriline. Mõni ime, et õhtuti otsitakse sovhoosi direktorit, agronoomi või inseneri ikka meilt!

Aga sovhoos on meil iludus... Vabariigi suurim — 90 000-hektarilise külvipinnaga. Annab sõita autogagi ühest äärest teisel»

Tõeline nõukogude inimese uhkus kõlas neis sõnades. «Meie, mitte minu!»

Imre hääl muutus tõsisemaks:

«Ärge arvake, poisid, et kõik seal tuli lihtsalt. Vana oli visa kaduma, seepärast noored meil külas kaua ei püsinud — tuult oli vähe tiibadele. Pesemist seal ei tunnistata — muhamedi usk sellest ei huvitu, ka vett on vähe. Et juurvilja seal ei tunta, on söögigagi kehvavõitu.

Küll olid hädas kaks noort mehhanisaatorit. Söögінõudest võis välja lugeda aastase menüü, aga pesemisest polnud juttugi. Võtsid siis kavaluse appi: määrisid kausid searasvaga kokku. Allahi nimel — need kausid polnud eales nii puhtad olnud, kui nad järgmisel päeval noormeeste ette toodi!

Raske on teil, eurooplastel, ette kujutada järgmist stseeni. See oli esimene auto, mida vanad kasahhid nägid minu sisse sõites auuli. Uudistamisel ja imetlemisel «suure härja» ehk «kaameli» üle polnud lõppu. Mul oli ka raadio veomasinasse sisse monteeritud. Kui selle mängima panin, ei osanud need suured lapsed kuidagi aru saada, kus see mees autos on peidetud, kes räägib!!»

Järsk peatus paiskas tolmu pilvena üles. Märkamatult olimegi jõudnud kohale. Hüppasime tänusõnu pomisedes maha. Lahke sõidutaja ei pidanud seda millekski ja hüüdis vaid: «Nägemiseni!»

«Nägemiseni, Imre!» Aga kus ja kunas?

Pärnu, veebruar 1959

ÜLO
TUULIK

Kartulikotlet

Vihma sadas, sest oli sügisene aeg, ja see vihm polnud raske ja tugev nagu sügisöistel rajuiilidel, vaid peen ja tüütav kui viimane lehepuru raagumas puudelt. Ma käisin juba paar tundi sihitult mööda tänavaid, jalad hakkasid väsima ja püksi teravad viigid kadusid iga uue sammuga. Märg riie liibus külmalt vastu jalgu ning võttis võbisema kogu keha. Vihma aga tibas, tibas. Raskena ja liimendavana jäi ta näole, võttis selle kihelema. Mütsilt tilkusid krae vahele üksikud piisad, suured ja kõrvetavad nagu koidueelne külm.

Ma tahtsin end soojendada. Läksin sööklasse. Kuivatasin pintsakukäisega kihelevat nägu ja libistasin kammi pulstunud juustesse. Soe oli, ja köögi poolt tuli auru, lämbunud õhku ning mitmesuguste kõrvalmaitsetega segunenud suitsu.

Noor ettekandja ulatas menüü ja läks kiiresti järgmise laua juurde. Ma tundsin, et ta lähedus andis mulle sooja. Ning ma vist nihelesin oma toolil.

Ja alles seejärel jõudsin ma vaadata oma naabrit. Andsin talle umbes kakskümmend aastat või pisut üle selle. Ta sõi suure välise rahuga, tõstes lusikat suu juurde ja tagasi mõõdetud ning kaalutud liigutustega, ja luges lauale asetatud ajalehte. Ma kadestasin puhtaid hambaid, mis ilustasid ta väheütlevat nägu ning esimest arglikku mure- või mõttekurdu, mis küll rikkus noormehe lapselikku laupa, kuid sobis suurepäraselt

kokku ta enesekindla lõuaga. Tahtsin kohata ta pilku, kuid ta vaatas must mööda.

Nii ma istusin, vaadates ta hoolega kammitud juukseid ning kurgualust nööpi, mis lipsu alt poolenisti paistis. Ja mida enam ma teda silmitsesin, seda vähem ma leidsin temas uut.

Ettekandja, umbes minuvanune neiu, asetas lauale kartulid, taldriku kotletiga, ning kui lusikad ja kahvlid pisut rohkem kõlisesid, ta kohmetas, nagu see noortele inimestele on omane.

Tänasin peanoogutusega. Mu naaber tõstis oma valged silmad ning vaatas mulle otsa. Ma ei teadnud, mida ta mõtles.

«Teie omad?» näitas ta lõpuks kartuleile.

«Ei!»

«Miks?»

«Kuidas, «miks?»»

«Noh, kelle nad siis on, kui teie omad ei ole.»

«Ei ole, minu omad nad ei ole. Minul on ainult kotlet ja magustoit.»

«Nojah, aga minul oli kartulikotlet.»

Võtsin kahvli ja hakkasin sööma. Tundsin, kuidas ta kaks silma mu kukalt närivad, aga ma ei tõstnud pilku. Ta oleks arvatavasti uuesti küsinud, kas kartulid on minu omad.

«Minul kartuleid ei olnud,» pöördus ta ettekandja poole, kui see lähemale tuli. «Oli kartulikotlet.»

«Ei, minu arvates tellisite te ikkagi kartulid,» vastas neiu ja punastas.

«Mitte sugugi! Arve oli viis rubla, eks olnud? Sellest supp oli üks rubla ja kolmkümmend kopikat, lihakotlet kolm rubla, ja kartulikotlet üks rubla ja seitsekümmend kopikat.»

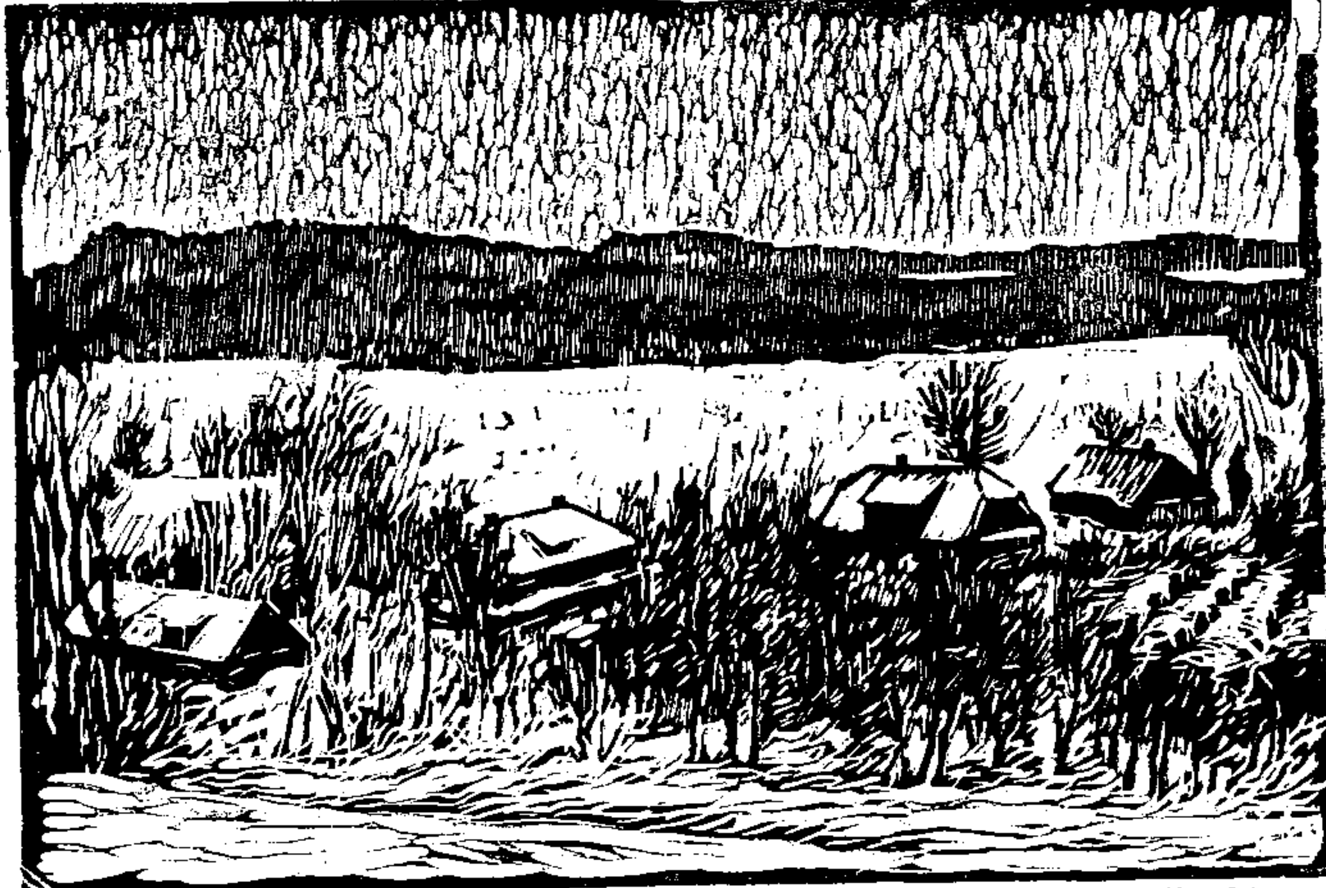
Et asi veenvam oleks, sirutas ta vasaku käe peaaegu kandikule ja koolutas mõnuga oma pikki sõrmi.

«Kõik,» ütles ta lõpuks. «Magustoitu ei olnud.»

«Ma vaatan tšekkidelt,» punastas neiu uuesti.

«Jah, palun.»

Kõrvallauas hakkas elatanud raudteelane heasüdam-

TRÜ spordibaas Käärikul. Linoollõige. *Mati Juhansoo.*

likult naerma ning ütles midagi oma naabrile. Siis naersid mõlemad ja mu naaber koolutas närviliselt oma sõrmi.

Ettekandja tuli tagasi.

«Ei, tšekid on teil kartulite peale.»

«Ah nii ... Aga arve oli ju viis rubla. Sellest lihakotlet kolm rubla, supp rubla kolmkümmend ja siis veel ... seesamane kartulikotlet.»

Ta vasak küünarnukk, millele oli kleepunud tükk leiba, tõusis jälle üpris neiu näo lähedale, ning ta lappis endise külmusega ja ükskõikselt oma kolm mustade küünealustega sõrme kokku.

«Miks peaksin ma seda sööma, mida ma ei tellinud,» küsis ta. «Mina tellisin supi, kotleti ..., nojah, ma rääkisin juba teile, mis tellisin. Ja paluksin teid — pisut kiiremini teenindada, mul on aega väga vähe.»

Ta pani oma kümme pikka värisevat sõrme lauale ja vaatas rahuldatult ringi.

Noor neiu ei öelnud midagi. Ta võttis naaberlaualt arve ja läks kööki.

Mees heitis mulle pooliku pilgu, aga ütles jälle rohkem endale kui minule:

«Väga aeglaselt teenindatakse.» Ja lisas lõppu väga selgelt, peaaegu tähthaaval hääldatuna:

«Ku-r-a-t.»

Ma noogutasin, kuid ei vastanud. Keerasin oma pilgu kõrvale ja vaatasin, kuidas mööda ta kulunud küünarnukki ronis kärbes. Ning sööklas tundus korraga unine. Mööda klaasi voolas vihmgi endise rahuga: mitte pideva voona, vaid tilkhaaval ja aeglaselt, nagu sooviks ta pesta mu naabri musti küüsi.

HEDA

Epigramme

LAS KASVAME...

Me kasvatame taimi, kasvatame noori
ja vahel mõni tudikegi kasvatada saab,
ja võib siis selles kasvatuses
ülepea sest hooli,
et vahel endal kasvamiseks
aeg napiks jääb...

* * *

Kui vastuvõtueksamil
sul kuidagi ei vea
ja «kolmeks» kipub kuivama
su igatsetud «hea»,
siis ole nõnda hakkaja,
et ema kooli vead,
küll see kõik asjad hindega
siis korda seadma peab.

PISITORKEID

Kui oled vaimult alles koolijüts,
ei haritlaseks tee sind värvimüts.

*

Eksamil vaikin kui villane sukk,
kodus käin ringi kui mõisa kukk.

* * *

Ajakohaseid võrdlusi

Segane nagu uus õppeplaan.

Uhke nagu noorema kursuse üliõpilane, kes sai endale vormimütsi.

Muretud nagu mõned mittestatsionaarsed üliõpilased.

Utoopiline nagu mõte üliõpilasklubist.

Ühe vitsaga löödud nagu ülikooli puhkeõhtud.

Platooniline nagu kirjanike armastus üliõpilastemaatika vastu.

Möödapääsematu nagu lähenev eksamisessioon.

Tulvil üllatusi nagu Tiigi intri trepp, kui elekter on kustunud.

Kangekaelsed nagu «patukad», mis otsivad endile eluõigust tudengite tubades.

Veniv nagu üliõpilastele vajalike õpikute-käsiraamatute ilmumine.

KALEV
KOGER

Märkmiku ja täitesulepeaga Oskar Lutsu ja Joosep Tootsi sünnimail

1. PALAMUSE ANDIS LUTSU...
(Sissejuhatuse asemel)

See oli 1912. a. novembri esimestel päevadel, kui kirjastusühisus «Postimees» väljastas esimesed eksemplarid raamatust, mille pealkirjaks oli «Kevade» ja autoriks laiemale lugejaskonnale tundmatu Oskar Luts. Kirjanik märgib sellest järgmist: ««Kevade» I hallil kaanel oli kollane konnakapsas, kunstnik Meibaumilt valmistatud ilustus. Ja siis pandi see raamat «Postimehe» raamatukaupluse vaateaknale nagu kellegi au ja ilu ja veel midagi muud. Nüüd siis ometi oli ilmunud laenatud rahadega, minu kulu ja «Postimehe» kirjadega «Kevade» I, mille lahtisi lehekülgi juba mitu aastat tassisin linnast linna, nagu kass tassib poegi urkast urkasse. Seda vaest ei tahtnud käsikirja näol keegi näha ega kuulda, kirjastajad, nähes seda, said krambid ja langesid minestusse, üks olevat läinud sõgedaks ellik puudulikuks, teine koguni surnud ilma issanda armulauata.»

17. novembril 1912. a. (daatumid vana kalendri järgi) nägi esmakordselt **«Vanemuises»** päevavalgust Lutsu

ühejärguline «Kapsapea» ning 25. novembril esietendus «Paunvere». Ja siitpeale võimegi hakata rääkima Oskar Lutsust kui populaarsest eesti **rahvakirjanikust,** kelle «Kevade» vaimustas nii noori kui vanu ning kelle «Kapsapea» hakkas peagi veerema üle eesti näitelavade. Tunnustus oli väga mitmepalgeline. Tooksime vaid mõned näited. «Postimehe» ärijuht Friedrich Uibopuu oli pärast «Kevade» I läbilugemist suvatsenud kohe oma kutsika Joosep Tootsiks ristida. Palamuse ümbruskonna koolide koolipoisid aga olid andnud suvevaheajale minnes pühaliku tõotuse, et sügisel lähevad nad ilmtingimata õppima sinna kooli, kus õppisid Raja Teele, Arno Tali, Joosep Toots jt. «Kevade» tegelased.

* * *

Õigustatult märgivad ekskursandid Palamuse külalisraamatusse: «Palamuse andis Lutsu, Luts andis Paunvere ja Paunvere muutis Palamuse kõikide huviobjektiks.» Selles võib veenduda igaüks, kes, kasutades ilusaid kevad- või suveilmu, sõidab kord isiklikult Palamuse maile, et oma silmaga näha ning kõrvaga kuulda kõigest, mis teda huvitab. Lahkudes nõustub ta kahtlematult paljude külalisraamatute sissekirjutustega, nagu:

«Nägime ja kuulsime palju, elasime läbi veel rohkem.»

«Saadud muljed aitavad paremini mõista elu Paunvere koolis.»

«Siin, Oskar Lutsu «Kevade» kangelaskujude tegevuspaigas, meenuvad nad meile kõige eredamalt.»

või tagasihoidlik soov:

«Ärgu rohtugu rada Palamuse koolimaja juurde!».

Ei ole haruldusteks päevad, kus Palamust külastab (eriti kevaditi) 10—20 ekskursiooni päevas. Möödunud aastal oli näiteks korraga Palamusel 22 (!) autobussi ja veomasinat ekskursantidega. Kuid ühtlasi see kohustab ja nõuab meie kõikide ühiseid jõupingutusi. Kirju-

tatagu kahe käega alla järjekordsele sissekandele külalisraamatusse:

«Luts ei kuulu ainult Palamuse rahvale, Luts kuulub meile kõigile. Hoidkem seepärast kalliks kõike, mis on temaga seotud.»

Seda me pole seni veel suutnud teha ei Palamusel, ei Tartus ega kogu Eesti NSV-s.

2. ... JA LUTS ANDIS PAUNVERE.

Ühes pööningult leitud koltunud kirjas 1909. a. oktoobrikuust kirjutab Luts Peterburist tädile: «Mul on Palamuse elu kohta kuri nõu, aga ära sa sellest kellegile hinga. Teil on seal nii palju naljakat ja naeruväärilist, et lust näha. Ja paps Ennus on teil seal just sedasama, mis Puriškewitš riigivolikogus.»

Ja tõepoolest — kõik see «naljakas ja naeruvääriline» leidis kajastuse Lutsu «Pildikestes Paunverest», «Kevades» ning mujal tema loomingus. Ei räägita asjata, et «Paunvere» lavastamine Tartus (ja hiljem kohe Palamusel), «Kevade» I ilmumine trükist — need olid nagu «kepitorked sipelgapessa» või pommi lõhkemine palamuslastele.

Veel praegugi meenutatakse, missuguse õhinaga osteti ja loeti «Kevadet». Selleks sõideti isegi spetsiaalselt Tartusse, käidi vaatamas «Paunveret», «Kapsapead» ja teisi lavastusi. Kiiresti oldi selgusel, et Paunvere=Palamuse.

Palamuslasest sai esimene kriitik, kes esimesena arvustas Lutsu loomingut kuni kirjaniku surmani, kes iga järjekordse teose ilmumist ootas põnevusega. Ta otsis sealt enda, oma sõprade, tuttavate nime, näojooni, tegusid ja nende suust võetud sõnu. Neid ta leidiski. Neid leiame meiegi, teine, kolmas sugupõlv. Raputagem siis Tartu tolm jalgadelt, unustagem eelseisvad arvestused ja eksamid ning rikastatuna mõningate eelteadmistega siirdugem Oskar Lutsu ja Joosep Tootsi sünnimaile.

3. SAAGEM TUTTAVATEKS.

Üks esimesi, kellega me kohtusime Palamusel, oli Joosep Tootsi poja Aleksandri koolivend Arnold Jõesaar, jutukas keskealine ja keskmisekasvuline töömees.

«Ah teie uurite siis Oskar Lutsu ja Joosep Tootsi lugusid!» imestas ta meie tagasihoidlikke soove kuuldes. «Ja te usute, et meie Palamuse praegu väga palju on muutunud. Oh ei! Mitte sugugi! Vaadake, meil on neid Joosep Tootse, Kiiri, Raja Teelesid, Arno Talisid ja teisi tegelasi praegugi küllalt, mõningaid isegi 3—4 eksemplari, tõepoolest! Ainult üht meil pole, ja see on — Oskar Luts, kes need asjad jällegi kirja paneks.» Külastajate raamatust võisime samuti lugeda:

«Siin, Oskar Lutsu muuseumis, Tootsi lugude sünnipaigas, võib tunda iga koolijütsi Tootsina.»

Tõestuseks neile seisukohtadele pajatati nii mõnigi huumoririkas looke tänapäeva nii habemetes kui habemeteta Tootside seiklustest. Kuid kinnitagem argadele ja tagasihoidlikele lohutuseks, et Tartusse jõudsime tagasi kingapaelte, taskunugade ning mantlinööpidega ja **eriliste vahejuhtumusteta** kabelimäel, surnuaias ja mujalgi.

Meie tee- ja vestluskaaslasteks said veel praegugi Palamuse ümbruskonnas elavad kolm Lutsu koolivenda, väiksemakasvuline, kühmutõmbunud elava loogilise jutuga August Loog Järveperest, särtsakas ja lõbusaloomuline August Ärst Kilbaverest ning pikakasvuline kõhetu, rahuliku ja tagasihoidliku väljendusviisiga Eduard Puusepp Änkkülast. Kõik nad on Lutsust aastatelt vanemad, kes veidi alla, kes üle kaheksakümne. Nad on ühtlasi ühtedeks viimastest manala teele peatuma jäänud rääkivatest teatmeallikatest ja -andjatest «Paunvere» kohta.

Oma mälestusi meenutasid ja jagasid meiega Lutsu ja Tootsi kooliõed, ja palju rohkem neid polegi kui Aliide Varik (Abel) Eerikverest ning energiline omaaegne Palamuse seltskondliku elu aktiivne liige Helene

Kapral Raadverest. Kõige rikkalikumaid ja huvitavamaid materjale on ainukesena Palamusel kogunud ja säilitanud (seda teadlikult teltes) Eerikveres elav Kudina kooliõpetaja Otto Tamm, keda paljud ekskursandid meenutavad südamlike sõnadega koolimajas asuvas kroonika-külalisraamatus. Rikkalikke näpunäiteid andsid ja palju selgust tõid küsimustesse haigevoodis olev, kuid küllalt hea mäluga vana rätsep Hiiesalu (Järnefeldt) Palamuselt, Anna Säärits (Rükkel) Patastelt, Anna Tooming Eerikverest, hea sulega Rudolf Lepik Tartust ja loomulikult Joosep Tootsi abikaasa Marta Tootson, kes elab praegu Tootsi sünnitalus Mäeotsal ja kelle külalislahkust kasutavad tuhanded Lutsu-sõbrad.

Märkigem, et **kirjalikke allikaid,** sealhulgas fotosid, kirjavahetust jmt. meil pea-aegu ei õnnestunud käega katsuda ega silmaga näha. See viitab veel kord rahva **teadlikkuse** tõstmise vajadusele kirjandus- ja kultuurilooliste varade säilitamiseks ja kogumiseks. Suulistegi andmete saamise ning paberilepanekuga on küllaltki suuri raskusi, ebateadlikkust jne.

Meie edaspidistes rännakukäsitlustes piirdugem ainult «Kevade» lugude raamistikuga ja sellepärast tutvugem ka «Kevade» tegevuskohtade tegelikkusega. Palamusel on praegu säilinud, veidi küll muudetud kujul, vana Julk-Jüri koolimaja ja kirikuõpetaja häärber (saksle kool). Eerikveres on olemas romantilised Raja ja Saare talud. Haamri alla minev Tootsi Ülesoo on tegelikult Mäeotsa talu Raadveres. Köstri saunast on meieni säilinud vaid vundamendikivid. Mis puutub üldse Lutsu poolt kirjeldatud maastikku ja tegevuskohtadesse, siis need on edasi antud tõetruult. Näiteks Raja roobasteed või põllupeenart, mida mööda Arno läks Rajalt koju Saarele, võib üles leida ja oma silmaga näha igaüks, jalutades seal siis üksi, kahekesi või kollektiivselt.

4. KUI PIGIINGEL LUISKAS.

1937. a. kirjutas A. Teppan «Tänapäevas» nr. 1: «Pole kahtlust, et Luts ei ole mitte just vähe kaastegev olnud, et elu Palamuse kihelkonnakoolis tol ajal on

kujunenud sarnaseks, nagu see peegeldub «Kevades». Arno on rohkem luulekuju ega vasta täpselt O. Lutsu iseloomule, kes on koolis, kaasaeglaste tõendusel, olnud hoopis keevaverelisem ja on Tootsile nii mõnegi triki juures assisteerinud. Osa sellest, et Tootsist sai Toots, tuleb vist küll kirjutada tema koolivenna Lutsu arvele. Kahtlemata on Lutsul olnud küllaldaselt materjali ja ta on osanud kõike seda suure hingelise soojusega edasi anda.» Ka nüüd väideti, et Luts olevat olnud paljude Tootsi vempude «vaimne isa», Toots aga nende ellurakendaja, läbiviija. Heitkem siis vaid südame rahustuseks põgus pilk koolipoiss Lutsule tema kaasaegsete silmadega.

Luts isè on kirjutanud, et see oli olnud 1886. a. teisel jõulupühal (vana kalendri järgi), kui «õhtutaevas õhetas ja heitis lumele punaseid kiiri.» Ja siis saabuski tolleaegses Posti talu sünnitusmajas — saunas «uus inimene siia õeluse pessa». Paari nädala pärast pandi sellele u u e l e inimesele Palamuse kirikus nimeks Oskar. See oli aga omamoodi sündmus kirikus olevatele eidekestele, kes pistsid pead kokku ja sosistasid üksteisele: «Sellest saab kord suur ja tähtis mees.» Järeldus olevat tehtud sellest, et «uus inimene» karjus kogu aeg kirikus, eriti aga siis, kui praost Siilmann pani pea peale ristimisvett.

Pisike Luts oli nii lapsepõlves kui koolis olnud üldiselt tagasihoidlik, kuid nupukas poiss. Viieaastaselt õppis ta selgeks tähed ja juba kuueaastaselt luges kõiki kättesattuvaid raamatuid ning ajalehti. Seitsmeaastaselt, tänu pidevale ja kangekaelsele nurumisele, viis ema põlvepikkuse Oskari esmakordselt Änkkülasse kooli, kus ta käis aasta. Koolis oli Luts kaasõpilastest 3—7 aastat noorem, kõige väiksema kasvuga. Jõuga ta koolivendadele vastu ei suutnud seista, ja seda asendas paratamatult mõistus.

Mis Lutsu puhul eriti silma torkas, oli see, et ta oli andekas jutumees. Tavaliselt kogunesid pisikese Lutsu ümber nooremad koolivennad, kes siis kuulasid suudsilmad lahti lugusid nii olnud kui olematutest asjadest.

Kui suuremad poisid (Tootson, Järveots jt.) aru said, et enam polnud tegemist maiste asjadega, siis koguneti Lutsu selja taha ja hõigati kooris: «Kuulge, kuulge, Pigiingel jällegi luiskab!» (Pigiingel oli Lutsu hüüdnimi, mille ta oli saanud ühest juhuslikust õhkamisest — «Oh ma vaene Pigiingel!»). Arst August rääkis ja tõendas, et Lutsul oli «luulevaim lapsest saadik sees. Ta ajas teistele naljajuttusid. Luuletas teisele lapsele kohe sellise loo välja, et hoia alt.»

Luts ei paistnud silma kirjandusliku andekusega ainuüksi Palamuse kihelkonnakoolis küünarnukke kulutades, vaid koolist koju tulnud, asus ta kohe oma töölaua taha ja kirjutas seal tundide viisi. Sageli Oskar jäi mõttesse ka väljas jalutades, unustas ümbruse. Selle tunnistuseks oli kaugusesse suunatud pilk ja vilkalt õhus liikuv parema käe esimene sõrm, mis pisikeses peas tekkinud mõtted tuultele ja päikesele kirja pani.

Nähtavasti peitub Lutsust endast nii mõnigi tõetera tolleaegse Palamuse kihelkonnakooli poisi Jüri Jõmaka kujus, kellest kirjanik räägib meile oma «Tõlkijates» (vt. «Tõlkijad» kogumikus «Följetonid», Tallinn 1957). Jüri Jõmakas oli poiss, kellele «käib vaim peale» ja kelle «vaim oli veelgi laiem kui tema saapasääred,» nii et ta luuletas «toreda armulaulu, mis algas sõnadega:

«Elav armastuse vägi —
tõstab, kas olgu
või mägi . . .»»

MEIE LÕBUS KROONIKA
KIRJUTANUD PLII-ATS

Algmiseks

Ning jälles on sügis tagasi tulnud, ning ülesarvamata kenadusega suvi, millal päivlik inimesi, äranis noori rõõmustas, saab ära kaduma. Ning jälles on Derpti elik Tartu linna uulitsate peal palju noored inimesed näha, kumbad kenad köstlikud sinist karva kübarad kandvad. Agas nemad ep ole mitte kaua selle linna sides olnud ega hennast tudeerinud. Knapist mõned päivad omad nemad henesest äralükanud üht suurt tööd, mis nemad tululikult toimetanud Tartu ja mujal maal, kus nemad auvusa põllutöö kaas on talumeest avitanud. Ning oli sel tööl oma raskedus, agas kaas oma p o e s i a, kut see pagana sugust luuletegija, nimetud V e r g i l i u s, on laulnud. Sest inimesed on noored ning neide ärakoolemata hing saab röömu tundma mitte ükspäines lustist ja kargamisest, äranis kaas tööst, mis nende kondid kasvatab ja pitkust juurde paneb, ning üpris kaunisti oppeb keik raskedused äravöitma. Seep see oorsak, minkpärast noored tudendid heal meelel maal olid. Agas — jumal paraku! — oli meite hulkas kaas kärnatsid lambaid, kenne meel üpris röömus oli, kui linna kivid oma tallade all tundsid, ning kargasid nemad niintavi kut see Taavet seaduse laeka edes. Neid saab v i i l elik r a s p e l hüüetud, ning ep ole neid kaas palju näha ettelugemiste peal, mis p r o f e s s o r e s pidavad.

Agas suuremb osa, kaas need noored neitsid, kumbad

kut need blöömikesed linna sides öitsvad, tegid maal heal meelel oma tööd: panid tõugu kokku, rabasid ruist elik valmistid töpra ning vedikse söömaiga, kutsutud s i l o. *Ning ep olnud neidel mitte üks silmaviskmine neide noorte Ritterite peal, kumbad suure jouramise kaas oma* m a c h i n a e *peal nurmel söitvad, mis üpris imetabane valatada on. Vaid need noored neitsid tegid oma tööd, kunni päivlik oli ärakadunud, söid omad köhud täis ning hingasid oma auvusat hingmist.*

Agas heitsid noored inimesed, neitsid ja ritteri-arvulised noored tudendid, vahel ennast kokku, ning tegid ühel nöuvul kena pektaaklimängi, mis noorel ja vanal üpris armas valatada oli. Niintavi sündis see Rannus ja kaas mujal, ligidal ja kaugel. Ning peab seda pruuki kauniks ning kõrgeks pidama.

Ning oli möödaläinud suve sides kaas palju e x c u r s i o n e s, *pallimängi ning jõukatsmise näitusi, kus noored mehed ning kaas neitsid jooksid, kut need jäniksed, hüppasid kut kirbud, viskasid oda elik piiki ning röömustasid muul kombel oma ihvoliikmete nobeduse kaas. Ning meite universiteedi laulumehed said ühe* A u v u - C r o o n i *üpris hea väljalaulmise eest, ning tantsijad said katsmise commissioonist ülevãga kiidetud. Agas läheks pitkale sennest keigest siin pajatada.*

Nüüd on need tööd tehtud ning laulud lauletud. Senneperast igatsevad keik taas kooli perra, ning tahtvad keik ettelugemiste peale, et tarkut sule kaas raamatunaha peale üles torkida. Olgut neidel hea tervis ning pealehakmine, et me senne ajastaja sides palju kasvulikku suudaksime ära teha isehenese ja universiteedi auvuks!

Oleks veel palju jütelda, agas algmiseks aitab; sest kui üks jutt kaua tuurib, siis läheb ta lugija meelest sandiks, kut üks läila söömaig.

Tartu linnas,
kanareppe kuul
Anno 1957.

Natüürmort. Monotüüpia. *Ülo Sõstra.*

Tudendid ja tarkusehimu

See juba teatud asjalugu, et ennemuiste ühel terase ning tarkust nõudva meelega noorel inimesel üpris raske ettevõtmine oli, kui ta enesele viisipärast kooliharimist tahtis taga nõuda. Sest koolitaresid oli vähe ning rahva jõukus ja nõukus sellevõrra pisuke, et suurem osa noorest rahvast pidid sellega rahul olema, mis neile külakoolis või leeritoas vaimuvalgustamiseks anti. Aga seda rohkem peame imeks panema neid noori mehi, kes, mõni rubla ninarätiku nurga sees, tubli sau käes ning tarkusehimu südames, pika teekäigi võõra maale ette võtsid, et ennast sealtmaa suurkoolide peal tudeerida. Meile kõigile saavad seda kuuldes niisugused näitused silma ette tulema, nagu kuulus kunstpiltide maalija Laikmaa ja keeltetundja Mihkel Veske, kes just sel viisil oma tudeerimisreisi alustasid. Aga üksipäinis see otse imekomblik tarkusehimu aitas neid noorimehi kannatada leiva ja leivakõrvase puudust ning teisi raskeid katsumisi. Tarkus oli neile ülem kui tühi ilma lust ja kargamine.

Ja oli palju ka neid maarahva laste hulgast, kes ennast tudeerisid tohtriks või kohtukoja seadusetundjaks, aga kes katsusid suurkoolist võtta ka muud, mis aga kätte said. Saagu siis nimetud tohter Kreutzwald ja Faehlmann, kes kuulasid ka ettelugemisi mõttetarkuse, luulekunsti, sündinud asjade ehk histooria ja mõne muu kauni tarkuse salvest. Ning pärast said neist mitte ükspäinis head tohtrid, kelle nime ligimail ja kaugemal igamees tundis, vaid ka üpris kuulsad kirja-

mehed ning keeletundjad. Ja see sündis kõik selle põhjal, et neil oli ülesütlemata himu tarkust taga nõuda.

Tuleb arvata, et need eksemplid ehk näitused on vist selged küll, kuidas asjalugu siis oli, kui suurkooli uksed maarahva laste jaoks liiga kitsukesed olid.

Kui me nüüd tänase päeva siia kõrva paneme, siis saab küll iga nõdremgi pea kohe aru, et see üks suur vastamisi-seadmine ehk kontrast on. Igaüks, kellel nii selge aru peas, et ta katsumisekohtu ees oskab viisipäraselt kosta, saab suurkooli vastu võetud ning sinise kübara alla arvatud. Kõik prohvessorid ning teised koolitajad peavad talle ettelugemisi sulaselges maakeeles, tudentide jaoks on raamatusaalid ja komblikud kooselamise majad korraldatud jne. Sest siis peaks ka kohe arvama, et tudeerimine nüüd küll pigem üks rõõmulik ettevõtmine saab olema ning et tudendid üksteisest mööda lipates tarkuseallika juure jooksvad seda jumalikku hingekosutust saama, mis isadel ja vanaisadel nii raske kätte saada oli.

Aga — paraku! — meel läheb sandiks, kui me mõnigi kord peame ütlema: nii see ep ole!

Oli meil mõned päevad tagasi üle suurkooli üks suurepäraline ettevõtmine, mis prohvessorite konverentsiks (see on: ühed istjatsed, kus mitmed õpetatud mehed kõnedega ülesastuvad, mis siis teised vagusi pealt kuulavad ning pärast kombepäraliselt oma arvamist sinna juure ütlevad ehk oma küsimiste peale kostust nõudvad) kutsutakse. Aga istusid selle konverentsi peal ükspäinis prohvessorid ning mitte ühte ainukestki tudenti ep olnud seal näha (vähemasti mitte keele- ja kirjatarkuse osakonna konverentsi peal). Kas see ep pea mitte üks kurb ning sant näitus olema?! Näitab see asi küll selviisil välja, et tudendid ennast juba nii targaks arvavad, et nendel enam mitte midagi teada pole tarvis. Pole neil hoopiski enam seda tarkusehimu, mis nende isasid sundis raskusi äravõitma! Õpivad nemad siis ka nii palju, kui katsumise päeval kosta tarvis ning leiavad selle kõik oma hehvtide seest kirja pandud, ja mis üle selle, — seda nemad enam ep püüagi!

Võiks veel arvata, et prohvessorite konverentsi ehk istjatsite peal võis üleväga tarka juttu aetud saada, mis tudendi piimapudiga harinenud kõhul liiga raske seedida oleks, ja nemad seepärast sinna ep tulnud. Aga nemad pidasid ka oma istjatsid, kus tudendid ise oma kõnedega üles astusid (nimelt kolm sündinud asjade tudenti ja üks, kes ennast seitungitegijaks valmistab) ja ep olnud seal rohkem tudentisid, kui arvata paarkümmend (!), mis sündinud asjade ning keeletarkuse jäoskonna peale üks üleväga kasin kogudus on. Sellest võib igaüks näha, et meie noorte tudentide seas on väga pisut seda, mis n o o r u s e t u l e k s võib nimetatud saada, ja vist on väga pisut neidki, kes võiksid enesele vastu rindu lüüa ning ütelda: vaata, mina tahan suurkoolist võtta kõiki ilmalikku tarkust, mis see annab, ja kui tarvis, võin ka, kepp käes ja himu südames, üle mägede ning jõgede seda taga minna nõudma, nagu mehepojad seda ennemuiste tegid!

Mina ep või paraku teada, mispärast seesugused asjad, millest siin ülemal kõnet oli, meie suurkoolis juhtuda võivad, aga sellega võib vist küll igamees ühelmeelel olla, et niisugused tuimad loomuksed, kes tarkust ei viitsi otsida (nemad sel ajal heal meelel sagedasti kohvimajades oma aega viitmas, tantsimas või kodus magamas), ep ole meie suurkoolile mitte auks. Ja üpris vähe viivad nemad oma peas ka tarkust kaasa, kui nad suurkooli kuue samba vahelt ükskord oma elu sisse astuvad.

Talvekuul 1957.

Aastase teekäigi lõpetuseks

Selle aasta käimised on käidud, tegemised tehtud ja võitlemised ära võideldud. Ja nagu see juba kauniks pruugiks saanud, jääb inimene aasta lõpetuse tunnil korraks iseenese mõtete sisse, et ühtekokku võtta seda, mis aastase teekäigi peal sündinud, olgu see üleväga hea ehk ka kogunisti üpris sant. On see pruuk ka sellepärast veel tululik ettevõtmine, et selle läbi saab inimene ehk ka õpetust võtma ja ära põlgama seda, mis möödunud rändamise rajade peal paha oli, ning oma silmade ja hinge püüdmiste põhjaks panema ühe kõrglasema paleuse — see on ära seletatud: hea poole tõttamise. Nõnda saame ka meie seekord tegema.

Oleks üpris raske ja kogunisti ehk võimatu meie seitungi kasina ruumi sees ütelda, mis meie suurkooli peal möödaläinud aasta sees on juhtunud, sest see kogudus, kes selles koolimajas mesilase kombel töös olnud, on suur ning kõik on parema poole püüdnud. Kui me meele tuletame, mis suurt tööd meie noored tudendid Kasahhiamaa lagedate nurmede peal teinud, kuida meie laulumehed ning tantsija-rahvas suures Moskva linnas oma etteastumistega on kõiki rõõmustanud, kuida õpetatud mehed ikka usinamini oma kirjatöösid kipuvad trükkima, kuida tudentidele pruukimiseks üks imekena kohvimaja lahti tehtud, kuida jälle ühele uuele üheskoos-elamise majale alusmüür põhjendatud, et meie pisikeses universiteedis on koos olnud (ja saavad pea jälle koos

olema) mitmet seltsi õpetatud mehi üle terve meie riigi, igaüks oma asja arutamiseks tarkade konferentside peal — siis peab küll igamehe süda rindus valjumine tuksuma nende rõõmulikkude asjade pärast. Aga seda seltsi häid asju on palju, ning neid ep suuda siin hoopiski üles arvata, nagu ülemal juba öeldud sai. Veel rohkem on meil vaikseid ning usinaid töömehi — küll tudentisid, prohvessorid, ametimehi ja lihttöömehi —, kes ilma märkamata päevast päeva on virgasti ametis olnud, ilma et nad tühja kiidukõla või auupakkumist himustaksid. Just niisugustele hoolelikkudele inimestele peame me täna iseäralikult mõtlema, sest need inimesed viivad meie asja tõtelikult edasi.

Aga me peaksime ka hoopis mõistmata loomukesed olema, kui me selle kõigega üpris rahule võiksime jääda ning vastu rindu lüües ütelda: jah, seda on küll! Küsige korraks meie kehakarastlaste käest, kuipalju paremini oleksid meie noored tudendid pidanud turnipidude ja võidumängide peal üles astuma, ning nad ütlevad teile kohe: tuleval aastal katsume oma jõu-rammu kokku võtta ja esimesed võidupalgad Tartu suurkooli ära tuua. Ja eks ole suurt nurisemist veel selle pärast, et meie suurkoolis on küll kena koguke õpetatud kandidaatisid, aga üpris vähe doktori au sees mehi, ning ep ole mitte püüdmist näha, et nad hoolelikult oma kirjatööd katsumise kohtu jäoks teeksid. Kas see ep tee mitte muret? Väga kasinasti on suurkooli õpetud mehed ka tudentidele pruukimiseks kooliraamatuid kirja pannud.

Ka tudentide eneste seas on kenake kogudus laiska tõugu memmepojukesi, kes ilma takka torkimata oimugi ei liigutaks. Enamalt jaolt on need kanged häält tõstma, et tudendil peaks täis priius olema: kas ta käib ettelugemistel või mitte, see on ta oma asi. Et rohkem oleks tarvis aega priiks õppimiseks iseenese äraarvamise järele. Omaette töö on kiiduväärt asi ja seda tuleb tõtelikult taga nõuda, aga niisugused laisad loomukesed ep tee **ka omapead midagi paremat** *kui vedelevad. Oleks küll väga soovida, et niisugune tuim selts noori inimesi, kes millegi vastu himu ei ilmuta, suurkoolist hoopis ära*

kaoks ning kroonu raha ep raiskaks. Nende vastu peaks noorteühisus igapäev sõdima.

Võiksime ka üsna mitu näitust tuua, kus meie tudendid on ennast ülal pidanud nõndaviisi, nagu see m e i e m a a tudentidele kombelik ep ole. Aga jäägu need nimetamata; kes meie elu tunneb, küll see mõistab, kelle kapsta-aeda see kivi oli läkitatud.

Nõnda ep või me siis mitte ütelda, et meie näo pääl ühtegi vistart või sammaspoolikut ep oleks. On. Ja nend hulk on suurem ning mitmekarvalisem, kui siin nimetatud sai. Nende väljaharimine peab meie prohvessorite ja tudentide hooleks jääma, ning seepärast peamegi meie nõnda lausuma: eestulev aasta ep saa mitte ilma suure tööta ja murepidamiseta mööda minema. Aga meie ep ole mitte selle soldati sarnatsed, kes tuldlaskja riista põõsasse heitis, kui lahingi möll kõrva hakkas. Me teame, et üks õige töömees või soldat tunneb oma südames rõõmu siis, kui tema ühe r a s k e töö õnnerikkalt lõpule viinud või kanges lahingis vainlase sootumaks puruks löönud.

Oleme siis eestuleval aastal ühed õiged töö- ja sõjamehed, et me tuleva-aasta teekäigi järel võiksime ütelda: vaata, me oleme ausaste võidelnud, meie meelest veel armsamaks saanud ja enesele uut au ja kuulsust pärinud!

Selle soovimisega lõpetab seekord ajaraamatu kirjutaja.

Kevad on imetabane aeg...

Mõnel pool on nurisemist tõusnud, miks kroonikakirjutaja on vait jäänud kui üks käolind, kummal odraokas kurgus häälepaelu torkimas. Paraku võib seesugune nurin tulu asemel sulaselget kahju tuua, sest inimese iseolemises on ikka üks pisukene tundmus kutistanud, kumb uhkuseks elik edevuseks saab nimetatud. Ja kui nüüd järsku ütlemist on, et keegi meie kroonika järele puudust tundnud, siis võib kroonikakirjutaja ehk kõrgistelema ja ennast üpris suureks kirjameheks pidama hakata, mis ta mitte ep ole.

See vaitjäämine on hoopis sellest tulnud, et ka kroonikakirjutajale on avalikuks saanud, et kevad on üks iseäraline ajastaeg, kumb inimeselooma südant ja mõtlemisevärki imetabaste teede peale talutab. Kui nüüd meie kalli universiteedi peal ümber käia, siis saab küll igamehele silma hakkama meie tudentide imevärklik ülespidamine. Üks liik neidest on seesuguse näojumega, kui ei oleks issanda päev nende peale mitu ajastaega maha vaadanud: nad on kahvatud kui kartohvli-idud, neid võib leida biblioteegis elik «tuupiumis» istumas, sõrmed kõrvaaugu sisse torgatud ning silmad raamatus. Ja üpris sageli kordab nende ärakahvatanud suu ilma hääleta (kui ühel kalal!) seda, mis paberilehe peal seisab. Katsmise päeval lähevad nemad kui sõdamehed lahingisse türklastega tikuvõitluses taplema: külm higi otsa ees ning süda kaproonsuka sääre seest paistmas.

See selts tudentisid ep ole veel aru saanud, et üks mõistlik tudent ep tuubi tervet päeva ning ep istu ka ööd läbi üla1, kange kohve ees ning jalad külma vee sees, et uni võimust ep saaks. Üks mõistlik noor inimene jägab mõistlikult oma aega töö ning hingamise vahel, kumb tema ihu karastab ning vaimu värskeks teeb.

Seepärast oli pühapäeval üpris kena pealt vaadata meie kallimeelelisi ihukarastlasi, kes universiteedi turniplatsi peal oma kunsttükka tegid. Turnimine on üks kallis ajaviidus, mis teeb ihu kangeks ning vaimu teravaks ning aitab ka katsmisel prohvessori juures, sest igavesest tuupimisest võib inimesel veel kõik segamisi minna.

Teine selts tudentisid on seesuguse näojumega, kui oleksid nad kindralid, kes eile Plevna tormijooksuga ära võtnud ja Osmanpaša kõrvupidi Skobelevi juure tirinud. «Mis see tühi eksam ka on,» suurustelevad nemad, «korraks läbi lugeda; ega prohvessor kõiki ikka läbi kukuta. Ja aega on veel ka küll.» Ning käivad siis seesugused tudendid meie kalli Emajõe luha peal peesitamas ning päevakoera mängimas, istuvad hilja õhtuni lustikohtade peal ning lobisevad kergemeelelist juttu. Aga kui katsmise päev on ligi saamas, siis murrab hirm nende suurelise südame sisse otsekui varas ning nemad hakkavad siis usinasti tööle. Aga paraku! kõik see on hiljaks jäänud. Nad saavad katsmisel sandi numbri või (mis veel sandim) ep saagi numbrit. Ja kelle süü? Oma kergemeele süü läbi. Seesugused tudendid peavad meeles pidama, et töörahvas neid universiteedi peal oma vaeva ning rahaga ülal peab ning neist tulevikus palju loodab. Seepärast ep ole tudeerimine mitte igaühe oma asi, enge see on terve rahva asi.

Mõlemad need seltsid, kummast siin kõnet oli, ep ole mitte väga suured, aga parem oleks, kui need sootumaks ära kaoksid, sellepärast sai sellest siin ka kõnet tõstetud.

Aga see kõige iseäralikum, mis kevad igale noorele inimesele kipub seltsi tooma, on üks imetabane südame tuksumine, kummast laulutegijad nii palju salmisid

kokku on tagunud. Ja igalpool saab seda tundmust armastuseks nimetatud. See on noore inimese elus üks kõige kaunim tundmus, mis teda terve elu saadab, kuni vikatimees tuleb. Ep ole Doomi-mägi ja kalli Emajõe kaldad mitte väga laialdased, aga siia mahub palju noori paarisid nagu turteltuiukesi räästa alla. Olgu katsmised ja prohvessorid kui kurjad tahes, sellele tundmusele tuleb teed anda, sest see on kui rõõmulik koit, mis hommikul teretab ja seda ep saa ära keelata ka mitte rektor ise. Aga ühte tahaks teie vana kroonikategija ütelda: hoidke see tundmus püha ja puhas, ärge kinkige seda sellele, kumb selle üle naerda võiks. Kui te nõndaviisi teete, noored tudendid, siis saavad Tartu kevad ja meie vana universiteet teile veel kallimad olema ja siis aitab see südame tundmus teid ka kõige koledamatest katsmistest läbi...

Olgu sellel jutul sellega ka OTS.

Üks lõpetuse jutt

Suur suvi on meie isamaa õilmetes nurmedele tulnud, linnud laksutavad oma laulujätkusid, olgu need lühikesed või pitkad, peenema või jämedama healega ette lauletud. Universiteedi peal on katsmise päevad otsakorrale jõudmas ja mõne päeva pärast võivad kõik sügavaste hinge tõmmata ning ütelda: seks korraks on kõik läbi! Aga üks liik meite seast, keda lõpetajateks ehk diplomandideks saab kutsutud, keervad seks korraks universiteedile selja ning astuvad elu sisse, lehkavad lilled ja diplom peus, õnnesoovitused veel kõrvades kumisemas, rõem ning mure ühelhoobil südamete sees. Mitusada kõrgemas koolis haritud noort meest ja neidu hakkavad meie kallil isamaal töösse, kes koolmeistriks, kes tohtriks, kes seadusetundjaks, kes lahutusteaduse, viisika või muude maailma loodud asjade kallal usinaste oma pead ja käsi vaevates. Ja saab sellest tööst ning tegemisest äraarvamata tulu tõusma, kui kõik need noored inimesed truuviste ning armastamisega nendele ettepandud seadmisi saavad täitma ning üpris hoolelikult edasi püüdvad.

Aga oli nende seas ka üks liik neid, kes mitte sellele ep mõtelnud, et meite riik neid koolitanud ning ülespidanud on. Nemad siis sõitlesid kõvaste ka selle vastu, et neid kuskile maakolkasse sai tööle seatud ning valasid kibedat silmavett või kiristasid oma hambaid. Teistel jälle oli ema või isa äkiste väga haigeks ning ram-

maks jäänud, nõnda et poeg või tütar otse tõbevoodi ääres pidi istuma ning sammugi kaugemale ep saanud astuda. Kui see tõtelikult sedaviisi oleks pidanud olema, eks see kurb küll, aga nemad valetelesid üleannetumal kombel, et aga linna saaks jääda. Oli ka neid, kes koolmeistri aulikku tööd üpris põlgasid ja omale priipassi palusid anda.

Aga taevale tänu, seesuguseid ep ole mitte väga palju, ning nende hulk on aastast aastasse pigem kahanemas kui kasvamas.

Olgu kuidas ta nüüd on, aga tudendi-aastad on ühed rõõmulikud aastad olnud, seda tunneb universiteedist äraminekil küll igaüks nendest, kes nüüd tööle lahkuvad. Siin on palju vaeva nähtud, katsmisi üle elatud, silmavett kallatud, esimene armastus üle elatud. Aga veel rohkem saavad nemad tundma seda, et nemad universiteedist mitte igakord kõiki ep ole mõistnud eluks seltsi võtta, mis universiteet nendele on pakkunud. Siin sai üks ja teine ettelugemine maha magatud ja auk jäi senna järele, seal sai see ja teine katsmine üksnes prohvessori ettelugemise järele kätte õpitud, aga tarku raamatuid senna juurde ep olnud inimene mitte vaevaks võtnud läbi lugeda, ja jälle jäi auk senna järele. Ehk jälle tuntakse, et oleks tarvis olnud priitahtlisi ettelugemisi kuulata, millest pärast suur tulu oleks tõusnud, aga paraku! laiskuse pärast jäi kõik see tegemata, ja auk jäi senna asemele.

Aga — mis seal salata! — eks ole ka universiteet teitele võlgu jäänud. Kui te seda omas töös edespidi saate tundma, siis ärge häbenege, tulge julgeste ning ütelge seda oma prohvessoritele, siis saavad nemad oma ettelugemisi parandama. Aga siin tuleb ka meeles pidada, et ei ükski kool ep suuda eluks anda iga pisemat asja ning et elu ise on see kõige parem koolmeister ja prohvessor.

Olgu needsinatsed sanad õpetuseks küll rohkem nendele, kes siia jäävad, kui nendele, kes meitest ära lahkuda võtavad.

Teite vana kroonikategija käsi on nõdraks ning üpris

rammetumaks saanud, seepärast on tal himu oma lorisemist lõpetada. Mis ma sooviksin veel ütelda, need on kõige paremad sanad äraminejatele: ärge meitid sootumaks unustage, tulge jälle oma alma materi juure, tehke tööd sel kombel, et see meite vanale universiteedile ning teitele enestele au tooks!

Sisukord

«ТВОРЧЕСКАЯ МЫСЛЬ»
Литературный и художественный альманах
На эстонском языке
Тартуский государственный университет

*

Toimetaja V. Rebane

Ladumisele antud 12. III 1960. Trükkimisele antud 3. VI 1960. Paber 54×84, $^1/_{16}$. Trükipoognaid 12,25+10 lisa. Trükiarv 2000. MB 03808. Tellimise nr. 2782. Hans Heidemanni nimeline trükikoda, Tartu, Ülikooli 17/19.

Hind rbl. 6.—

Rbl. 6.—